

Mobergs invandrarromaner och Andrew Petersons dagböcker:

En studie över inflytande och paralleller

AVHANDLING

FRAMLAGD INFÖR FACULTY OF THE GRADUATE SCHOOL,
UNIVERSITY OF MINNESOTA

av

Roger Earl McKnight

SOM DEL AV FILOSOFIE DOKTORSEXAMEN

december 1974

Denna avskrift av avhandlingen tillhör Andrew Peterson-sällskape

INNEHÅLL

Inledning	iii
Kapitel I, Andrew Petersons Dagböcker	1
Kritiska ömdömen	1
Format	3
Innehåll	6
Stil	18
Plats inom immigrantlitteraturen	22
Dagböckernas allmänna betydelse för Moberg	26
Sammanfattning	30
Notförteckning	31
Kapitel II, Moberg och Dagböckerna	34
Mobergs kritik	34
Moberg och dokumentärromanen	35
Historisk översikt 1846 - 1890	37
Allmänhistoriska lån från Peterson	39
Lån från Petersons Petersons personhistoria	48
Lån från Petersons redogörelse för arbete och liv på farmen	65
Lån från Dagböckerna med strukturell funktion	72
Sammanfattning: Dagböckerna i relation till annat av Moberg lånat källmaterial	76
Notförteckning	78
Kapitel III, Petersons och Mobergs svenskamerikanska	82
Språkfrågan i invandrarromanerna	82
Språkdebatt Haugen-Moberg	85
Petersons svenskamerikanska	87
Mobergs svenskamerikanska: Lån, paralleller och avvikelser från Dagböckerna	106
Sammanfattning	115
Notförteckning	117
Slutord	123
Dagböckernas och Mobergs historietolkning	123

Icke-sakliga lån från Dagböckerna	127
Sammanfattning	129
Notförteckning	130
Bibliografi i urval	131
Bilagor	137

Inledning

Under de femton år som förflutit sedan Vilhelm Moberg utkom med sitt *Utvandrarepos* på fyra band, har forskare både i Sverige och Amerika försökt att skissera och förklara det sätt på vilket Moberg använt det historiska källmaterialet. Författaren har själv bidragit på detta område med en bibliografi och en rad artiklar, där han räknar upp de huvudsakliga dokument, som gett honom bakgrundsmaterial till adertonhundralets immigration och nybyggarliv i den amerikanska Mellanvästern. Bland dessa dokument märkes Andrew Petersons *Dagböcker*, som Moberg först kom i kontakt med år 1948. Han befann sig då på resa i U.S.A. i speciell avsikt att utforska svenskamerikanarnas liv. Själv beskriver Moberg *Dagböckerna* som ovärderliga dokument för författandet av *Invandrarna*, *Nybyggarna* och *Sista brevet till Sverige*.

Som framgår av Kapitel I i föreliggande arbete, finns det avvikande åsikter om *Dagböckernas* betydelse som källmaterial för Mobergs romaner. Medan somliga menar att Andrew Peterson stått som direkt förebild till romanernas huvudperson Karl Oskar Nilsson, anser andra, att endast smärre detaljer i *Dagböckerna* utnyttjats av Moberg. Med så pass divergerande åsikter förhanden blir det nödvändigt att behandla ämnet från två utgångspunkter. Först presenteras en analys av *Dagböckernas* uppläggning, innehåll och stil. Därefter följer en parallell jämförelse mellan Petersons och Mobergs arbeten. Syftet med en sådan jämförelse är att ge läsaren en uppfattning om vilka detaljer i *Dagböckerna* Moberg låtit infoga i sina tre utvandrarromaner.

Som enhetligt arbete är Petersons *Dagböcker* av utomordentlig betydelse på grund av den dagliga redogörelse för nybyggarlivet i Mellanvästern de erbjuder romanförfattaren. I motsats till andra immigrationskrifter, av vilka de flesta är i berättande form, kan man här dag för dag följa författarens liv i Amerika. Petersons dagboksanteckningar innehåller också hänvisningar av stort historiskt intresse. Medan Kapitel I avser att behandla *Dagböckerna* som helhet, kommer Kapitel II att ta upp sådana detaljer rörande statens, nationens och huvudpersonens historia, vilka förekommer hos såväl Peterson som Moberg. Kapitel III diskuterar paralleller mellan de två författarnas amerikaniserade svenska för att visa i vilken mån Moberg språkligt låtit sig påverkas av Peterson. I sammanfattningen diskuteras slutligen den roll *Dagböckerna* spelat som stöd för Mobergs historietolkning.

Till undersökningens problematik hör svårigheten att kunna avgöra vilka detaljer Moberg lånat i oförändrat skick från Peterson och vilka han endast sett som uppslag och i förklädd form fört in i sina romaner. Anmärkningsvärt är vidare att vissa händelser och upplysningar med identiskt återgivna detaljer också förekommer i liknande versioner i annat källmaterial, som stått till författarens förfogande. Det bör av detta skäl understrykas, att Dagböckerna endast är en bland många källor, som Moberg utnyttjat. Avhandlingen ämnar inte försöka sätta ett likhetstecken mellan romanernas Karl Oskar och Dagböckernas författare och vill inte heller göra gällande att Petersons anteckningar skulle vara Mobergs viktigaste källmaterial. Det är i stället min förhoppning, att de resultat, som diskuteras i avhandlingen, ska kunna ses som ett ytterligare utkast över endast en av de huvudkällor Moberg inspirerats av i sitt arbete.

Till grund för min undersökning av Dagböckerna och utvandrarromanerna ligger elementära komparativa textstudier. En grundlig genomläsning av de båda arbetena har avslöjat avsnitt med exakt eller liknande ordalydelse och/eller episodiska hänvisningar. Genom att jämföra dylika avsnitt och genom att relatera till sekundärt källmaterial, som behandlar immigranter i historiskt eller språkligt avseende, har det varit möjligt att fastställa parallella mönster hos de båda författarna Peterson och Moberg. Av de sekundära källor, som varit till stor hjälp, märks fr. a. arbeten av Theodore Blegen, Ulf Beijbom, Nils Hasselmo, Einar Haugen och Moberg själv.

Avslutningsvis vill jag uttrycka min tacksamhet till de personer som bistått mig i min forskning och i författandet av dessa kapitel. Jag står i särskild tacksamhetsskuld till professor Göran Stockenström för hans uppslag, råd och kritiska omdöme. Utan hans stöd skulle föreliggande arbete ej ha varit möjligt. Min tacksamhet riktar sig också till professor Nils Hasselmo för hans vägledning vad särskilt Kapitel III beträffar. Min ”maskinskrivare” Margaret Winchell har varit mig till stor hjälp. Miss Winchell har varit särskilt hjälpsam med korrekturläsning och stilistiska råd. Jag vill också vända mig till mina elever vid University of Minnesota, som under de senaste tre åren gett mig både glädje och uppmuntran.

I

Andrew Petersons Dagböcker

Kritiska omdömen

Andrew Petersons Dagböcker sträcker sig över en längre tidsperiod, från den 23 juni 1854 till den 29 mars 1898. Peterson var under denna tid bosatt dels i Burlington i staten Iowa, dels i Waconia/Scandia i Minnesota. De anteckningar Peterson dag för dag präntade ner på svenska, berättar fr.a. om hans gård, familj och i övrigt privata liv, men kommer också indirekt in på sådant som berör staten och landet i sin helhet. För Petersons samtida och för hans omedelbara efterföljare förblev Dagböckerna så gott som okända. Alltsedan den dag år 1939, då Dagböckerna överlämnades till staten Minnesota, har de emellertid varit ett stort debattämne bland författare som antingen sysslat med Minnesotas historia eller med svensk litteratur. Man har angripit materialet utifrån olika synvinklar beroende på forskarens speciella intresse. Så finner vi att några t.ex. huvudsakligen utnyttjat anteckningarna som historiska källdokument, medan andra har inriktat sig på deras litterära och språkliga egenart.

År 1945 framhöll Grace Lee Nute Dagböckerna som ett värdefullt dokument över den svenska bosättnings tidigare historia i Minnesota. Hon ger en kortfattad redogörelse för deras uppläggning, men uppehåller sig sedan huvudsakligen vid den baptistförsamling Peterson tillhörde och dess historia. Grace Lee Nute skriver att dessa Dagböcker "take a man from Sweden to the Upper Mississippi, afford one of our best pictures of pioneer life on an early Minnesota farm in the Big Woods, contain biographical facts about the first person in Sweden to become a Baptist minister and trace one of the churches he organized in America for almost half a century."¹

Carlton C. Qualey riktade år 1972 uppmärksamheten på det historiska värdet av Petersons verksamhet som trädgårdsodlare. Han uttalar sig därvid med följande ord om den påstådda inverkan Dagböckerna i litterär mening haft på Mobergs författarskap: "His [Petersons] diary received prominent notice when the prestigious Swedish novelist, Vilhelm Moberg, acknowledged its use in the preparation of his trilogy of novels concerning Swedish immigrants. In fact, the character Karl Oskar in the Moberg novels is said to have been modeled after Peterson."² Qualey ägnar dock större delen av sin artikel åt en kortfattad biografi över Petersons liv och åt det arbete den svenske immigranten lade ner på att utveckla hårdiga äppelsorter som kunde trotsa Minnesotas stränga vintrar.

Vidare har, som ovan nämnts, andra koncentrerat sig på det rent litterära och språkliga i Petersons anteckningar. Moberg är naturligtvis den främste inom denna grupp. Han har skrivit ingående om sina egna studier av Petersons Dagböcker. Även om han inte direkt diskuterar Dagböckerna som litterär prestation, framhåller Moberg dem som den mest betydelsefulla källan till sina invandrarromaner. Han skriver: "When I had finished to read the diary I had all the information I could use about a farmer's life in the first Swedish settlements in Minnesota."³ Moberg imponerades inte bara av den skriftliga vittnesbörd om vardagslivet Peterson lämnat efter sig, utan också av författarens envishet och mångsidiga talanger. Moberg har också klargjort sitt intresse för den svenskamerikanska Peterson använde, när han skrev om sina dagliga göromål. I sin bok *Den okända släkten* har Moberg t.o.m. låtit publicera utdrag ur Dagböckerna för att belysa deras innehåll och språk. I en artikel publicerad i Sverige 1960 tar också Einar Haugen upp Petersons svenskamerikanska. Moberg anklagas i artikeln för att ha återgett svenskamerikanskan "unrealistically" i sina immigranternas talspråk. Haugen hävdar att Moberg baserat sina dialoger på en inadekvat iakttagelse av de svenskamerikanska språkvanorna.⁴

Helmer Lång har kortfattat berört Dagböckerna inom ramen för en mer omfattande diskussion om Mobergs författarskap. Lång har, i motsats till övriga här nämnda författare, framkastat tanken att Moberg funnit mindre inspiration i Dagböckerna, än vad som vanligt ansetts vara fallet. Lång skriver: "Moberg undoubtedly exaggerated the significance of this source; it is certain that he has found more literary stimulation in the newspaper files, as he indeed intimates in *Berättelser ur min levnad* (the episode in which Karl Oskar slaughters his ox in order to save his son's life)."⁵ Lång anser, att det i första hand var Petersons språk, som Moberg lät sig inspireras av, när denne skrev sina invandrarromaner. Han grundar sin uppfattning på det faktum att Dagböckernas korthuggna och upprepande stil knappast erbjuder ett tillräckligt fantasifullt underlag för ett större skönlitterärt arbete.

Då och då har Petersons Dagböcker dessutom figurerat i dagspressen. Ett exempel på pressens sätt att behandla ämnet finner vi i en artikel från 1961 i *Smålandstidningen*. Artikeln härleder Andrew Petersons släkt tillbaka till Östergötland och anger honom, utan tillstymmelse till bevis, som förebilden till Karl Oskar Nilsson i Mobergs romaner. Artikelns författare skriver: "Men den stora överraskningen är... att 'Karl Oskar' ingalunda var smålänning utan östgöte."⁶ Därefter följer en kort sammanfattande redogörelse för Petersons liv.

Emma M Ahlquist var utan tvekan den person som kom att bli mest förtrogen med Petersons Dagböcker. Inom ramen för ett projekt bekostat av WPA (Works Progress Administration) och understött av University of Minnesota, översatte E M Ahlquist Dagböckerna i sin helhet (inklusive Petersons räkenskapsböcker). Arbetet låg färdigt 1945.⁷ Hennes översättning återger samvetsgrant varje anteckning som Peterson infört fram till dennes död 1898. Dessutom var hon väl insatt i de många problem rörande ortografi, korrekt namnåtergivning samt ordöverföring från engelska till svenska, som t.o.m. vållat Moberg huvudbry. Ahlquists översättning av Dagböckerna förvaras i manuskriptrummet på Minnesota Historical Society. De inryms i ett band på 1081 maskinskrivna sidor. Hennes översättning av Petersons räkenskapsböcker finns i ett separat band på 191 sidor. E M Ahlquist har emellertid varken i publicerad eller opublicerad form efterlämnat några kommentarer eller tolkningar som skulle kunna ha ökat vår förståelse för Peterson själv och den miljö han levde i.

Dessa innehållsmässigt varierande artiklar har alla berört väsentliga sidor av Petersons liv och dagboksanteckningar. De har därmed på ett värdefullt sätt bidragit till att sprida ljus över såväl Minnesotas historia som över Moberg och dennes inspiration till invandrarromanerna. I föreliggande studie är det författarens avsikt att kombinera vissa förhållanden påtalade av tidigare författare samt att på annat sätt informera om Peterson och hans Dagböcker. Den bakgrundsinformation som tillhandahålls i Kapitel I ska också tjäna som en introduktion till Kapitel II och III, vilka i sin tur belyser hur pass beroende Moberg var av Dagböckerna. Kapitel II diskuterar exempelvis de konkreta detaljer Moberg hämtat ur Petersons liv och tidsperiod, medan Kapitel III behandlar den roll Petersons svenskamerikanska spelat i Mobergs invandrarromaner.

Format

Eftersom Dagböckerna alltjämt enbart finns tillgängliga i manuskriptform, är det angeläget att först säga något om deras allmänna yttre.⁸ Dagböckernas format har helt flyktigt berörts av både Nute och Moberg. Nute beskriver dem som ”a stack of drab ledger books, about twelve inches long and eight wide, the entire pile about ten inches high.” Hon tillägger att det finns allt som allt elva böcker med marmorerat snitt.⁹ Moberg ger en mer detaljerad beskrivning. Han påstår att Dagböckerna omfattar tio band,¹⁰ var och en omfattande cirka 300 sidor. Han drar därav slutsatsen, att Dagböckernas hela omfång uppgår till 3000 tätt skrivna sidor med cirka 16000 anteckningar.¹¹

En närmare granskning av Petersons Dagböcker avslöjar att såväl Nute som Moberg uppenbarligen inte tillräckligt noggrant studerat formatet på dessa volymer. Det kan i Mobergs fall allmänt sägas, att hans uppgifter om antalet band och anteckningar är korrekta, men att han gått till överdrift vad sidosantalet beträffar. Denna överdrift kan eventuellt förklaras av författarens iver att understryka den omfattande forskning som föregått hans romaner. De första sju banden i fråga innehåller Petersons dagliga anteckningar mellan åren 1854 och 1898. De övriga två och ett halvt banden innehåller de räkenskaper som Peterson regelbundet förde mellan åren 1875 och 1898. Utöver dessa finns ytterligare ett och ett halvt band med räkenskaper förda på engelska av Petersons familj. Denna bokföring, som sträcker sig från 1898 till 1931, sköttes förmodligen av hans söner Frank och Axsell. Rent tekniskt kan man utan risk påstå att de Dagböcker som författats av Andrew Peterson själv, består av nio och ett halvt band, medan antalet band förda av Petersons familj uppgår till elva eller till och med tretton, om man önskar inberäkna miss Ahlquists översättning. Härnedan skall endast de nio och ett halvt band diskuteras, som Peterson i egen person nedtecknat.

Föreliggande granskning av Dagböckerna har visat, att Moberg i viss mån tog fel i sitt påstående att varje band skulle uppgått till cirka 300 sidor. Längst bland de sju första banden är Band I med 508 sidor. Det är omöjligt att avgöra huruvida dessa 508 sidor ursprungligen var ett eller flera band, eftersom sidorna håller på att falla sönder och de pärmar som en gång höll samman dem har försvunnit. Om man beaktar att de följande sex och ett halvt banden är betydligt kortare, är det förmodligen säkrast att här enbart beskriva dem som en samling lösa blad, som en gång utgjort två eller kanske tre separata band. Den sjunde och sista boken är tunnast på bara 24 sidor, ett faktum som får sin förklaring i den sjukdom som två dagar före hans död tvingade Peterson att upphöra med sina anteckningar. Härnedan följer en redogörelse för Dagböckernas respektive längd med avseende på sidosantal och den tidsperiod de omfattar:

Band I

Från den 23 juni 1854 t.o.m. den 31 augusti 1875; 508 sidor

Band II

Från den 1 september 1875 t.o.m. den 31 oktober 1880; 130 sidor

Band III

Från den 1 november 1880 t.o.m. den 31 december 1885; 193 sidor

Band IV

Från den 1 januari 1886 t.o.m. den 31 december 1889; 192 sidor

Band V

Från den 1 januari 1890 t.o.m. den 30 april 1893; 145 sidor

Band VI

Från den 1 maj 1893 t.o.m. den 31 juli 1897; 200 sidor

Band VII

Från den 1 augusti 1897 t.o.m. den 29 mars 1898; 24 sidor.

Räkenskapsböckernas längd och datum är följande:

Band I

Från september 1875 t.o.m. juni 1884; 173 sidor

Band II

Från juni 1884 t.o.m. januari 1895; 213 sidor

Band III (d.v.s. den del som förts av Andrew Peterson)

Från januari 1895 t.o.m. den 25 februari 1898; 24 sidor.

De första sju bandens sammanlagda sidoantal uppgår till 1392 med i genomsnitt 198 sidor per band. Om man inberäknar räkenskapsböckerna får vi sammanlagt 1802 sidor med i genomsnitt 189 sidor per band. Dagböckerna omfattar i själva verket 100 färre sidor per bok och totalt sett cirka hälften av det antal sidor Moberg kommit fram till i sina beräkningar. Mobergs uppskattning av antalet dagliga anteckningar är emellertid något så när antagbart fr.a. med tanke på svårigheten att exakt bedöma denna sak. I de första sju banden finns en anteckning införd för varje dag, från den 23 juni 1854 till och med den 29 mars 1898. Enda undantaget utgörs av en period på drygt tre månader mellan den 5 december 1856 och den 18 mars 1857, då inga som helst anteckningar förekommer. Det kan därför synas vara en lätt sak att beräkna det exakta antalet införda anteckningar. Här finns emellertid två svårigheter. För det första lämnar Peterson av religiösa skäl ofta söndagarna okommenterade, trots att han för in datum för varje sådan dag. För det andra kan han utelämnat flera dagars anteckningar i följd för att summera dem vid ett senare tillfälle. Söndagarna som lämnats okommenterade så när

som på datum behandlas här som separata anteckningar, medan å andra sidan summeringarna behandlats som en enda införd anteckning. Med hjälp av denna godtyckliga beräkning kommer man fram till en approximativ siffra på 15000 till 16000 införda anteckningar för de första sju banden, en siffra som endast något avviker från Mobergs 16000.¹²

Nute är helt korrekt i sin beskrivning av Dagböckernas yttre utseende. Peterson har använt sig av böcker avsedda för bokföring, åtta gånger tolv ”inches” i storlek. Från pärm till pärm är dessa fyllda med Petersons noteringar i bläck. Endast det första hårt åtgångna bandet avviker till sitt utseende, vilket här redan har påpekats. Peterson köpte sina böcker i närliggande affärer och ”drugstores”, vilket framgår av hans anteckningar på insidan av pärmarna till Band IV, V och VI. I Band V skriver Peterson t.ex.: ”Denna Book Köpte Pojckarna i Minneapolis den 12te September 1888, då de var till State fären för – 90ct –,” och i Band VI kommenterar han: ”Den 8de March – 1893, köpte jag denna book på Drugstoret i waconia af vinnings för – 90ct.” Första sidan av varje band har överskriften ”Dag Book”. Därefter följer plats och datum för första anteckningen. Band II inleds exempelvis med:

Dag Book

Scandia den 1te September 1875

Andrew Peterson

och på första sidan i Band IV kan man läsa:

Dag Book

Scandia och Waconia Påstkontor

Den 1te Januari, år –1886

Andrew Peterson.

Innehåll

Efter Petersons död behölls Dagböckerna inom familjen fram till år 1939, då de överlämnades till Minnesota Historical Society, där de alltjämt förvaras.¹³ Här fann Moberg dem år 1948. I Den okända släkten och Berättelser ur min levnad skriver Moberg, att han i dessa Dagböcker ansåg sig ha funnit grunddragen till en svensk invandrares liv i Amerika och dessutom en värdefull redogörelse för de redskap och dagliga sysslor som utmärkte en nybyggarfarm. Petersons liv tycks förflyta relativt oförändrat under de fyrtiofyra år vi kan

följa honom. Trots detta kan Dagböckerna indelas i tre grupper, som var och en återspeglar en fas av författarens liv. Den första perioden omfattas av Band I, från våren 1853 (när Peterson får ut sina första medborgarrättspapper i Burlington, Iowa) fram till den tidpunkt, då familjens nya boningshus och lada stod färdiga i början av 1870-talet. År 1875 försäkras dessa byggnader, en händelse som markerar slutet på den första perioden. Petersons liv skulle även i fortsättningen komma att präglas av slitsamt arbete, men det är ändå under denna första tid han upplever sina egentliga pionjärår. Han övergår till baptismen, flyttar till Minnesota, bygger en enkel koja (a shanty), som får tjäna som preliminär bostad, odlar upp sitt land och hinner samtidigt arbeta deltid som dräng. Han gifter sig och får se sina första barn komma till världen och uppnår så småningom ett relativt välstånd med permanent bostad och gård. Man påminns också om skräcken för indianerna och oron inför den politiska utvecklingen under inbördeskriget. Anteckningarna från den här första perioden har uppenbarligen nedtecknats i all hast. Ofta är de så gott som oläsliga. Då och då finner man att marginalerna fyllts med otydligt klotter, som kan ha lagts till senare.

Andra perioden omfattar åren 1875 till 1890 och motsvaras av Band II, III och IV. Petersons materiella välstånd fortsätter att öka under denna tid. Hans jordbruk blomstrar och vid sidan om ägnar han sig nu också med allvar åt sin äppelodling. Han tilldelas en rad förtroendeuppdrag, utses till "Town Supervisor" och "Road Commissioner" samt blir en framstående medlem av såväl skol- som kyrkostyrelse. Tillvaron förändras av järnvägen som under denna tid dras genom bygden. Vid mitten av 1880-talet är familjens tillgångar så pass goda att de kan genomföra en grundlig reovering av sitt hus. Minnena från pionjärtiden träder alltmer i bakgrunden. Inte bara framgångar utmärker den mellersta perioden. Anteckningarna vittnar om hur allt fler tragedier drabbar familjen. Under 1880-talet dör fyra av hans syskon. 1889 rycks en av hans döttrar bort. Vid ett av dessa tillfällen avbryts den annars så korthuggna stilen och Peterson förråder sin sorg med kommentaren: "detta var ett hårt slag för mina känslor" (19 mars 1879). Han visar ett första tecken på ålderdom, då han allt oftare börjar tala om Döden som befriare. Att gå "hem till sin gud och frälsare i de sälla boningar" (den 19 januari 1888) är ett av de typiska sätt på vilket Peterson kommenterar en väns eller familjemedlems bortgång. Vid 65 års ålder gör han ett sista försök att återuppliva den framåtanda och energi som utmärkt hans yngre år. Han funderar på att flytta och skaffa sig ett homestead i Syddakota, men planerna kom aldrig att förverkligas (mars 1883). Handstilen från denna tid är stadig och lättläst, vilket tyder på att Peterson nu haft mer tid över för sin dagboksföring.

Under den tredje och sista perioden, från 1890 till 1898, börjar ålderdomen på allvar ta ut sin rätt. Petersons söner hade på 1880-talet alltmer lyft bördan från sin fars axlar. Nu på 1890-talet sköter de allt manuellt arbete på gården. Peterson är emellertid inte sysslolös. Han ympar sina äppelträd och fortsätter med sina dagboksanteckningar (med en allt darrigare handstil). Han plågas av sin kroniska ryggvärk, som ibland tvingar honom kvar i sängen och han söker efter nya mediciner mot den hjärtklappning han i vissa stunder kan besvärmas av. Peterson för in en sista anteckning den 29 mars 1898. Då hade han endast tre dagar tidigare blivit buren hem till sängen, sedan han insjuknat mitt uppe i sitt arbete utomhus.

Av förklarliga skäl kunde Peterson omöjligt blicka tillbaka på sitt liv och sina Dagböcker på samma sätt som en nutida läsare kan. De tre perioder hans dagboksanteckningar så naturligt tycks sönderfalla i, kan absolut inte ha varit avsiktliga från Petersons sida. Av vad som ovan sagts om Petersons sista levnadsår får man kanske det intrycket, att de avtagande krafterna och hans andra svårigheter påverkat hans livssyn i negativ riktning. Så är emellertid inte fallet. Om man noggrant studerar Dagböckerna, framtonar tvärtom bilden av en på sin ålderdom alltjämt synnerligen vital man, vars religiösa tro var fast, men som gradvis får uppleva hur allt fler av hans närmaste rycks bort av döden tills han slutligen själv blir orkeslös och sjuk. Dessa senare händelser får honom vid 1880-talets slut, att mer eller mindre omedvetet överge sin sakliga och opersonliga stil för en rad känsloladdade kommentarer färgade av den pietistiska baptism han anslutit sig till.

In i det sista var Peterson verksam på sin gård. Dagböckerna visar, hur hans omsorger nästan alltid rörde sig kring det rent praktiska med direkt anknytning till jordbruksmiljön som exempelvis djurens betäckning, försäljning av jordbruksprodukter, bevakning av väderlek, lagning av kläder och redskap samt familjeförsörjningen i övrigt. För att få en djupare förståelse för Petersons liv och i synnerhet hans tankar, blir det därför ofta nödvändigt att läsa mellan raderna. Kort och sakligt, med upprepade formuleringar och utan några utvecklingar berättar Peterson om sina dagliga förehavanden. Det har blivit något av en vana bland de flesta forskare (t.ex. Lång och Arthur Wald) att beskriva Dagböckernas stil som ”very abrupt”¹⁴ utan ”any elaborations or personal comment.”¹⁵ Detta kan förvisso sägas om de första årens anteckningar (1854–1875), då Peterson enbart håller sig till ren fakta. Bland de tidigaste anteckningarna från 1854, när Peterson var bosatt i staten Iowa, skriver han helt kort ”arbetade för Nealey.” Därefter från den 2 till den 9 april 1854 noterar han ”för Nealley” och slutligen den 10, 11 och 12 april skriver han endast ”ditto”. Den 13 april gör Peterson ett tillägg. Han skriver ”för Nealley i Nosseritt [the nursery = plantskolan].” Sedan antecknar han

rätt och slätt ”dito, dito” fram till den 25 i samma månad. Efter sin ankomst till Minnesota blir Petersons språk endast en aning mer detaljerat, när han av allt att döma redogör för det hektiska och slitsamma arbete som var förenat med vårsådden och uppförandet av preliminära bostäder. Den 18 juni 1855 får vi reda på att han ”köpte clämatt [the claim = jordlotten] af tysken. Fissers son följde med.” Den 29 skriver han: ”Tysken fisser körde timmer till contett [the shanty = kojjan]” och den 18 oktober samma år: ”var hos fisser på husresning.” Peterson presenterar tysken emellertid enbart vid namn och några fler upplysningar om honom får vi inte heller under de följande åren.

Peterson yttrar sig lika sparsamt om andra personer han kommer i kontakt med under sin tid i Minnesota. Följaktligen är det endast några få familjemedlemmar som läsaren i någon mån blir bekant med. Namnet på en god vän kan också vid upprepade tillfällen dyka upp under årens gång. En sådan vän är en man vid namn Per Danjell. Läsaren får aldrig reda på hans efternamn eller något om hans ställning eller familjeliv. Man får inte ens veta, hur pass väl han kände Peterson, men Per Danjell är trots allt en av de första och även en av de sista namnen som omnämns i Dagböckerna. Redan den 13 september 1854, när Peterson alltså befinner sig i staten Iowa, skriver han: ”Skref bref till Swänson och Per Danjell in St. Paul.” Den 18 juni 1855, när Peterson som bäst är sysselsatt med vårsådd och husbygge, finner man återigen Per Danjells namn och fyrtio år senare, den 16 september 1895, nämns Per Danjell en sista gång, då Peterson med en mening konstaterar att han varit på besök hos denne. Det enda man kan sluta sig till av dessa anteckningar är, att Per Danjell måste ha varit en av Petersons äldsta bekanta, någon som delat Petersons erfarenheter, som tillhört samma kyrkoförsamling och som åldrats jämsides med dagboksförfattaren, men som sannolikt överlevt honom.

En orsak till Petersons korthuggna sätt att uttrycka sig är förmodligen, att han under dessa första år var alltför upptagen med arbetet på åkrarna och med att bygga upp gården, för att han skulle haft tid att anteckna mer än det nödvändigaste. Anteckningarna var ju dessutom endast avsedda för honom själv. Det är därför knappast märkligt att det praktiska arbetet får en framskjuten plats medan hans privata och religiösa liv förblir av sekundär betydelse i det första bandet. Ett representativt urval från anteckningarna illustrerar hur Peterson inriktar all sin uppmärksamhet på att registrera arbetet på gården:

1859, den 17 september

timrade wi på skolhuset.

den 21 oktober

pløjde jag upp jord vid träna.

1860, den 17 januari

tog jag hårett af de båda små grisarna mäd mera små göra.

den 15 mars

först plantade jag granefröett, då högg jag Lågg på fillen.

16

Körde jag lågg af fillen m.m.

17

War jag hos P.Danjell och fällde timmer.

20

först wädrade jag weta, sedan körde jag lågg ur fillen, sedan bar jag lönelag.

1862, januari

9

körde jag ett las hö från Hammerbärgs, m.m.

10

körde jag två las hö från Hammerbärgs, m.m.

11

körde jag ett las hö från Hammerbärgs, m.m.

1866, den 14 juli

Började jag att slå och hade två nykomna Swänskar till gälp.

1868, den 11 september

I natt har främmande hundar waritt i war hamjin och dödatt åtta får och desutom bititt alla.

den 10 december

war jag hos Per Danjell och slacktade swina...idag är det för skräckeliga kält.

1870, april

12-16

Lars var till Chaske en dag äfter medisin till oxsen, jag har sinkatt bort micken tid mäd den ofärdige oxsen. Oandeligt varmt i början av veckan men kallt o ohälsosamt i slutet.

23

i dag för andra gången waritt Lars till Chaske äfter medisin till oxsen.

29

idag är oxsen fullt färdig i foten så att Lars plöjer mäd oxsarna till wete.

den 18 juni

Lars och pojkarna har håatt korn hela wikan.

Till och med de mest avgörande händelserna i Petersons familjeliv (såsom bröllop och barnafödslar) får bara en undanskymd plats i dagboksanteckningarna. Endast två gånger före bröllopet nämner Peterson sin blivande hustru, dock utan att ge den minsta antydning om vem hon är. Den 23 augusti 1858 besökte han och "Elsa" den svenska bosättningen i Carver och den 4 september samma år skriver han, att de var tillsammans i Chaska. Elva dagar senare, nästan som ett tillägg till sina anteckningar om dagens arbete, berättar han helt summariskt om sitt bröllop: "Förmidgeo war jag till Johannes och högg upp korn, wid middagstiden földe johanes mäd mig hem, och begynte att plöja till wetett, om qwellen klakan 5. wart j och Else, expectation en marriage" (den 15 september 1858). Tre dagar därefter finner vi de tillsammans på åkrarna sysselsatta med att skörda majs.

Under mellanperioden (1876–1890), då arbetsbördan lättar, får Peterson mer tid över för sina Dagböcker och många av hans anteckningar blir nu mer detaljerade. Utspritt bland de enformiga kommentarerna om kornas, grisarnas och hästarnas betäckning, priset på vetet, antalet "bushel" årets majsskörd inbringat och om ympningen av äppelträd finns ett ständigt ökande antal mer informativa upplysningar om väderleksförhållanden, om Petersons arbete inom skolstyrelsen och kyrkan samt om hans egen och familjens hälsa och gemensamma tillvaro.

Om väderleken skriver han exempelvis den 21 december 1872: ”Hela dena wicka har det varit ganska kålt, män idag den 21te war det det kalaste jag mins i minnesota.” Den 19 augusti 1876 berättar han om en gräshoppsinvasion som drabbat staten Minnesota: ”Började gräshopperna att koma hit, och sådan kom dett flera dag äfter dag... har wi ganska fult af dem och luften är full af dem, Så att mot solen sir dett ut som dett snöade.” Om de häftiga värregnen kommenterar han den 8 maj 1888: ”Jag har bott här i Scandia i 33 år män aldrig har jorden varit så uppfylld af vatten som den nu är vid dena tiden på året, vägarna kunna intet befaras mäd något Lass.”

Vad han har att förtälja om väderleken ger oss knappast någon inblick i Petersons känsloliv. Det är ändå dessa anteckningar liksom de om hans kyrkliga aktivitet eller försämrade hälsa som trots allt återspeglar en växande tendens från författarens sida att få avslöja något om sin miljö och sin verksamhet utanför det dagliga arbetet. Tendensen utvecklas emellertid långsamt. Det är inte förrän Peterson på allvar drabbas av ödet, som han kan förmå sig till att uttrycka sina känslor direkt och innerligt.

Petersons religiösa anknytning är mycket sparsamt kommenterad i Band I. Det enda läsaren får veta är, att han den och den dagen deltagit i en gudstjänst. Den 7 december 1857 skriver Peterson endast, ”äftermidagen hadde vi misjons miting,” och på påsksöndagen 1859 fortsätter han i samma stil: ”Wi hade då tysk miting och två tyskar döptes.” Vidare på juldagen 1860 lyder Petersons anteckning helt kort: ”Hade wi miting hela dagen.” Dyliga anteckningar ger läsaren en mycket liten eller rent av ingen alls uppfattning om Petersons religiösa liv. Under den s.k. mellanperioden börjar emellertid Peterson utvidga anteckningarna om sina kyrkliga förehavanden. Förutom att han deltar i ”miting” meddelar Dagböckerna att Peterson nu är sysselsatt med att nedteckna församlingens historia. Den 26 december 1877 antecknar han: ”Skref jag ett korth historiskt utdrag ur kyrke booken; för att sända till Profässor Edegren i Chicago, ämädan han ämnar skräfa en kort historia öfver de Svänksa Baptisterna i amerika.”

Den 27 november 1884 finner läsaren honom alltjämt upptagen med de svenska baptisternas historia: ”Jag hadde Studenten Larsson till att renskrifva den förmmen jag hadde skrivvitt till körke historien för vår församling.” Vid 1880-talets slut engagerar Peterson sig i en nykterhetsrörelse. Att denna fick hans fullhjärtade stöd framgår av flera anteckningar från 1888. Den 13 februari detta år berättar han: ”om qvellen hade vi en Contest miting att bestrida Probis partisits Såsom en rätffärdig sack, dett var tio stycken af de ungdomen som gorde

Spech.” Och senare den 1 augusti: ”Idag hade våra Prohibitionister en Samlings fest och Stimbåts Rjed på Klervater.”

Då och då under dessa år märker man att Peterson alltmer börjar oroa sig för den egna hälsan, vilket tidigare påpekats. I Band I nämner han vid flera tillfällen att han är sjuk eller som han själv vanligtvis uttrycker det ”dålig till hälsan” men utan att nämna någonting om sjukdomens natur. Under 1870-talet framträder emellertid sjukdomsbilden klarare. Peterson klagar över ”hjärt klappning”, en term som ofta återkommer i fortsättningen.

Dagboksanteckningen från den 30 januari 1876 lyder: ”I dag reste Svåger John Andersson i Red Wing hem, och följde med honom hem för att blifva undersökt af den norska Docktorinnan i Red Wing för min hjärt klappning.” Han skulle också drabbas av kronisk ryggvärk, vilket han ådrog sig under sitt arbete på åkrarna (den 30 mars 1881).

Att Peterson tillhörde en baptistisk församling och regelbundet besökte dess gudstjänster, att deras religiöse ledare var en man vid namn Nilsson samt att han hjälpt till med att bygga församlingens kyrka är den enda information om Peterson i religiöst avseende som ges i Band I. Band II, III och IV berättar å andra sidan att Peterson under minst sju år från 1877 till 1884 varit sysselsatt med församlingens historia, vidare att han erbjudit kost och logi åt religiöst sinnande skollärare och åt unga blivande pastorer. Den här tiden är han dessutom aktiv inom nyheterhetsrörelsen.

Dagböckerna ger oss alltså under årens lopp en allt bättre inblick i Petersons liv. Ändå står läsaren oförberedd inför de plötsliga och överraskande utbrott av sorg, som förekommer i flera anteckningar från 1880-talets slut. Vid sådana tillfällen sker en anmärkningsvärd förändring av Dagboksförfattarens stil. Den mycket koncisa och opersonliga stilen får ge vika och istället framträder bilden av en människa som inte bara oroar sig för det rent materiella utan också kan känna sorg och undran inför livets föränderlighet.

År 1887 möter man för första gången anteckningar av detta slag. Bakom dem låg en dubbel tragedi. Församlingens pastor Johannes Andersson och hans fru Maja Stina, Petersons syster, hade båda avlidit inom loppet av en månad. Peterson skriver ingående om deras död:

Idag begrof vi Svåger Johannes Andersson i Lintropp kyrkan var aldeles fulpackad af folk, och alla deltog i djupa Sorgen, och Sacknaden after den hädangångne, hans uppdrag till vittnesbörd om sin mästare hade nu upphört, Söndagen den 6te november, 1887, prädikade, j. andersson Sin Sista prädikan, det var nio dagar förr än han dog, hans text var, jeremia, 8: Kap. 20, vers -- och

folket sade den mäst rörande och Kraftiga prädikan de någon gån hört, och så som jesu Christi vittn, och Evangeli budbäre vara fri från skuld om menniskorna gik förtappade -- om, än detta var sista gången han talade till dem -- jag tror, när jag hör, dett ena mäd dett andra, af hans ytranden, under sista veckorn, att han hadde en aning af guds anda, att han snart skulle gå hädan, och nu är hans ande till gud i gen som honom givfit hafver i de sella boningar (den 18 november 1887).

Om sin systers död berättar Peterson:

Begrofs Syster Majastina. Kyrkan var full af folk och alla deltego med Sörjande, i Sorgen and Sacknaden äfter den hädan gångna, dessa makar, John andersson och hans hustru majastina andersson hvilar nu Sida vid Sida i en graf, och deras Sjel och ande äro i paradys i de sälla boningar, Syster Majastina dog hasttigt kort före döds striden hadde hon en brinnande bön till gud oh frelsare till sammans mäd Sina barn, och mäd det samma en brinnade bon för Sina Släcktingar, Synnerligast för broder Rydell i Sverjet, och Sedan Sjöng hon en Låfsång om dett himmelska arvet Som hon väntade after – några af hänns barn som hade fameljer reste Sedan hem, endast Fransis stannade hemma, och Som det var Sent på quellen Kände hon sig trott och Sömnig, och Lade Sig på Sitt Soffan, och kort der äfter insomnade hon den sista sömnen, män tänk hur saligt att så dö, och kort förut omgås med sin gud i Låfsång, och en brinnande bön, ja Saliga äro de som i herranam dö... (den 15 september 1887).

Den sista meningen hade Peterson använt som inledande kommentar, när han tre dagar tidigare berättar att han nåtts av budet om sin systers död (den 12 december 1887). Då hade han emellertid mer direkt gett uttryck för sin livströtthet. Han skriver: ”Saliga äro des om i herranam dö, de skola hvila sig från Sitt arbete och möda” (min understrykning). Det är signifikativt att Peterson vid tre tillfällen talar om livets lidande i dessa två avsnitt. ”Om menniskorna gik förtappade,” skriver han angående Johannes Anderssons förkänning av döden och vad systemen beträffar, berättar han om hennes brinnande böner strax innan hon går bort ”trott och Sömnig.” Det tidigare citerade uttalandet om livets ”arbete och möda” tjänar att ytterligare illustrera mannens dystra sinnesstämning. År 1889 drabbades familjen av ännu en tragedi. Petersons dotter Anna Isabella avled vid endast 17 års ålder. När han berättar om hennes begravning, beskriver han livet som ”vår återstående vandring.” Den 19 september detta år skriver Peterson i sin dagbok:

I dag fick vi en gyp Sorg, vår älskade Dotter Anna Isabella, Dog idag kackan, 15, minuter öfver tolf, hon var fod den 14de maj, 1872, och Dog den 19de September – 1889, i en ålder af, 17, år, 4, månader, och, 5 dagar, hon var alltid snell, tyst, och afterlåten, och Saledes är Saknaden, och Sorgen hjertgripande för oss alla – men i all vår gypa Sorg äro vi än då glada, ty hon gick hädan Lycklig i trona på Sin Dyre frelsare Jesus Kristus -- Som Sture, o, Carlle inte var hemma, Så Sende hon hälsning till Dem, att hon var -- happi in Jesus -- detta Sade hon några minuter före Sin Död.

Tre dagar senare (den 22 september) fortsätter han:

Och nu har vi fölt vår Kera Anna till hennes sista vilorum för den jordiska hyddan, men hennes Sjel är nu i Paradis hos den Dyre frelsaren Jesus Kristus, och gifve Gud, att vi alla i vår familj må Levfa vårt Lif med vår Gud och frelsare Jesus Kristus under vår återstående vandring, så att vi får möta Kära Anna hos vår Jesus.

Fyra gånger under de här åren innehåller Dagböckerna uttrycket ”att vara mäd sin Gud i de sella boningar” och i vart och ett av dessa fall finner dagboksförfattaren tröst genom att ge utlopp för sin religiösa tro fast förankrad inom den pietistiska traditionen.

Efter alla känslostormar vid 1880-talets slut, tycks ett visst lugn inträda i dagboksförfattarens liv. Under denna sista och tredje period återfår Dagböckerna sin korthuggna stil. Man får faktiskt den känslan, att Peterson avsiktligt söker undvika sådant som utifrån kan störa hans sinnesro. I början av år 1890 t.ex. möter oss en anteckning, som vid en första anblick kan verka underlig och förbryllande, men som får sin förklaring om man s.a.s. läser mellan raderna. Peterson skriver den 22 februari 1890: ”Idag Sende jag brev till Amerikanska posten att intet Sendas till mig Lengre än till, 22de neskommade mars.” Under hela sitt återstående liv nämner Peterson endast en gång att han mottagit ett brev, vilket kan jämföras med att han före detta datum plikttroget nedtecknat all mottagen privat korrespondens. Vidare är denna märkliga anteckning införd endast fyra månader efter dotterns död, ett faktum som i hög grad talar för Petersons försök att undkomma dåliga nyheter. Det finns ytterligare ett exempel på hur denna undvikande attityd hos Peterson kan sättas i samband med händelser utspelade omedelbart före eller efter anteckningen. Den 1 april 1872 får vi veta, att han fritagits från plikten att sitta med i juryn ”af en vis orsack” vilket han typiskt nog undviker att specificera. Elva dagar senare berättar han emellertid, att familjen

utökats med en dotter. Med all säkerhet var denna stundande händelse anledningen till hans ovilja att delta i juryarbetet under en förlängd period.

Oavsett om hans tillbakadragenhet under de sista åtta åren var avsiktlig eller en naturlig följd av hans höga ålder, återspeglar de tre sista dagboksbanden en period fylld av lugn och ro, så olik de tidigare årens slit och bekymmer. Karakteristiskt för dessa senare anteckningar är att de endast fyller en rad och ofta upprepas under en följd av dagar:

Den 27 februari 1892

jag var i Bädde.

Den 24 september 1892

Så är jag i bädden allt gemytt.

Den 27 november 1893

jag var intet frisk jag var i bädden.

Den 6 juni 1896

jag är i Bädde jag är inte frisk.

Under praktiskt taget hela oktober månad 1894 finner vi Peterson bunden till sin säng. Före denna period har Dagböckerna försett oss med bilden av en man strängt upptagen med en bondgårds alla tunga förpliktelser. När vi nu möter Peterson är han en gammal man, som stillasittande och tålmodigt betraktar hur andra kommer och går medan han själv håller sig hemma i all stillhet. De gånger Peterson känner sig bättre, ympar han sina äppelträd eller pysslar i trädgården. Följande exempel visar dagboksförfattaren i sin nya ovana roll att passivt registrera de andras arbeten.

Den 4 mars 1892

om aften, Sture och Carle kom från Minneapolis.

Den 5 augusti 1892

gick Fränk till minneapolis för att hyra oss en dräng under wete Sjöorden.

Den 9 augusti 1892

var de och fiskade och fick mycket fisk.

Den 30 december 1892

Om aften, Fränk körde ett lass kård ve till vaconia.

Den 24 juni 1893

för varmt för mig att göra något.

Den 16 september 1895

vag årdrad till grandjurn, män jag blef fri, ty jag var öfverårig.

Den 1 oktober 1896

kom ämma hem från minneapolis, hon var der Som Delegat på en nyckterhets förening af kvinnor.

Den 19 december 1896

var axsell till Petermans krimeri

De personer som här nämns är Petersons söner och döttrar.

De utförligaste dagboksanteckningarna från denna period kommer i formen av opersonliga kommentarer om händelser som utspelas långt utanför Petersons tidigare intressesfär d.v.s. arbetet på farmen. Om det så rör sig om ond bråd död, saknar anteckningarna nästan helt emotionella tongångar. Den 29 december 1890 konstateras sakligt: "Idag begrofs Fränk Svänson från minneapolis i Scandia grafjerd, han var ihälslagen af en timmer Ståck ute i skogarna," och den 2 oktober 1893 kan vi läsa följande berättelse, att där "kom ett bud att B. Nilson var blefven fördervad, ty han Körde ve, och hästa blef rädda så tog ett språng, och Nilson föll af Lasset, och i nunder hästarn, och han blef söndertrampad i ansiktet af dem -- vår Fränk gick äfter en Docktor, och Fränk var der hela natten, och Nilson dog klackan två samma natt." Dessa sakliga dödsrapporter står i skarp kontrast till den djupa sorg författaren tidigare uttryckt i ovan citerade dagboksanteckningar från 1880-talets slut. Under de sista åren utvecklar Peterson i själva verket sin böjelse att sakligt och objektivt betrakta människor och händelser. Självt sysslolös får han nu tid att kommentera märkliga individer han möter eller hör talas om.

En första anteckning, som avslöjar Petersons s.a.s. "humana" intresse vid slutet av hans liv, är daterad den 6 augusti 1892. Han berättar här om sin son Franks misslyckade försök att anställa en dräng. "Kom Fränk ifrån minneapolis, han hyrde en Dräng, men han narrade

honom, så han kom intet.” Om en misslyckad skollärare skriver han den 1 mars 1895: ”Idag reste vår skolmäster Kressy hem, han har bårdatt hos oss, hadde fem vickor igen på sin termin men barnen Lydde honom intet, Så han måste Sluta skolan.” Ett speciellt intresse ägnar Peterson de tillfälliga besökare som ofta tycks ha haft sina vägar förbi hans hem. Den 11 juni 1896 berättar han: ”Var här en tysk från minneapolis som sålde julleris [jewelry],” och den 2 augusti samma år innehåller dagboksanteckningarna följande etniskt sett intressanta upplysning: ”Dett var två arabiska pedlare här i natt, de var från armenien.” Slutligen år 1897 lyder anteckningen från den 13 maj: ”Förliden natt var här en tramps [luffare] vid namn anderson, han var full of lus.”

Det sammanfattande och slutgiltiga intrycket man får av Petersons senare anteckningar är det av en fridfull tillvaro, skildrad av en man, som på sin ålders höst tvingats till betraktarens passiva roll. Peterson insomnar i all stillhet den 31 mars 1898. Under hela det sista decenniet kastar den annalkande döden sin skugga över dagboksanteckningarna. Vid system Maja Stinas stilla bortgång skriver Peterson år 1887: ”Tänk hur saligt att så dö,” och allt oftare under dessa år finner man anteckningar som avslöjar hur han egna krafter börjar avta: ”Jag är i bädden.” Den sista anteckningen daterad den 29 mars 1898 förkunnar att vädret är stilla och vackert.

Stil

Under alla de fyrtiofyra år Peterson förde sin dagbok, behåller anteckningarna den faktamässiga stil som här tidigare exemplifierats. Allteftersom tiden går blir emellertid små stilförändringar märkbara. Så t.ex. blir anteckningarna längre och meningsstrukturerna mer komplicerade, när han på 1880- och 90-talet kan ägna mer tid åt sitt författarskap. Tre orsaker kan antas ligga bakom denna gradvisa stilförbättring. För det första fick Peterson en allt större skrivvana genom åren. Förutom Dagböckerna författade Peterson en rad artiklar på engelska om trädgårdsskötsel.¹⁶ Därtill skrev han, vilket tidigare påpekats, en historia över sin baptistförsamling,¹⁷ som sedan korrekturlästes av en ung teologie studerande. Ett annat välgörande inflytande på Petersons stil utgjordes därför av provläsarnas korrigeringar, vilka han måste ta hänsyn till, när han bearbetade sina engelska och svenska manuskript. Slutligen för det tredje var Peterson bevisligen en flitig läsare av svenskamerikanska tidningar och religiösa böcker. Till de mest konsekvent upprepade anteckningarna hör just uppgiften om hur mycket han betalt i prenumeration för de olika publikationerna. Peterson läste Svenska-Amerikanaren, men hans favorittidning tycks ha varit Hemlandet tryckt i Chicago. Den 20

december 1868 antecknar Peterson: ”Sende... brevvevt till tidnings Redaktören i Chicago för Svenska Amerikanaren, jag sende 1.50 för två Exemplar i två månader.” Senare, den 6 januari 1879, berättar han att han beställt Hemlandet plus ”nio tidskrifter.”¹⁸ Om hans intresse för religiös litteratur vittnar anteckningen från den 23 augusti 1889, där Peterson skriver att han mottagit en bok från Stockholm, som behandlar ”den nervarande och tilkommande tilsåldren.” Den ständiga kontakten med professionellt skriven svenska har självfallet ökat Petersons egen förmåga att uttrycka sig på modersmålet.

Denna obrutna kontakt med svenskt skriftspråk förhindrade dock inte att Peterson språkmässigt lät sig påverkas av sin amerikanska omgivning. Vad som framför allt intresserat språkforskare sysselsatta med Dagböckerna har just varit författarens användning av svenskamerikanskan. Petersons blandspråk ska senare tas upp till speciell behandling i kapitel III. Låt oss ändå här påpeka, att från de tidiga åren på 1850-talet fram till 1890-talet introduceras allt fler engelska ord i Petersons svenska ordförråd. Man lägger märke till hur ”timmer” får ge vika för ”lumber”, ”räkningen” för ”billen” o.s.v. Så till exempel skriver Peterson den 7 maj 1892: ”Köpte en Draft [växel] till att betala på Lumber billen för Lumberen till våra hus på Landet.” (min understrykning). Andra gånger använder dagboksförfattaren sig av typiska anglicismer som exempelvis ”surprises parti” (den 23 augusti 1893) och ”insjura” i meningen ”Idag var jonas Eken här och insjurade oss i svenska insurens kompaniet” (den 6 mars 1876). Det var just detta blandspråk Moberg fann så användbart, när han skulle illustrera amerikaniseringsprocessen hos sina romanpersoner.

Allmänt sett kan Dagböckernas stil härledas tillbaka på två traditioner överförda till Amerika av svenskar med samma bakgrund som Peterson, d.v.s. jordbrukare och fundamentalistiska sektmedlemmar. Den första av dessa traditioner utgår från den svenska Almanackan för bönder, som i Sverige publicerades årligen under den svenska regeringens beskydd. De innehöll årskalendrar med tider för soluppgång och solnedgång, med väderleksutsikter, marknadsdagar och astrologiska upplysningar. Ofta gav de också information om lämpliga gödselmetoder eller djurens skötsel. Kalendrarna var därtill utmärkta hjälpmedel, då man önskade markera datum för djurens betäckning eller den dag då säden skulle köras till marknaden och här kunde man föra in intäkter på marknadsförda varor. Slutligen angavs här också teman för veckornas gudstjänster.¹⁹ Moberg beskriver dessa almanackor som en oundgänglig del av de tillhörigheter immigranterna tog med sig. Han skriver:

I tomrummet emellan dagens namn och bilderna av Kräftan, Vågen, Väduren satte de ett litet kors för varje veckodag som gick. De ville åtminstone veta var de befann sig inom kalenderåret, när de inte kunde få veta var de befann sig på havet. På skeppet var alla dagar lika söckendagar som helgdagar. De skulle alldeles ha villat bort sig i tiden, liksom de nu hade gjort det i rummet, om de inte hade haft almanackan till hands. Korsen bredvid dagarna som förflöt gav deras liv stadga och begrepp. Hemma på landbacken satte de sådana kors bara de gånger, då de gick med en ko till tjuren, så att de skulle veta när de kunde vänta kalven.²⁰

Den tradition den svenska bondealmanackan utgjorde följde med svenskarna till deras nya bosättningsområden i Amerika. Speciella amerikanska upplagor trycktes av privata firmor med plats för reklamannonser. Ett exempel är Svensk Almanacka för år 1889 utgiven av Amerikanska Emigrant Kompaniet i New York. Almanackan är innehållsmässigt densamma som den ursprungliga svenska versionen förutom att den också ger en förteckning över allmänna helgdagar i Förenta Staterna.²¹

Petersons Dagböcker kan ses som direkt framvuxna ur denna almanackstradition. Även Peterson anger de dagar då djuren var betäckta eller födda och varje gång han far till staden för att sälja säd noteras detta omsorgsfullt i liggaren. Därtill kommer hans noggranna observationer av förändringar i väderleken och av vägförhållandena. Och i enlighet med den för svenskar utgivna amerikanska almanackan för Peterson också in helgdagar firade i Förenta Staterna. Intet år förflyter utan att Peterson på något sätt kommenterar helger som nyårsdag, påsk, fjärde juli, ”Thanksgiving” och jul samt sådana som speciellt firades i hans församling.

Tidigare citerade dagboksanteckningar, där Peterson berättar om dödsfall inom familjen, vittnar om en annan tradition med avgörande inflytande på Dagböckerna. I dessa avsnitt är Peterson påverkad av pietismens emotionella retorik och de utgör den enda radikala avvikelserna från hans i övrigt opersonliga och koncisa stil. Peterson var en hängiven lärjunge till pionjären och baptistpastorn F.O. Nilsson, som ägnat sig åt evangelisk verksamhet i Göteborg innan han kom till Amerika. Peterson utsågs till syssloman i den av Nilsson grundade församlingen i Scandia. Dagboksförfattaren bör ha blivit väl förtrogen med den typ av både svenska och engelska predikningar som hör hemma inom fundamentalismen. Den 25 december 1897 noterar Peterson i sin dagbok att ”samväll predikade på Svenska förmiddagen, och på Engelska om kvällen.”

Endast ett fåtal av Nilssons (och hans efterföljares) predikningar finns bevarade. Den pietistiska retoriska tradition han representerar finns dock exemplifierad både i Nilssons egna brev och i brev skrivna av andra svenska 1800-talsfundamentalister. I sitt arbete över den religiösa fundamentalismen i 1800-talets Sverige, citerar Arvid Norberg i utdrag från brev och predikningar flera svenska fundamentalister. Med en inbördes överensstämmande fraseologi uttrycker de sina tankar om vägen till frälsning och dödens välsignelse. Ett typiskt exempel ur Norbergs citatflora är taget från den religiöse ledaren E. Ullman:

O, Hvad glädje en gång att få aflägga den skröpliga hyddan och få vara hemma när Herren:-- med alla redliga Guds vänner.²²

Gunnar Westin ger i sin brevsamling från de svenska fundamentalisterna C.O. Rosenius och F.G. Hedberg prov på de familjära tilltalsformer pietisterna använde sinsemellan. Rosenius och Hedberg tilltalar varandra upprepade gånger med ”Käre Broder”, ”mycket älskade Broder”, ”Dyre Käre Broder i Christo” och ”Dyre, älskade, synnerligt Käre Broder i Herranom Christo”.²³

Den fundamentalistiska traditionen överfördes till Förenta Staterna inte bara av Nilsson utan av åtminstone ytterligare en baptistpastor, nämligen Anders Wiberg. Wiberg var bekant med Nilsson och ska enligt en källa även ha döpts av denne i Sverige.²⁴ Wiberg besökte och verkade som evangelist i U.S.A. både på 1850- och 1860-talet. Under sitt andra besök, som varade i sju år, mötte han Nilsson vid dennes ankomst till New Yorks hamn. Wiberg predikade om baptismens läror i hela östra delen av Förenta Staterna. I Philadelphia talade han inför en 2000-hövdad publik. Hans predikoturer utsträcktes också till de svenska bosättningsområdena i Illinois och Iowa. Utmärkande för korrespondensen mellan Wiberg och hans vänner är en religiöst varm och stiliserad ton. När en viss pastor P.A. Åkerlund fick höra att Wiberg blivit sjuk, skriver han:

Här är och blir det under alla förhållanden strid och vedermöda, och förgäfves söker man på jorden efter en fristad och ett hem, der icke stormen och ovädret oroar på någon sida.²⁵

Wiberg uttrycker sig med följande ord efter sin lyckosamma predikan i Philadelphia:

Och nu, o min Käre himmelske Fader, hembär jag dig min uppriktiga och förnyade tacksägelse för alla dina oändliga välsignelser, som du skänkt mig under detta år.²⁶

När Nilsson kom till Minnesota fortsatte han i Wibergs spår. Han tjänstgjorde delvis som kringresande evangelist, tog sig fram till häst och predikade för de små baptistförsamlingarna inom staten. Han reste också till Illinois för att där rekrytera andra till baptismens läror. Vi har tillgång till flera av Nilssons texter, bl.a. hans avskedspredikan till vännerna i Göteborg år 1851 och ett kort självbiografiskt arbete författat i Amerika 1875. Båda texterna har en utpräglad pietistisk stil. I avskedspredikan riktar han sig till församlingen med orden ”ömt älskade bröder i Kristus Jesus!” och han fortsätter: ”Mycken nåd och frid af Gud vare eder alla alltid i den helige Ande genom Jesus Kristus.”²⁷ I den senare texten förklarar Nilsson varför en förnekelse av Kristus är otänkbar i hans fall, då han upplever Frälsaren som en del av sitt eget liv. Han skriver: ”Nu då jag som allra bäst behöver honom och då, Gud vare lof, jag saligt erfar, att kraften af hans lära stärker och uppehåller min själ! Ja, Kristus vare mitt lif, så blir döden min vinning.”²⁸ Nilsson, liksom Wiberg före honom, kan enbart finna frid i Kristus och upplever döden som en befrielse från världsliga bekymmer.

Faktum är, att alla dessa personer talar om döden som den stora befriaren. Livet utmålas som en ”vedermöda”, den ”skröpliga hyddan” och som en ”strid”, medan döden med sin möjlighet till liv efter detta beskrivs i betydligt ljusare ordalag: ”nåd och frid”, en ”fri stad” eller en plats ostörd av livets stormar. Likaledes, när de hänvisar till varandra eller till Gud används ord som ”Käre”, ”dyre”. Enbart Westins bok erbjuder en samling på tjugosju brev och vart och ett av dem innehåller minst en ömhetsbetygelse av detta slag. Petersons egna uttryck som exempelvis ”vår gypa sorg”, ”sin Dyre frelsare”, ”de sella boningar” och ”happi in jesus” samt den känsla av tröst han finner i tanken att hans avlidna släktingar undsluppit livets vedermödor, allt detta får sin förklaring i hans baptistiska erfarenhet. Det vore meningslöst att i Dagböckerna söka spåra en utveckling mot någon bestämd livsåskådning. När Peterson vid flera tillfällen drabbas av djup sorg vid 1880-talets slut, är det snarare så, att han i sin religiösa erfarenhet finner en redan färdigformulerad fraseologi, som hjälper honom att formulera dessa känslor han var så ovan vid att uttrycka.

Plats inom immigrantlitteraturen

Ovanstående analys har varit ett försök att sprida ljus över några faktorer i Dagböckerna, som tidigare förbigåtts. Avsikten har inte varit att söka placera Dagböckerna i något skönlitterärt sammanhang, utan istället att undersöka delar av i synnerhet de sju första banden för att påvisa vad dessa avslöjar om dagboksförfattarens personlighet och dagliga liv. Som tidigare framhållits påbörjade Peterson sina Dagböcker med huvudsakligen den intentionen att

teckna sig till minnes det under dagen fullgjorda arbetet på gården, men allteftersom åren går händer det att han frångår sin princip genom att låta personligt färgade kommentarer smyga sig in bland anteckningarna. Detta besvarar emellertid ej de två sista frågorna i kapitel I, nämligen i vilken relation står Petersons Dagböcker till andra svenskimmigranternas berättelser och i synnerhet hur kom Peterson själv att uppfatta sitt författarskap. Anade han att Dagböckerna skulle komma att läsas av andra, och i så fall tolkade han sina egna erfarenheter som avvikande från andra svenskimmigranternas?

Skillnaden mellan Petersons Dagböcker och större delen av den övriga immigrantlitteraturen av detta slag ligger i det faktum, att Petersons berättelse nedtecknats dag för dag, medan andra personskildringar skrivits retroaktivt d.v.s. av personer som ser tillbaka på sin ungdoms upplevelser. De senare kan snarare betecknas som självbiografier än dagböcker. Den i det här sammanhanget mest intressanta skillnaden mellan de två litterära formerna är den metod med vilken de berättas. När självbiografins författare blickar tillbaka på sitt liv, ser han upplevelserna som fasta hållpunkter i det förflutna och kan i sin berättelse sätta dem i relation till senare beslut och erfarenheter. Dagboksförfattaren å andra sidan återger nuet och saknar därför helt självbiografikerns efterklokhet. Wilhelm Grenzmann, en av de få litteraturhistoriker som kritiskt granskat dagboken som litterär form, påpekar i detta sammanhang: ”Tagebücher bieten nicht eine einheitliche Komposition, sondern sind ihrer Natur nach notizenhaft. In der Autobiographie sieht sich der mensch historisch, als Tagebuchsschreiber begreift sich aus dem Augenblick.”²⁹ Då i ett självbiografiskt arbete en längre tid förflyter mellan själva händelsen och dess nedtecknande är risken stor att författaren missminner sig och allt för mycket broderar ut händelseförloppet eller för att citera Nils William Olsson: ”de förvanskningar som man alltid kan vänta när en lång tidsintervall separerar händelserna och deras nedskrivande.”³⁰ I en dagbok däremot nedtecknas vanligtvis händelserna strax efter det att de ägt rum, ett faktum som talar för mer korrekt återgivna detaljer.

En hastig blick på tre immigrantberättelser av ovan nämnda slag illustrerar deras gemensamma karakteristika. En sådan undersökning tjänar också att beskriva olikheter mellan dessa och Petersons Dagböcker. Den första har titeln *Pioneering Adventures of Johan Edvard Lilljeholm in America 1846–1850*.³¹ Denna lilla bok, nedtecknad på svenska, finns endast publicerad i engelsk översättning. Likaså den andra, ”Johan Olof Liedberg, His Memoirs”, som i viss mån kan sägas ledsaga Lilljeholms *Adventures*, är ett kortare arbete ursprungligen utgiven på engelska.³²

Både Lilljeholm och Liedberg kom till Amerika på 1840-talet som unga män, knappast mer än tjugo år gamla. I motsats till Peterson reste de vida omkring, följde immigrantgrupper till Bishop Hill i Illinois, flottade timmer nerför Mississippi och rycktes också med ner till Kalifornien under ”guldrushens” dagar. Peterson var och förblev bonde. Något annat arbete än jordbruket tycks aldrig ha föresvävat honom. När han väl anlät till Amerika flyttade han omedelbart till Mellanvästerns bördiga jordbruksbygder. Lilljeholm och Liedberg å andra sidan anger ingen speciell orsak till sin utvandring förutom en ren äventyrlusta. Liedberg skriver nonchalant ”I had heard a little something about America” och i nästa ögonblick finner läsaren honom i Göteborgs hamn, där han går ombord på ett oceangående fartyg. Lilljeholm är i detta avseende lite mer informativ. Han antyder vagt att han under tolv år umgåtts med planer på en amerikaresa innan han satte de i verket. ”Even in my dreams I saw this land so highly praised, where so many an emigrant had gained fame and fortune, but many another had sunk into deepest misery; and there were so many also who had returned with blighted hopes to their still beloved land.”³³ Detta yttrande innehåller i själva verket nyckeln till Lilljeholms och Liedbergs berättelser. Dessa ger ingen ”dag för dag” skildring om hur landet togs i besittning och odlades upp, utan är huvudsakligen berättelser om ungdomens ”blighted hopes” [gäckade förhoppningar], äventyr och missöden i ”historisch” belysning för att låna Grenzmanns uttryck. Lilljeholm berättar t.ex. hur han tog båten till Amerika, anlände till New York, förlorade sina pengar och mönstrade på ett skepp med destination Liverpool. Han återvände till Amerika och reste denna gång till Illinois som tolk åt en grupp entusiastiska Bishop Hill-anhängare, varefter han arbetade som timmerhuggare [lumberjack] i staten Michigan. Slutligen finner vi honom i New Orleans, där han insjuknat på sin väg ner till Kalifornien. Denna gång (år 1859) räddades han ur sitt dilemma av kaptenen på ett svenskt fartyg. Kaptenen gav honom arbete ombord och en möjlighet att återvända hem till Sverige.

Liedbergs ”Memoirs” skiljer sig från Lilljeholms Adventures enbart vad resedetaljerna beträffar. Liedberg nedtecknade sina minnen i Chicago 1871, tio år före sin död. Han berättar hur han som yngling överlevde en koleraepidemi i sin hemstad Jönköping och att han efter denna händelse utvandrade till Amerika. En tid slog han sig ner som jordbrukare i Wisconsin. Han ansattes emellertid av guldfebern och begav sig på den långa inlandssträckan ner till Kalifornien, där han gjorde stor lycka som guldgrävare. Liedberg beslöt nu att återvända till Sverige och tog sig sjövägen till Panama. Här fick han tid att studera befolkningens usla levnadsförhållanden. Vad som sedan följer är berättelsen om Liedbergs släktingar i Sverige. Väl hemma igen fick han uppleva hur dessa släktingar lurade honom på hans guld tills han

slutligen tvingades återvända till Amerika som en fattigare men betydligt visare man. Hans familj följde så småningom efter och därmed avslutar Liedberg sin berättelse.

Både Lilljeholms och Liedbergs arbeten är korta. Lilljeholms omfattar femtiofem sidor och Liedbergs i sin publicerade version nätt och jämnt tjugofyra sidor. En tredje berättelse av samma typ men av betydligt större omfattning är *Minnen av Hans Mattson* från 1890,³⁴ ett arbete på 365 sidor. Som framgår av titeln är även denna berättelse nedtecknad i efterhand. Mattson emigrerade från Skåne och anlände till staden Boston år 1851. Arbetslös och full av misströstan tillbringade han sina första år på den amerikanska östkusten. Så långt påminner hans upplevelser om Lilljeholms och Liedbergs. Mattsons bok är emellertid inte bara en äventyrars berättelse. I motsats till de två förra slog sig Mattson ner som en allvarligt syftande jordbrukare i Mellanvästern. En stor del av de inledande kapitlen ägnas åt hans nybyggarliv i trakten av Moline i staten Illinois samt åt hans senare slitsamma arbete med att bygga upp och nyodla ett ”homestead” i Minnesotas vildmarker vid mitten av 1850-talet. I det här avseendet påminner Mattsons erfarenheter i hög grad om Andrew Petersons. Båda var ju tvungna att anpassa sig till nybyggarens hårda livsvillkor och tunga manuella arbete. Mattson påstår sig till och med ha känt till ”Pastor Nilsson, en baptist prest, som för proselytmakeri hade blifvit förvist från Sverige.”³⁵ Utan tvekan är detta samme baptistpastor som fört Petersons sällskap från Iowa till Minnesota. Efter de första kapitlen avviker Mattson från nybyggartemat och boken utvecklas i huvudsak till en berättelse om författarens strapatser under sitt deltagande i inbördeskriget, vidare till ett försvar för hans egna politiska aktiviteter och blir slutligen en skildring av hans vidsträckta resor världen över.

Lilljeholms, Liedbergs och Mattsons arbeten skiljer sig på väsentliga punkter från Petersons. Som tidigare framförts är Petersons Dagböcker först och främst varken någon äventyrsskildring eller någon i efterhand konstruerad apologisk utläggning, utan består helt enkelt av en nybyggares dagliga noteringar. Man bör också vara medveten om att många av de episoder som återges i Lilljeholms och Liedbergs arbeten p.g.a. den retrospektiva faktorn fått en något överdramatiserad äventyrlig ton. I deras skildringar lämnas vardagen praktiskt taget utanför. Istället konfronteras läsaren gång på gång med avgörande händelser som i författarens minne kan ha framstått som allt märkvärdigare under årens lopp. Mot detta kontrasterar Petersons Dagböcker med sina omsorgsfullt återgivna detaljer och med sin brist på överdrifter. Lilljeholms historier i synnerhet är med sitt snabba händelseförlopp av det mer fantastiska slaget. Endast några få av dessa episoder kan tjäna som exempel. Lilljeholm berättar hur han blev bestulen på sina ägodelar av en irländare och därmed lämnad medellös

som främling i Amerika. Därefter, när han befinner sig till sjöss, får han bevittna övergrepp från tyranniska fartygskaptener. Under sin tid som skogshuggare i Michigan var han nära att frysa ihjäl och en annan gång räddades han från att förolyckas under ett stenras tack vare en ung flickas mystiska förvarning. Därefter färdades han genom Mellanvästern på jakt efter en f.d. arbetsgivare som gett sig iväg med hans lön. Slutligen finner vi författaren i New Orleans ansatt av sjukdom och svindlare, helt utelämnad till sig själv att överleva. Även om den äventyrliga tonen i Liedbergs framställning är mer dämpad blir man också här påmind om det ständiga dödshotet. Detta gäller i synnerhet författarens skildring av vägen västerut och livet bland guldgrävare samt berättelsen om hans pekuniära svårigheter i Sverige.

Vidare är Dagböckerna till skillnad från dessa framställningar inte något självbiografiskt arbete i litterär mening. Liedberg kom aldrig att publicera sitt manuskript. Det sirliga språk han använder i sin inledning talar ändå för att han riktat sig till en läsande publik och att han haft ett medvetet syfte med sitt självbiografiska arbete. Han skriver:

Memories are the friendly stars that brighten the last years in the autumn of life. Fortunate is he who can look back calmly and with a clear conscience upon a happy childhood, and with peace of mind see his youth well-spent, growing to manhood having given his all. Then the declining years glow with the light of the evening star, promising peace and rest after the long day of labour and strife.³⁶

Mattsons bok syftar dessutom medvetet att rättfärdiga (och glorifiera) författarens handlingar, när denne på 1890-talet ser tillbaka på sitt förflutna liv. När Mattson talar om sin tid som överhuvud för Minnesotas immigrantbyrå t.ex. hör vi honom prisa sig själv. ”Det har alltid varit erkänt, att de emigranter, som reste till Minnesota under denna tid, erhöles bättre omvårdnad, ledning och skydd, än som någonsin vare sig före eller efter den tiden förunnats deras likar.”³⁷

Dagböckernas allmänna betydelse för Moberg

Ingenting tyder på att Peterson å sin sida skulle ha skrivit sina Dagböcker med tanke på en läsande publik. Hans dagboksanteckningar saknar helt den ”einheitliche Komposition” om vilken Grenzmann talar. Peterson presenterar aldrig nya personer i Dagböckerna genom att förklara vilka de är eller hur han lärde känna dem. Inte heller upptäcker vi några försök från Petersons sida att minnas tillbaka eller förklara sambandet mellan olika händelser och

personer. Trots att Dagböckerna behändigt låter sig indelas i tre perioder allt efter förändringarna i Petersons liv, är denna arkitektoniska ”tre-indelning” inte någon i efterhand medveten konstruktion av författaren. Det finns bara det mest obetydliga bevis på att Peterson någon gång verkligen skulle ha riktat sig till en eventuell läsare. I sitt studium av engelska dagböcker och journaler, ger Arthur Ponsonby uttryck för sin tanke att det är så gott som omöjligt att skriva utan att man samtidigt föreställer sig, att någon kommer att läsa vad man skrivit oavsett om den framtida läsaren är en själv, en vän, en familjemedlem eller någon bland sina efterlevande.³⁸ I Petersons fall är det relativt uppenbart att han och då och då gått tillbaka till sina gamla anteckningar, då många av dem ritats in med en cirkel, så att han kunnat referera till dem vid ett senare tillfälle. Några av dessa markeringar har gjorts vid datum för djurens betäckning, något som bör ses som ett försök att sköta anteckningarna enligt bondealmanackans tradition. Andra avser självinstruerande anteckningar. Ett sådant exempel är anteckningen från den 22 oktober 1862. Peterson hade gjort en betydande förlust i samband med en lastningsolycka och han förmanar sig själv: ”Dett bör jag aldrig göra mära för jag fölörar mära af dett. Ett annat år bör jag stäck warsammare.” På samma sätt, med en cirkel, har de längre anteckningar markerats, som berättar om dödsfall inom familjen eller om viktiga besök. Huruvida Peterson någonsin gick tillbaka och läste längre utdrag ur sina Dagböcker är naturligtvis en fråga som omöjlig kan besvaras. Ibland anar man att Peterson för ett kort ögonblick verkligen haft en framtida läsare i åtanke. Den 8 maj 1888 skriver han exempelvis: ”Jag har bott här i Scandia i 33 år, män aldrig har jorden varit Så uppfyld af vatten.” Det kan knappast ha varit Petersons avsikt att själv påminna sig om, hur länge han bott i Scandia. På samma sätt får man känslan, att Petersons förmaningar att lita på Gud i stunder av motgång och sorg inte bara var avsedda för honom själv utan lika mycket för någon okänd läsare. Trots allt är dessa endast förbiskymtande inslag i Dagböckerna och man måste ge vika för det intrycket att Peterson koncentrerat sin uppmärksamhet mer på dagens omedelbara händelser än på någon efterkommande generation.

En jämförelse mellan Petersons Dagböcker och Lilljehoms, Liedbergs och Mattsons skildringar avser att visa hur dagboken som sådan på ett fördelaktigt sätt kan förmedla en konkret bild av vardagslivet, även om flertalet immigrantförfattare föredragit andra framställningsformer av mer ”litterär” art. Att föra dagbok oavbrutet under en längre period kräver 1) en för varje dag regelbundet återkommande ledig stund, 2) pålitliga vanor samt 3) en viss tilltro till värdet av ens erfarenheter. Ingen av de tre ovan nämnda, Lilljeholm, Liedberg och den unge Mattson, uppfyllde dessa krav att döma av deras författarskap. De var

ju inte heller jordbrukare och hade därför ingen anledning att bokföra försäljningar eller skörderesultat. De förde ett kringflackande liv, var unga med oregelbundna levnadsvanor och hade uppenbarligen vid den tiden ingen aning om den roll de spelade i den långa sagan om den rastlösa amerikanska Västern. Någon insikt härom tycks de först ha fått när de med ålderdomens efterklokhet kunde blicka tillbaka på sitt förflutna. Wald påpekar att Lilljeholm periodvis förde anteckningar under sina resor,³⁹ men detta bör ingalunda uppfattas som någon egentlig dagboksföring. Peterson hade å andra sidan alla dessa tre förutsättningar, även om den tredje punkten i Petersons fall måste begränsas till den osökta känslan av stolthet han upplever över att kunna bygga upp och utveckla en relativt liten bondgård i det vidsträckta Mellanvästern.

Åtminstone ett annat arbete om nybyggerlivet i Minnesota kan jämföras med Petersons, nämligen F.O. Nilssons dagbok. Som tidigare nämnts grundade denne Minnesotas första svenska baptistiska kyrkoförsamling. Nilsson hade för vana att föra dagbok varannan dag under tiden 1855 till 1865.⁴⁰ Dagboken författades på svenska. Både det svenska originalet och dess engelska översättning ägs numer av Bethel College Seminary Library i St. Paul.⁴¹ Nilsson landsförvisades från Sverige år 1850 och kom 1853 till Amerika, där han fortsatte sitt evangeliska arbete fram till år 1860 då han återvände till hemlandet.⁴² Endast de fem första åren i denna dagbok behandlar därför hans vistelse i Minnesota. Nilssons anteckningar påminner i många avseende om Petersons, när denne berättar om väderleksförhållanden, jordbruk och kyrkliga aktiviteter. Stilmässigt skiljer han sig emellertid från Peterson genom sina ständiga hänvisningar till egna predikotexter eller till sitt eget andliga tillstånd.

I och med Nilssons avresa till Sverige berövas vi vår sista möjlighet att med utomståendes hjälp närma oss Peterson som människa. Dessutom försvåras i hög grad uppgiften, att på ett trovärdigt sätt värdera Petersons personliga inställning till sitt författarskap, av det faktum att ytterst få forskare ägnat dagboken en litterär granskning. När ämnet någon gång tagits upp har man koncentrerat sig på dagboken som en skriftlig vittnesbörd om författarens ego och tendenser till självbetraktelse.⁴³ Gustav René Hocke kallar denna typ av dagbok för ”Herz unter dem Mikroskop”. Hocke diskuterar en kategorisering som framstår som den bästa beskrivningen i sitt slag av olika dagbokstyper. Tre typer står i centrum för Hockes utläggning: ”Das Notiz-Tagebuch”, ”Reflections-Tagebuch” och ”Existenzielle-Tagebuch”.⁴⁴ Hockes definition på ”Notiz-Tagebuch” är förmodligen den mest adekvata beskrivningen på Petersons metod som dagboksförfattare och kan i så fall också tjäna som en träffande benämning på bondealmanackans dagbokstyp. Hocke skriver: ”Es gibt einfache Notiz-

Tagebücher, die Erinnertes in Stichworten festhalten. Sie gleichen einer mehr oder weniger systematischen Tage-Buchführung über Ausgaben, Krankheiten, Besuche, Gespräche, Verpflichtungen, Vorhaben, Wettererscheinungen, Naturkatastrophen, Wunderbarkeiten, Wirksame Arzeinen und lockende Küchenrezepte. Sie dienen vor allem den Gedächtnis, der Organisierung äußerer Lebensverhältnisse.”⁴⁵ Det är uppenbart att Peterson inte var intresserad av att gräva i eller blotta sitt själsliv utan att han enbart hade för avsikt att teckna ned sina dagliga göromål för att bättre kunna överblicka sina affärer. Det är denna förmåga till enkel rättframhet som inte bara Moberg utan alla Petersons läsare funnit i hans Dagböcker. Så bör också Peterson själv ha uppfattat sitt författarskap ända fram till den sista anteckningen.

Peterson hade aldrig för avsikt att litterärt söka ge uttryck för sina känslor, inte heller sökte han göra sig märkvärdig över den roll han spelat som pionjär i den svenskamerikanska historien. Det finns egentligen ingen indikation på hur Peterson uppfattade sitt liv i Amerika, om han såg det som något typiskt för eller avvikande från andra svenskimmigranternas livsöden. Peterson hörde uppenbarligen inte till dem vars ”blighted hopes” blev till deras undergång. Han blev en välbärgad man. Den materiella framgången har Peterson och Mattson gemensamt, men som författare och personligheter är de varandras motpoler. Mattson är snabb att framhålla sina ledarskapstalanger och överlägsna egenskaper (verkliga eller fantiserade) gentemot andra människor, medan Peterson så gott som aldrig försöker framhäva sin välgång på bekostnad av mindre lyckligt lottade. Inte heller utbreder han sig över livets nyckfullhet som vi sett Lilljeholm och Liedberg göra, även om Peterson förvisso också var medveten om misären och umbärandena som omgav honom. Han berättar om luffarna som kom till hans gård, av vilka åtminstone en bar ett svenskt namn. Han skriver om de grannar som begav sig iväg till avlägsna trakter bara för att senare återvända med svikna förhoppningar. Peterson berättar också om ett flertal dödsfall inom församlingen, om män som under sina bästa år ryckts bort från hustru och barn. En man vid namn Hammarberg var ett sådant fall. Sedan Hammarberg dött 1861 hjälpte Peterson till med familjens försörjning under nästan två år. Dessutom i en anteckning från 1880-talet berättas det att familjen Peterson sänt gamla avlagda kläder till fattiga nybyggare i Nord-dakota. Det är här som Petersons brist på abstrakta redogörelser blir till en besvikelse för den mer socialt intresserade läsaren. Peterson ger sig aldrig in på några för honom okända områden, där han eventuellt skulle nödgas uttala sig om mänskliga eller sociala olikheter. Endast genom slutsatser från det material vi har, kan vi skapa oss en uppfattning om den roll Peterson (och andra) spelade under detta sena 1800-tal.

Sammanfattning

Man kan avslutningsvis framhålla att Petersons koncisa och summariska stil utgör såväl Dagböckernas styrka som svaghet. Det är just Petersons koncentration på detaljer som gav Dagböckerna ett sådant unikt värde för Moberg, när denne skulle författa sitt emigrantepos. Även om Lilljeholms, Liedbergs och Mattsons skildringar är intresseväckande i och för sig, ger ju dessa endast kortare och fragmentariska glimtar av ett fast nybyggjarliv. Av Petersons dagboksanteckningar får man givetvis en fullständigare bild, då fokusen här riktas kontinuerligt mot en man och dennes familj under fyrtiofyra års tid. Å andra sidan antyder de endast vagt grunddragen i dåtidens samhällsliv. För den som vill veta mer om det sociala sammanhanget återstår bara att önska, att Nilsson, i synnerhet, hade tillbringat mer tid i Minnesota och lämnat mer information om Peterson, som trots allt omnämns i hans dagböcker. Efter en så lång bekantskap skulle Nilsson ha kunnat vidga vårt perspektiv på Peterson som medlem i nybyggarsamhället Scandia. Någon samhällsreporter är Peterson inte, men hans Dagböcker erbjuder likafullt en i sitt slag oöverträffad ingående skildring av hur en svenskamerikans liv kunde gestalta sig under nästan ett fjärdedels sekel.

Notförteckning

1. Grace Lee Nute, "The Diaries of a Swedish-American Farmer, Andrew Peterson," American Institute of Swedish Arts, Literature and Science Yearbook, Minneapolis, 1945, sid. 105.
2. Carlton C. Qualey, "Diary of a Swedish Immigrant Horticulturist," Minnesota History, 43, No 2 (Sommar 1972), sid. 63.
3. Vilhelm Moberg, "Why I Wrote the Novel About Swedish Emigrants," Swedish Pioneer Historical Quarterly, XVII, No 2 (April, 1966), sid. 67.
4. Einar Haugen, "Andrew Petersons språk", Svenska Dagbladet, 2 december 1960, sid. 6a-6b.
5. Helmer Lång, "Moberg, the Emigrant Saga and Reality," The Swedish Pioneer Historical Quarterly, XXIII, No. 1 (januari, 1972), sid. 20.
6. "Bellö-Kantorns äldste bror förebild till Mobergs Karl-Oskar," Smålandstidningen, torsdagen 28 december 1961.
7. "Accessions," Minnesota History, XXI, No 1 (mars, 1940), sid. 85.
8. Fullständiga mikrofilmade kopior på Dagböckerna finns också. Dessa gs av Minnesota Historical Society och av Scandinavian Department vid University of Minnesota.
9. Nute, sid 105.
10. Vilhelm Moberg, Den okända släkten (Stockholm: Pan/Nordstedts, 1968), sid. 37.
11. Moberg, Den okända släkten, sid 37.
Moberg, Berättelser ur min levnad (Stockholm: Bonniers, 1968), sid 309.
12. "Easy Reference Calendar," Whitakers Almanac (London: William Cloves and Sons, 1973) sid. 194-197.

En kontroll av olika månader visar att Petersons datumangivelser var korrekta genom åren. Enligt den historiska almanackan, som innehåller kalendrar för varje år från 1700-talets mitt till dags dato, ska söndagarna i vissa månader ha infallit på följande datum:

Januari, 1859: 2, 9, 16, 23, 30,
 Januari, 1870: 2, 9, 16, 23, 30,
 November, 1872: 3, 10, 17, 24,
 Juli, 1880: 4, 11, 18, 25,
 Juli, 1884: 6, 13, 20, 27,
 Januari, 1889: 6, 13, 20, 27,
 Juli, 1897: 4, 11, 18, 25.

En granskning av Petersons anteckningar vid dessa datum avslöjar att varje söndag, liksom veckodagarna däremellan, har korrekt daterats i Dagböckerna.

13. "Accessions," Minnesota History, sid. 85.
14. Lång, sid 20.
15. Arthur Wald, "Forward," Pioneering Adventures of Johan Edvard Lilljeholm in America 1846-1850 (Rock Island: Augustana Historical Society, 1962), sid. VI.
16. Qualey, sid. 67-68.
17. Se Dagböckerna 26 december 1877 och 27 november 1884.
18. Se i detta avseende också anteckningarna från den 23 december 1879, den 18 december 1880 samt den 5 januari 1882.
19. Se Utvandrarernas almanach för året efter frälsarens Christi födelse 1850, Facsimilupplaga (Stockholm: Bokförlaget Rediviva, 1970).
20. Moberg, Utvandrarerna (Stockholm: Bonniers, 1972) sid. 396.
21. Svensk almanacka för år 1889 (Stockholm: Bokförlaget Rediviva, 1968).
22. Arvid Norberg, Den kyrkliga väckelsen i Skara stift under senare hälften av 1800-talet (Stockholm: Svenska kyrkans Diakoniststyrelsens Bokförlag, 1944), Volym II sid. 262.
23. Gunnar Westin, Ur den svenska folkväckelsens historia och tankevärld (Stockholm: Evangeliska Fosterlandsstiftelsens Bokförlag, 1930), sid.27-171.
24. Sven Svensson, En sjöman visar vägen (Stockholm: B:M's Bokförlag, 1944), sid. 41.
25. Anders Wibergs liv och verksamhet utgifven på föranstaltande af vänner (Stockholm: Evang. Trak.-Sällskapet, 1889), sid. 63.
26. Anders Wibergs liv och verksamhet, sid. 122.
27. J. Byström, En frikyrklig banbrytare (Stockholm: T. Palmqvist, 1911), sid. 149-153.
28. Byström, sid. 272.
29. Wilhelm Grenzmann, "Das Tagebuch als literarische Form," Wirkendes Wort, Heft 2 (1959), sid 85.
30. Nils William Olsson, "Johan Olof Liedberg – småländsk argonaut," Emigrationer: En bok till Vilhelm Moberg, (Stockholm: Bonniers, 1968), sid. 191.
31. Johan Edvard Lilljeholm, Pioneering Adventures of Johan Edvard Lilljeholm in America 1846-1850 (Rock Island: Augustana Historical Society, 1962).
32. Johan Olof Liedberg, "Johan Olof Liedberg, His Memoirs," ed. Selma Jacobson, Swedish Pioneer Historical Quarterly, XXIII, No. 4 (Oktober, 1972), sid. 221-245.
33. Lilljeholm, sid. 1.
34. Hans Mattson, Minnen (Lund: Gleerups, 1890).

35. Mattson, sid. 46.
36. Liedberg, sid. 222.
37. Mattson, sid. 119.
38. Arthur Ponsonby, *English Diaries: a Review of English Diaries from the Sixteenth to the Twentieth Century with an Introduction of Diary Writing* (London: Methuen and Co., 1923), sid. 8.
39. Wald, sid. VI.
40. Virgil A. Olson, "From the Diary of a Frontier Swedish Baptist Missionary," *Bethel Seminary Quarterly*, 10, utgåva 4 (augusti, 1962), sid. 86.
41. Manuskriptkopian på denna dagbok finns för närvarande i Stockholm. Mikrofilmade kopior på både den svenska och engelska versionen innehas av Bethel Seminary. Minnesota Historical Society har den engelska översättningen, vilken består av 245 maskinskrivna sidor samt en kort självbiografi på engelska av Nilsson.
42. Olson, sid. 86-96.
43. De författare som har varit till stor hjälp vid granskningen av dagboken som litterär form är Ponsonby, Grenzmann och Gustav René Hocke.
44. Gustav René Hocke, *Das Europäische Tagebuch* (Wiesbaden: Linnes, 1963), sid. 23.
45. Hocke, sid. 17.

II

Moberg och Dagböckerna

Mobergs kritik

Moberg har i en rad skrifter berättat om de källor som gett honom material och inspiration till utvandrarromanerna. Tyvärr har han aldrig gett oss någon exakt och fullständig förteckning över det material han lånat från Petersons Dagböcker,⁴⁶ men berättar däremot i flera av sina artiklar och skönlitterära arbeten efter 1950 rent allmänt om sitt intresse för dennes anteckningar.⁴⁷ Han påstår i *Den okända släkten* att ingen svensk känt till Dagböckernas existens, innan han själv upptäckte dem på Minnesota Historical Society.⁴⁸ Peterson skulle enligt Moberg innehaft en unik ställning bland de svenska nybyggarna, då han var tillräckligt skolad för att kunna uttrycka sig i skrift på sitt modersmål. Han var därför en av de få, som kunde ge eftervärlden en detaljerad och skriftlig vittnesbörd om nybyggarnas tillvaro.⁴⁹ I *Berättelser ur min levnad* skriver författaren att han i dessa dagboksanteckningar funnit en svensk bondes autentiska levnadshistoria:

Här berättade Andrew Peterson om sitt dagliga liv som nybyggare; vi får veta allt av vikt som händer på den farm han har brutit upp ur vildmarken, vilka sysslor han dagligen förrättar, vilka inköp han gör och vad han betalar, hur stora skördar han bärgar, hur väderleken skiftar dag för dag.⁵⁰

Vid ett annat tillfälle påtalar Moberg Dagböckernas fullständiga brist på personliga uttalanden och emotionellt färgade kommentarer och menar att Peterson aldrig försöker tolka sina erfarenheter utan endast noterar fakta. Om Petersons religiösa aktiviteter säger författaren:

Verksamheten inom baptistförsamlingen refereras, men tar icke stort utrymme i dagboken: den omnämnes endast när man håller ”miting” och dopförrättning, och några gånger antecknas det om ”Bröds brytelse” och om ”Kärleksmåltid”.⁵¹

Moberg summerar: ”Han är blott upptecknaren.”⁵²

Med ord som dessa låter Moberg förstå att han framför allt imponerats av Petersons dagliga redogörelse för livet på en svenskmerikansk nybyggerfarm och inte av de få uttalanden Peterson gör om sin religiösa tro eller kyrkliga aktiviteter. Peterson prisas för sitt sunda omdöme, när det gäller skötseln av familjens finanser och för sin stoiska attityd inför döden.⁵³ Författaren framhåller uttryckligen att han uppfattade Dagböckerna som en dokumentär berättelse om en mans dagliga förehavanden under nära ett fjärdedels sekel.⁵⁴ När

Moberg satte igång med att författa de tre sista delarna på sin tetralogi, hade han således i sin hand en redan färdigskrivnen grundstomme till romanfiguren Karl Oskar Nilssons fortsatta levnadsöde. Syftet med föreliggande kapitel är i detta sammanhang att spåra paralleller mellan Petersons Dagböcker och de tre delar av emigrantepoet, som utspelas på amerikansk mark – Invandrarna, Nybyggarna och Sista brevet till Sverige – för att därmed belysa i vilka avseenden Moberg dragit nytta av Petersons anteckningar. Hädanefter används termen ”invandrarromaner” som beteckning för de tre sista banden i emigrantepoet.

Moberg och Dokumentärromanen

Moberg vidhåller bestämt att ingen av hans romanfigurer bygger på någon verklig person. Å andra sidan understryker han händelsernas, sedernas och brukens historiska äkthet i invandrarromanerna.⁵⁵ Som stöd för sitt påstående har författaren i slutet av Sista brevet till Sverige publicerat en bibliografi över sekundära källor, som gett honom bakgrundsmaterial till de episoder som utspelas i romanerna. Det stora flertalet är historiska arbeten, dagböcker och reseberättelser med förstahandsskildringar av livet i Amerika under 1800-talet. I Berättelser ur min levnad förklarar Moberg hur denna hans önskan att ge romanerna en historisk trovärdighet uppstått. Han inleder med att berätta om sina släktförbindelser med Amerika. Mobergs far och mor var de enda i respektive syskonskara som ej emigrerade till Den Nya Världen. Allt som allt hade författaren nio föräldrasyskon bosatta i Förenta Staterna. Under hela sin uppväxttid hörde därför Moberg talas om Amerika och läste svenskamerikanska tidningar, som hans släktingar skickat honom. Själv gick han heller inte fri från Amerikafebern, och han hade som yngling allvarliga planer på att emigrera, men blev dock avrådd av modern. När författaren blev äldre märkte han, hur alla dessa berättelser han hört om den svenska utvandringen blivit en del av hans tankevärld och han beslöt att författa en historisk roman om svenskemigrationen till Amerika. Han ville ”resa” ett monument över de 25 procent av den svenska befolkningen som lämnat sitt hemland för att bege sig till Den Nya Världen. Moberg satte igång med att söka efter fakta om dessa utvandrare, men förstod snart att de var bortglömda av sina landsmän, ett faktum som gjorde informationsinsamlingen till en svårlöst uppgift. Moberg beklagar sig med följande ord: ”Man visste så litet om detta folk, deras utflyttnings orsaker och deras fortsatta liv – de hade helt enkelt försvunnit. Det fanns knappast några böcker, där jag kunde få upplysning om dem.”⁵⁶ För att få fram det nödvändiga materialet började Moberg forska på egen hand i kyrkoböcker, på museum och begav sig också till de svenska bosättningsområdena i Nordamerika. På dessa senare platser

fann han historiska data som avsåg levnadsförhållandena i Sverige under 1800-talets mitt liksom fakta rörande immigranternas överresa och bosättning i Amerika.

I Berättelser ur min levnad förklarar Moberg hur denna forskning kom att ge dokumentärt underlag till vissa händelser i romanerna. Han berättar exempelvis, att han tidigt antog den religiösa förföljelsen som en av drivkrafterna bakom den svenska utvandringen, men det var inte förrän han såg statistiska uppgifter över åtgärder vidtagna mot de utomkyrkliga sekterna, som han insåg problemet i hela sin vidd. Han skriver följande: ”Berättelserna blev inte historisk verklighet [min understrykning] för mig förrän jag fick dem bekräftade av uppgifter i domböckerna från häradstingen i min hembygd” (Berättelser, sid. 302). Dessa domböcker försåg författaren med material till delar av Danjel Andreassons och Ulrikas personhistorier. Moberg nämner vid ett annat tillfälle, att han i en Minnesotatidning från 1849 funnit en kort artikel, där det berättades om en man som försökte rädda sina söner från att frysa ihjäl genom att lägga in dem i magarna på två slaktade oxar. I Nybyggarna sväller denna episod ut till att omfatta ett helt kapitel. Den mobergska versionen är som bekant berättelsen om Karl Oskar, när denne använder oxen Starkodders kadaver för att skydda sonen Johan mot snöstormen.⁵⁷

Uppmärksamheten på historiska detaljer har förmått Moberg att ge sin immigrantskildring epitetet ”dokumentärroman” (den första i sitt slag, tillägger han, som blivit populär inom den svenska litteraturen).⁵⁸ Den år 1949 företagna resan till Minnesota, vilken resulterade i Mobergs upptäckt av Petersons Dagböcker, kan direkt tillskrivas författarens önskan att finna historiskt verifierbart material om den pionjära tillvaron bland svenskamerikanerna. ”Jag var tvingad att själv försöka forska i deras [immigranternas] liv för att skaffa en dokumentarisk grund till romanen,” skriver Moberg.⁵⁹ Det är mot denna bakgrund, d.v.s. författarens iver att finna ”dokumentariskt underlag” för sina romaner, man bör se hans värdering av Petersons dagboksband. Dagböckerna ger olika exempel på hur dåtidens händelser kunde påverka livet hos en vanlig jordbrukarfamilj. Moberg tillämpar många av dessa upplysningar på Karl Oskars och Kristinas levnadsöden. Hos Peterson har Moberg m.a.o. inte bara funnit en förstahandsskildring av vardagen utan också en hel rad historiska händelser, som på ett lämpligt sätt kunnat anpassas till Karl Oskars roll som nybyggare.

Man kan i detta sammanhang urskilja tre olika områden, där Dagböckerna gjort sig gällande i Mobergs romaner. Ett första sådant utgörs av händelser med anknytning till Förenta Staternas och Minnesotas allmänna historia under 1800-talets andra hälft. Karl Oskar liksom Peterson är bosatt i Minnesota mellan åren 1850 och 1898 och många gånger finner man att både Dagböckerna och romanerna innehåller hänvisningar till samma historiska händelser

under denna tid. Ett annat område, där inflytandet gör sig märkbart, avser Petersons och Karl Oskars personliga levnadshistorier. Ett flertal av Karl Oskars upplevelser har baserats på sådant som Peterson själv erfarit och nedtecknat i sina första sju band. Ett tredje inflytande finner man slutligen i de många sekundära detaljer och mindre episoder från Dagböckerna Moberg låtit infoga i sina romaner.

Historisk Översikt 1846–1890

Den här presenterade allmänna historiska översikten inleds med den tidiga svenskimmigrationen till Amerika. Den första egentliga gruppemigrationen från Sverige stod under Peter Cassels ledning, vilken år 1846 grundade New Sweden i staten Iowa. Senare samma år anlände Erik Jansson från Hälsingland till västra Illinois, där han startade ett ”kommunistiskt” och religiöst samhälle vid Bishop Hill.⁶⁰ Från och med detta år och under 1850-talet tjänade områdena kring Rock Island i Illinois och Davenport i Iowa som centrala distributionsorter för den fortsatta migrationen norrut till Minnesota. Från Rock Island gick färden på Mississippifloden upp till St. Paul, där de flesta debarkerade. Den förste svensk som kom denna väg för att bosätta sig i Minnesota, var en avfälling från Bishop Hill, Ulrik Nordberg. Han flyttade till östra Minnesota på våren 1851 och lyckades samma år förmå fyra andra svenska familjer att slå sig ner i trakten. Så uppstod den första svenskkolonin vid sjön Chisago.⁶¹ Under 1850-talet och det tidiga 1860-talet behöll svenskinvandringen till Minnesota sin karaktär av ensam- och gruppemigration. Först efter svältåren i Sverige 1866–1868 övergick den till massimmigration. De svenska kolonierna i Minnesota ökade i antal och Chisago blev nu jämte Bishop Hill och Rock Island ett distributionscentrum för vandrigen norrut. År 1865 uppgick Minnesotas befolkning endast till 250 000 individer, men 1880 hade den totala befolkningssiffran stigit till 780 773. Antalet svenskar bosatta inom staten växte i samma takt. Från de ursprungliga fem familjerna år 1851 hade den svenska befolkningsdelen 1880 utökats till 39 176 individer.⁶² De flesta bosatte sig i områdena Chisago och Washington County mellan floderna St. Croix och Mississippi.⁶³ En av de främsta drivkrafterna till svenskbosättningen i Minnesota var 1862 års ”Homestead Act”, som bjöd ut jordlotter ända upp till 150 acres per familj till ett ringa pris på villkoret att innehavaren bebodde och odlade upp landet. I kraft av denna lag kom under 1870- och 1880-talet i genomsnitt 200 000 acres att årligen besättas av nytillkomna Minnesotabor. Under samma tjugoårsperiod anlände 600 000 svenska immigranter till Förenta Staterna.⁶⁴

Även om både Petersons Dagböcker och Mobergs romaner utspelas under en tid av tilltagande svensk bosättning, fanns där också andra betydelsefulla händelser som i hög grad drog de båda författarnas uppmärksamhet till sig. Olycksdigrast bland dessa var inbördeskriget och 1862 års indianuppror. För Minnesotas del var kanske den förra händelsen av mindre betydelse. Den dagliga livsrutinen påverkades mycket litet av kriget mellan nord- och sydstater, då Minnesota låg långt bort från fientligheternas centrum. Blegen kommenterar förhållandet med följande ord:

Politics did not adjourn, railroad tracks were laid, people raised crops, population grew, newspapers were published, men who did not go to war worked at their jobs, trade went on, children went to school ... and many other normal activities were sustained.⁶⁵

Kriget tog emellertid ut sin rätt genom att markant sänka statens tillgång på manlig arbetskraft. Under dessa år tjänstgjorde 24 000 minnesotabor inom unionsarméerna.⁶⁶

Jämfört med inbördeskriget var konflikten med Sioux-indianerna ett kortvarigt intermezzo, men å andra sidan utkämpades den på Minnesotas mark. Upproret började den 18 augusti 1862 och varade fram till slutet av september samma år. Kriget inleddes med indianernas angrepp mot Lower Sioux Agency, Fort Ridgely och New Ulm, alla belägna längs med Minnesotafloden. Nybyggarna gjorde svåra förluster i människoliv under de första dagarna, men den 26 september besegrades indianerna i slaget vid Wood Lake. Den panik indianupproret hade fört med sig lättades, när armén lät avliva trettioåtta av de inblandade indianerna genom hängning.⁶⁷

Under åren som följde omedelbart efter den första svenska bosättningen vid Chisago-sjön var Minnesota alltjämt enbart ett territorium. Den 11 maj 1858 upptogs Minnesota som stat i unionen. Endast ett år tidigare, år 1857, hade en nationsomfattande panik utbrutit på det finansiella området. Händelsen figurerar i både Petersons och Mobergs arbeten. Hejdlösa landspekulationer hade till ytterlighet ansträngt territoriets banker och när därtill alltfler banksedlar utan täckning (s.k. wildcat banknotes) strömmade in från andra delar av landet, sjönk såväl markvärdet som bankernas lånegivande kapacitet. En liknande panik utbröt i Minnesota år 1873, denna gång med allvarliga konsekvenser för det pågående järnvägsbygget.⁶⁸

Den bosatta landsbygdsbefolkningen i Minnesota med en livsmedelsproduktion som till stor del höll dem självförsörjande påverkades enbart delvis av de två ekonomiska

depressionerna. Desto mer utsatta var de för eventuella naturkatastrofer. En största sådan katastrof var gräshoppsinvasionen, som drog fram över Minnesota fem somrar i rad mellan åren 1873 och 1877 med allvarliga skador på årsgrödan över hela staten som följd. Den sommar då gräshoppornas härjningar nådde sitt klimax, gav regeringen en handpenning åt var och en som lyckades samla in en ”bushel” gräshoppor. År 1877 riktade guvernören en vädjan (den s.k. ”Grasshopper Message”) till statslegislaturen, där han yrkade på en dags ”prayer, fasting and humiliation” över hela staten för att på så sätt få ett slut på plågan.⁶⁹

Gräshoppsinvasionen omnämns av såväl Peterson som Moberg.

Man kan i Petersons Dagböcker följa den stadigt ökande allmänna välfärden på 1870-talet. Bl.a. påminns man om järnvägarnas ankomst till Minnesota. När Peterson exempelvis år 1879 besöker sina släktingar i Burlington i staten Iowa och tar tåget dit, är detta en färd på endast tjugofyra timmar. År 1854 hade Peterson behövt fem och en halv dag för att med ångbåt ta sig från Rock Island till St. Paul. Den andra längre resan, som Peterson noterat i sin dagbok, företogs år 1883 från Chaska till Aberdeen i Syddakota, denna gång för att undersöka möjligheten att där skaffa sig ett ”homestead”.⁷⁰ Med undantag för 11 ”miles” kunde han färdas hela sträckan per järnväg. Båda dessa resor vittnar om den snabba moderniseringen av Minnesotas transportsystem efter inbördeskrigets slut. År 1872 var statens sammanlagda järnvägssträcka 2000 ”miles” lång och reguljära förbindelser hade etablerats mellan Minneapolis – St. Paul, Duluth och området kring Red River Valley. Vid decenniets mitt hade det blivit möjligt att resa med tåg direkt från Minnesota till New York City.⁷¹

I och med inbördeskriget och de förbättrade kommunikationerna rycktes Minnesota in i huvudströmmen av nationella händelser. Svenskarna inom staten, liksom de skandinaviska immigranterna i allmänhet, visade en markant tendens att rösta på det republikanska partiet. På 1860-talet gav de sitt stöd åt Lincoln och på 1870-talet åt Grant. De favoriserade sådana kandidater, som enligt deras mening bäst representerade den vanlige medborgaren. Under denna period började skandinaverna organisera sig för att förvärva politisk representation på delstatlig och lokal nivå.⁷²

Allmänhistoriska lån från Peterson

Önskan att placera romanerna inom ett allmänt historiskt perspektiv gjorde Moberg ständigt uppmärksam på sådana kommentarer i Dagböckerna som kunde knytas till nationella eller delstatliga händelser. En första studie i detta sammanhang ska ägnas åt allmänhistoriska

och personhistoriska paralleller i de två arbetena. Innan man ger sig in på en diskussion om Mobergs beroende av Petersons Dagböcker, bör man vara medveten om att vissa episoder, trots att de förekommer i båda arbetena, inte direkt kan påvisas som lån från Mobergs sida. Detta beror på, att man inte med säkerhet kan fastställa om Moberg verkligen hämtade allt material till dessa episoder ur Petersons Dagböcker. Romanförfattarens vida beläsenhet gör det troligt att han då och då också funnit material på annat håll. Man bör i alla fall räkna med att Moberg ibland använt sig av kongruenta källor, varför sådana likheter här får benämningen paralleller. Några episoder och avsnitt beskrivs å andra sidan som lån från Mobergs sida. Med lån avses här material från Petersons Dagböcker som i oförändrat skick arbetats in i romanerna. Dessa lån utgörs av specifika detaljer och ordalydelser och i några fall en kombination av de två.

Mest påfallande är den tidsmässiga överensstämmelsen mellan Petersons Dagböcker och Mobergs tre invandrarromaner – *Invandrarna*, *Nybyggarna* och *Sista brevet till Sverige*. Petersons dagboksband omfattar en period på nära fyrtiofyra år, från den 23 juni 1854 till den 29 mars 1898. Moberg placerar Karl Oskars amerikavistelse inom nästan exakt samma tidsram. Petersons första anteckning är som sagt daterad den 23 juni. Samma datum år 1850 anländer Karl Oskar till New York, och han avlider drygt fyrtio år senare, den 7 december 1890. De två arbetena uppvisar därför en tidsskillnad på endast fyra år. Enskilda detaljer i berättelsen om de båda männen slutliga färd till Minnesota visar samma slående parallellism. Peterson flyttar från Iowa till Minnesota år 1855. Han tar ångbåten från Burlington den 4 maj detta år och anländer till St. Paul den 9 maj (en resa på fem och en halv dag, vilket tidigare noterats). Karl Oskars immigrantgrupp kommer också till Minnesota med ångbåt och deras resa, med avgång från St. Louis, tar liksom Petersons fem dagar. De går ombord på ångbåten *Red Wing* den 27 juli och anländer till Stillwater den 31 juli 1850. Efter sin ankomst till Minnesota dröjde Peterson kvar i St. Paul under nästan två veckors tid på grund av sjukdom. Han begav sig därefter till trakten av Waconia strax väster om nuvarande Minneapolis. Här i juni månad 1855 köper han sin jordlott och bygger sitt ”shanty” vid stranden av Clearwater-sjön.⁷³ Han kunde bruka såväl marken kring sjön som öarna utanför, vilket framgår av flera av hans anteckningar. Hans land kring sjön var uppdelat i vad författaren kallar ”västra maden”, ”södra fyrte lotten” och ”hemfilen”.⁷⁴ På öarna fanns så ytterligare brukbar jord. Peterson skriver exempelvis på våren 1880: ”Sture ... harvade nybräken på öna” (den 17 april) och ”Sture såde vete på öna” (den 21 april). Hur många av dessa öar Peterson odlade upp, får man däremot inte veta. Samma mönster återkommer i berättelsen om Karl Oskar, sedan denne

anlänt till Stillwater. Karl Oskar och hans medresenärer inkvarteras tills vidare hos baptistpastor Jackson i Stillwater och hos svenskimmigranten Anders Månsson i Taylor Falls. Därefter mäter Karl Oskar ut sitt land vid stranden till sjön Chisago och sätter omedelbart igång med att bygga en provisorisk bostad. Moberg beskriver Karl Oskars land med orden:

Han påskyndade stegen och fick strax nerförsbacke över en ängsmark med högt, frodigt gräs: Landet öppnade sig, långsamt lutande neråt och en vid slätt utbredde sig över sluttningen. Och nu kunde han se: Ängsmarken sänkte sig ner mot ett ljusst glimmande vatten: Där låg en sjö framför honom. Längre ut vidgade sig vattnet och han såg öar [min understrykning] och näs och uddar och bukter. Detta var en stor sjö. (Invandrarna, sid. 265)

Platsen påminner om den, där Peterson slog sig ner. För det första ligger den liksom Petersons i sydöstra delen av Minnesota och för det andra finns också här odlingsbar jord inte bara runt omkring sjön utan även ute på de närbelägna öarna.

Även om Peterson och Karl Oskar hör till de tidigaste svenskimmigranterna på sina respektive orter, vittnar såväl Dagböckerna som Mobergs romaner om den följande snabba tillströmningen av svenskar till sydöstra Minnesota. Peterson berättar t.ex. hur han byggde sin gård med hjälp av de få medlemmar ur baptistförsamlingen som lämnat Iowa samtidigt med honom.⁷⁵ Bland dessa märkes Pär Danjell, Johannes och en man vid namn "Niklas". Under det tidiga 1860-talet börjar Peterson emellertid kommentera, om än kortfattat, den ökande strömmen av invandrare till hans bygd. Dessa var uppenbarligen människor som önskade dra nytta av "the Homestead Act". I anteckningarna från januari 1862 kan man för första gången läsa om två nya svenska familjer, Broberg och Hammarberg. Senare, den 16 och 17 september, samma år berättar Peterson om en nyanländ familj från Dalarna. Samtliga i familjen arbetade på hans gård under en månads tid innan de förvärvade sin egen jord. År 1866 kommer ytterligare svenskar till trakten. Den 14 och 16 juli detta år skriver Peterson: "Började jag att slå och hade två nykomna Swänskar till gälp" och "Hade två värmlänningar till gälp, Peter och John." Den 4 maj 1867 lyder anteckningen: "Här kom 9 familjer från Molin mäd 12 hästar/de skall gå och taga homsteads." Vid 1860-talets slut var tillgången på manlig arbetskraft tillräcklig, för att han skulle kunna anställa en svensk dräng och den 24 mars 1868 berättar han, att han sänt 2 biljetter till Sverige för att hjälpa sina egna släktingar över till Amerika.

Samma motiv återkommer i Nybyggarna. Karl Oskar och hans medresenärer är de första européer som bosätter sig inom Chisago Township, där de slår sig samman för att med gemensam hjälp bygga provisoriska bostäder. Karl Oskar är för en tid ensam nybyggare vid sjön Chisago, men på våren 1852 får familjen sina första svenska grannar. Det är Petrus Olausson, som bryter upp land bredvid Karl Oskars och bosätter sig där med sin familj. Denna sommar besöks familjen Nilsson för första gången av den kringresande och förste svensklutherske prästen i Minnesota, Erland Törner. Karl Oskar påpekar för Törner att området är glesbebyggt med svenskar: ”Vi ä bara några stöcken häromkring än” och ”Vi bor så vitt utspridda” (Nybyggarna, sid. 81 och 83). När så ett år senare ytterligare två svenska familjer, Lars Sjölin och Algot Svenssons, anlant till området, är alla jordlotter upptagna i Karl Oskars omedelbara grannskap så när som på en. På våren och sommaren 1854 sluts cirkeln kring sjön Chisago som ett resultat av vad Moberg kallar ”den första stora böljan av svenska invandrare”. Peterson nämner vid ett tillfälle en grupp på nio till hans trakt nyanlända familjer ditlockade av ”the Homestead Act” och Moberg skriver sammalunda: ”I ett enda sällskap kom fjorton familjer från Kronobergs län och tog ut land vid sjöns stränder” (Nybyggarna, sid. 186). En smålänning slår sig också ner på den sista lediga jordlotten intill Karl Oskars land. Moberg noterar att vid 1854 års slut fanns 144 hushåll etablerade inom Chisago Township.

Som nästan helt självförsörjande bönder stod både Peterson och Karl Oskar i stort sett opåverkade av tidens panikartade ekonomiska kriser. Likväl blir dessa perioder av ekonomisk otrygghet kortfattat kommenterade hos såväl Peterson som Moberg. I båda fallen rör det sig om cirkulationen av sådana banksedlar som tryckts av olika banker över hela landet och som ofta saknade täckning (s.k. Wildcat Banknotes). Petersons förtrogenhet med dylika banksedlar framgår av hans anteckning från den 29 december 1862. Peterson hade mottagit femton dollar av Julius Witsik. Pengarna var i olika valörer och utgivna av ett flertal banker. Peterson noterar värdet på var sedel liksom bankens namn:

En fem daler af Commercial af Whitehall, af New York Littra

A./ en två daler af Metropolitan Bank af New York Littra D –

en fem daler Charter Oak Bank af hartford Conn., Littra B.

en två daler the Bank of Minnesota Littra A N 153.

Peterson berättar senare, att han varit på möten där man diskuterat banksedlarnas värde. Den 13 februari 1863 skriver han: ”War jag till penga mötett hos Mitshåll.” Efter 1863 förekommer inga fler anteckningar om banksedlar, men Peterson har ändå i dessa kommentarer berört ett ämne som får oss att minnas en episod ur Nybyggarna, nämligen berättelsen om Robert, när denne återvänder från Nebraska med 4000 dollar, pengar som skulle visa sig vara värdelösa. I kapitlet ”En yngling som inte är ung” överräcker Robert tjugoen hundradollar-sedlar till Karl Oskar och sin svägerska. Sedlarna är tryckta och utgivna av Bloomfield State Bank of Bloomfield i staten Indiana. Karl Oskar undersöker pengarnas värde genom att rådfråga tidningen Hemlandet. Moberg skriver: ”Den svenska tidningen hade i varje nummer en spalt, Bankbedrägerier, där de bankföretag uppräknades som tryckte och gav ut odugliga eller mer eller mindre värdelösa dollarsedlar. En gång nyligen hade det nämnts tolv stycken banker i den spalten” (Nybyggarna, sid. 235). Längre fram i kapitlet ”Vildkattornas rikedom”, när Karl Oskar inser att Roberts pengar saknar allt värde, förklarar Moberg uttrycket ”wildcat money” genom att jämföra sedelutgivarna med rovdjuren (wildcats) som lurade i skogarna bakom Karl Oskars gård. Moberg skriver längre fram i Nybyggarna:

De [bönderna] blev bedragna av sedlar som bankerna inte kunde lösa. Det var få nybyggare, som inte någon gång lurats att lämna ifrån sig ett sädlass eller ett gödsvin mot värdelösa sedlar (sid. 450).

Vid dessa rader blir man åter påmind om Peterson och dennes noggranna förteckning på banksedlar och de möten han deltog i för att skydda sig mot eventuella missräkningar.

Det faktum att Karl Oskar vänder sig till Hemlandet, när han söker information om ”wildcat money”, pekar på ännu en parallell mellan Petersons och Mobergs arbeten. I bådars författarskap återspeglas den svenskamerikanska pressens uppvaknande i Minnesota. Det har tidigare framhållits i kapitel I, att Peterson regelbundet sände inbetalningar till Chicago för tidningarna Svenska-amerikanaren och Hemlandet. Peterson uppger den 20 december 1868 att han betalt 1 dollar och 50 cents för prenumerationen på Svenska-amerikanaren. I Nybyggarna i kapitlet ”Hemlandet kommer till invandrarna” finner vi att också Karl Oskar och Kristina prenumererar på Hemlandet till ett pris av 1 dollar och 50 cents per år. ”Priset var en dollar

för ett helt år, men utgivaren vädjade till mera bemedlade landsmän om en överbetalning på 50 cents, som han behövde för inköp av nya svenska bokstäver” (Nybyggarna, sid. 189).

Två andra paralleller som berör den allmänna historien på Petersons och Karl Oskars tid, avser introduktionen av mer avancerade jordbruksmaskiner och de båda männens politiska sympatier. Både Peterson och Moberg nämner i förbigående bruket av skördemaskiner. Peterson påpekar åtskilliga gånger, att bönderna i hans bygd lånat jordbruksmaskiner från mer välutrustade granngårdar. Den 2 augusti 1872 skriver Peterson exempelvis: ”Charly Bachman Ripade mäd Rilzsas riper [reaper = skördemaskin].” Peterson fick så småningom råd att köpa egen skördemaskin, vilket framgår av anteckningen från den 23 juni 1873. Han skriver: ”Tog jag hem min Ripar män måaren [the mower = slåttermaskinen] var inte uppkommen.” Två år senare påstår Peterson att han ”trask wid stim massinen” (den 1 september 1875), vilket tyder på att han nu har tillgång till en ångdriven skördemaskin. Under 1850-talet får Karl Oskar genom Hemlandet för första gången stifta bekantskap med dessa nymodigheter. Moberg skriver i Nybyggarna om ”Pitts tröskmaskin, som tröskade en bushel i minuten, och The Reaper som var så inrättad att den tog av säden med stålarmar” (sid. 191). Längre fram i samma roman finner läsaren, att Karl Oskar liksom Peterson planerar att införskaffa såväl trösk- som skördemaskin till sitt eget jordbruk. Moberg berättar: ”Reapern och tröskmaskinen var alltför dyra ting för honom ännu. Men han skulle nog skaffa sig båda dessa maskiner framdeles; han visste att de skulle spara honom många dagsverken om året” (sid. 436).

I politiskt avseende speglar både Petersons och Mobergs författarskap svenskamerikanarnas böjelse för demokrati. Den 3 november 1868 skriver Peterson att han varit ”till Lexion, wi votade då för grant till Pressident och Kolfax till vise pressident.” Tjugofyra år senare finner vi att Peterson åter varit ”till Laxsion – vi votade Peppels parti ticket” (den 8 november 1892) och den 7 juli 1894 avslöjar Peterson, att han deltagit i ett People’s Party Convention. Varken Grant eller the People’s Party finns omnämnda i Mobergs Romaner. Dock låter Moberg Karl Oskar rösta på Abraham Lincoln och han framställs därvid som en lika trogen anhängare som Peterson av kandidater med sympatier för den gemene mannens intressen. I Sista brevet till Sverige formulerar Moberg Karl Oskars politiska funderingar med orden:

22 000 nybyggare i Minnesota hade i höstas röstat på Gamle Abe till president, och själv var han [Karl Oskar] en av dem. De 22 000 betraktade nybygggarsonen Lincoln som en av de själva – men som den främste. Vad en man dög till, det

betydde allt i nybyggarnas republik, och därför hade pojken från den lilla stockstugan kunnat stiga till den högsta ställningen i Nordamerika (sid. 15).

Med sin praktiska livssyn, typisk för nybyggare ute vid odlingsfronten, delade Peterson och Karl Oskar uppfattningen att de politiska ledarna borde representera den arbetande mannen.

Vad Mobergs direkta lån från Dagböckerna beträffar, finner man att de med allmänhistorisk anknytning kan koncentreras till tre händelser: inbördeskriget, indianupproret 1862 samt gräshoppsinvasionerna på 1870-talet. I samband med inbördeskriget genomgår både Peterson och Karl Oskar en läkarundersökning för eventuell militärtjänstgöring, men båda blir underkända som soldater. I Mobergs framställning av denna episod i Sista brevet till Sverige finns detaljer nästan identiska med Dagböckernas. Tidigt i augusti månad 1862 skriver Peterson att han varit på ett ”krigsmiting” hos några vänner för att diskutera kriget. Senare samma månad deltar han i ännu ett sådant möte, men denna gång är också en läkare med. Peterson skriver: ”War jag till Nobbits på miting för att blifva examinerad af Doktoren om jag war Duglig till att gå i Krigett” (den 25 augusti 1862). Avsikten var förmodligen att frivilligt låta värva sig i unionsarmén, eftersom en allmän tvångsinkallning i Nordstaterna först trädde i kraft i mars månad 1863.⁷⁶ Man får inte omedelbart reda på resultatet av denna läkarundersökning, men den 19 januari 1865, berättar Peterson om sin fysiska inkompetens som utestängt honom från krigstjänstgöringen: ”Sargent Skräf en affadevet [affidavit = intyg] för mig att jag var för gammalt att gå ut i Kriget.” Också Karl Oskar anmäler sig som frivillig till Nordstaternas armé. Vädjan om frivilliga trupper hade nått honom i samband med en anmälan till jurytjänstgöring och han beslöt genast att låta värva sig. Han blir emellertid utklasserad vid läkarundersökningen på grund av sin benskada. Moberg beskriver scenen med i stort sett samma terminologi som Peterson i ovan citerade anteckningar: ”Nu skulle han först examineras, och han fördes in i ett annat rum, där en doktor tog hand om honom” (Sista brevet till Sverige, sid. 31). Efter undersökningen förklarar läkaren för Karl Oskar, att han gör större nytta om han stannar hemma och odlar sin jord: ”De som var ute i kriget behövde också mat, mente kaptenen, som försökte trösta honom för att han inte var duglig till militärservis” (Sista brevet till Sverige, sid. 22-23). Likheten mellan de två scenerna förstärks av männens identiska vokabulär. För det första använder sig Moberg av Petersons term ”examinera” istället för den mer svenska ”undersöka”. Sedan plagierar han Petersons ”utt i Kriget” och säger vidare att Karl Oskar icke är ”duglig”, samma ord som Peterson använder om sin inkompetens.

Mobergs skildring av indianupproret 1862 bär också spår av direkta lån från Petersons anteckningar från denna tid. Peterson berättar hur han och medlemmarna i hans församling vid två tillfällen tvingades överge sina hem under upproret. Den ena gången sökte de skydd ute på öarna i sjön Clearwater och den andra gången flydde de in i snårskogen för att ta betäckning mot en väntad attack. Petersons anteckning den 20 augusti 1862 lyder: ”Wi blev skrämnda för indianerna, så att wi flytte utt på öarna i Clearwater Lake. Så låg wi där till den 21 om qwällen, då for wi hem.” Fyra dagar därefter, när Peterson är på gudstjänstmöte, bryter ny panik ut:

Just som wi hade börjat mitingen kom Anders Swanson och sade att wi skulle gå och kriga emott indianerna, mitingen blev uppbruten och wi gick war till sitt för att laga oss till, män sedan gorde wi upp at wänta till vidare order (den 24 augusti 1862).

Situationen tycks så lugna sig för en tid, men den 5, 6, och 7 september får de åter anledning att känna sig hotade. Peterson berättar hur de måste fly in i snårskogen: ”Vi blev skrämnda af indianerna för andre gången Så at wi bar våra saker utt ått brussen och ämnade oss att fly till St. Paul”. (den 6 september 1862). Den 7 september gör Peterson en sista notering om indiankriget: ”Idag är wi mera Lungnade för indianerna.”

Det finns en slående likhet mellan de åtgärder Peterson här berättat om och de som nybyggarna i Sista brevet till Sverige vidtager för att skydda sig mot indianerna. Som tidigare påpekats varnas Peterson av ett bud för den annalkande faran: de måste gå ”och kriga mot indianerna.” I romanen anländer på samma sätt ett bud (Petrus Olausson) till Karl Oskar och meddelar denne att indianerna befinner sig på krigsstigen. Olausson hade rest från nybygge till nybygge för att sprida sin varning och förbereda nybyggarna till flykt och/eller krig. Moberg skriver: ”Han [Olausson] hade sagt att de måste fördriva hedningapacket ur Minnesota” (sid. 162). Även om själva formuleringen avviker från Petersons uttalande, är Olaussons ord en direkt uppmaning till aktion mot indianerna. Senare får Karl Oskar på nytt besök av ett varningsbud, denna gång av hans vän Jonas Petter, vars ord mer direkt påminner om Petersons: ”Settlarna ä ihopkallade att gå ut å kriga mot indianerna” (sid. 173). Helt i överensstämmelse med Petersons utsago får Karl Oskar också veta, att många nybyggare redan givit sig av för att söka skydd i snårskogen eller inne i St. Paul. Moberg sammanfattar Jonas Petters berättelse med orden:

I går kväll hade sheriffen kallat till en miting i skolhuset i Center City, där Algot och han hade varit med. Medan mitingen pågick kom det två karlar, som hade gått till fots hela vägen från Carver County. De berättade att nybyggarnas familjer övergav sina hem och flydde ifrån sina kreatur och allt som fanns i husen och gömde sig inne i skogarna. Folket i Hemnepen och Nicollet sökte skydd i St. Paul och Fort Snelling, som tidigare nämnts (sid. 174).

Anmärkningsvärt är vidare att Moberg i det här fallet låter iscensätta händelsen i samma miljö som i Petersons fall, d.v.s. ett möte som avbryts av ett bud med brådskande nyheter.

Petersons skildring av flykten ut till öarna finns också återgiven i Sista brevet till Sverige. Jonas Petter säger till Karl Oskar: "Olausson har allaredan taet familjen och gett sig ut te öarna" (sid. 175) Algot Svensson ger en utförligare förklaring till säkerhetsåtgärden:

Han hade själv gjort upp med sin granne Johan Kron att de skulle skicka ut hustru och barn till Cedarön. Av alla öarna ute i sjön var den det bästa gömstället. Cedarön var övervuxen med ogenomträngliga busksnår och tät lövskog, och den var belägen mitt ute i den bredaste viken i sjön, utom skotthåll från stränderna på båda sidor. De skulle forsla över familjerna i sina ekor (sid. 176).

Den enda skillnaden mellan Petersons och Mobergs framställning är Mobergs mer detaljerade redogörelse för de åtgärder man vidtog samt det faktum att Peterson och hans familj endast tillbringar en natt ute på öarna medan Mobergs romanpersoner stannar därute under hela sex dagar.

Den stora gräshoppsinvasionen är den sista större allmänhistoriska händelse som tas upp av båda författarna. Även här finner vi att Moberg lånat från Petersons dagböcker. Trots att den allvarligaste invasionen i norra Mellanvästern inträffade redan år 1873, skriver Peterson ingenting därom förrän 1876. Den 19 augusti detta år berättar han att gräshopporna började komma. Invasionen fortsatte fram till den 31 augusti, då han beskriver åsynen av dessa gräshoppor med orden: "Vi har ganska fult af dem och Luften är full af dem, så att mot Solen sir dett ut som dett Snöade." I liknande ordalag berättar Moberg om den svåra hemsökelsen (vilken han för övrigt inte förlägger till 1870-talet utan till år 1856). I Invandrarna skriver han att gräshopporna förmörkade solen och påminde om ett oväder, dock liknar han synen vid ett fallande regn istället för, som Peterson, vid ett snöfall. Anders Månsson är den förste som yttrar sig om hemsökelsen: "De kom flygande i sådana svärmar, att de förmörkade solen"

(sid. 249). Senare, i Nybyggarna, beskrivs dessa insektssvärmar som ”ett regn av levande svartgråa droppar” (sid. 449).

Den utlovade handpenningen för varje ”bushel” infångade gräshoppor figurerar likaså i både Dagböckerna och Nybyggarna. Den 1 juni 1877 antecknar Peterson i liggaren: ”Pojkarn fångar gräshopper hela dagen” och Moberg skriver på samma vis: ”Johan och Märta förtjänade två dollars vardera på att fånga flygfån” (Nybyggarna, sid. 450). Den över hela staten omfattande bönedagen, som avsåg att få ett slut på hemsökelsen, skildras lika sparsamt av båda författarna. Peterson ger oss följande upplysning: ”Förmidagen war wi till bone miting, enligt govenörens på bud, för gräshoppernas hotande förtäring” (den 26 april 1877). Moberg i sin tur skriver: ”Och guvernören Ramsey uppmanade prästerna i församlingarna att utsätta en bönedag i kyrkorna mot gräshoppsplågan.”(Nybyggarna sid. 450). Det anmärkningsvärda i de båda författarnas sätt att behandla gräshoppsinvasionen är det faktum att Moberg och Peterson valt ut exakt samma detaljer i sina respektive framställningar: beskrivningen av hur gräshopperna förmörkar solen, infångandet av insekterna, den utlovade handpenningen och uppmärksammandet av bönedagen. Detta är all information Peterson ger oss och detta är också allt Moberg har att förtälja om händelsen.

Lån från Petersons personhistoria

Petersons och Karl Oskars personliga levnadsöden är djupt förankrade i den allmänna historien om svenskt nybyggarliv vid odlingsgränsen. Det har tidigare påpekats att båda kom till Minnesota som deltagare i en gruppimmigration och att de på färden dit använde sig av samma slags transportmedel och slutligen att de slog sig ner i samma typ av område med övervägande svensk befolkning. Likaså uppvisar de följande första nybyggåraren en rad överensstämmelser mellan de båda människors personliga erfarenheter och upplevelser. Flertalet av Mobergs övriga paralleller och lån kan, intressant nog, hänföras till händelser som utspelas under Petersons ålderdom på 1890-talet. Moberg har däremot i mycket liten grad utnyttjat Dagböckernas ”mellanperiod” (1870- och 1880-talet) för sin skildring av Karl Oskars liv i Amerika.

En tydlig parallell avser Petersons och Karl Oskars levnadstid i Amerika, som ju infaller under samma sekelhälfte. Dessutom befinner sig de båda immigranterna i ungefär samma ålder vid sin ankomst till det Nya Landet. Enligt Moberg borde Peterson ha varit cirka trettioen till trettiofyra år gammal, när han anlände till sitt första hem i Iowa. Den tjugosjuårige Karl Oskar

är alltså endast obetydligt yngre, när han slår sig ner i Minnesota. Peterson är själv förtegen om sin ålder, men Moberg lyckades genom mannens svenska släktingar ta reda på att "Andreas Peterson" föddes den 20 oktober 1818. Moberg fastslår: "Han var alltså vid sin utvandring en 30 års man."⁷⁷ I romanerna understryks gång på gång det faktum att Karl Oskar redan lämnat sina bästa ungdomsår bakom sig vid tiden för sin utvandring. Under sin första höst i Minnesota reflekterar Karl Oskar över de mannaår han redan förlorat: "Han grämde sig alltmer för varje dag över de sex år som han hade förspilt i stenskärvet hemma i Korpamoen. Det var hans förspilda ungdom. Han hade ödslat bort sin bästa ungdomskraft i landet där han var född" (Invandrarna, sid 298). När längre fram immigranterna diskuterar huruvida de ångrar sin utvandring eller ej, replikerar Karl Oskar: "Jag ångrar att jag inte flöttade hit för sex år sen" (Invandrarna, sid. 324). Även om orsaken till Karl Oskars ställningstagande huvudsakligen grundar sig på bittra erfarenheter i hemlandet, illustrerar Moberg samtidigt härigenom den kronologiska överensstämmelsen mellan Peterson och romanernas huvudperson.

Andra skönjbara paralleller mellan de båda männens individuella levnadsöden dyker upp i samband med deras ansträngningar att etablera sig som jordbrukare vid odlingsgränsen. Detaljerna i Petersons redogörelse från den tid då han var sysselsatt med att bygga bostad och finna medel för sitt uppehälle återspeglas i hög grad i Mobergs berättelse om Karl Oskars nybygge. Peterson börjar föra anteckningar om sitt första preliminära husbygge den 18 juni 1855 och i juli skriver han, att han dessutom bistått sina vänner i deras arbete med att uppföra bostäder. På hösten samma år står alla de första temporära och anspråkslösa stugorna färdiga för församlingsmedlemmarna att flytta in i. Flera av Petersons anteckningar från denna inledande sommar i Minnesota upplyser oss om nybyggarkolonins framsteg. Peterson hjälper först till med att bygga sin vän Johannes "shanty", vilken står färdig den 11 juli och redan påföljande dag inleder de arbetet på Petersons eget stugbygge. Flertalet dagboksanteckningar från juli 1855 avser uppbyggnaden av Petersons farm:

Den 12 juli

begynte johannes och jag att arbeta på mitt Cänte [shanty].

Den 13

timrade johannes och jag ett warf på Cäntett, hugg 4, ståckar, Alexsande körde fram dem, wi luckade timrett i årdning.

Den 16

Skråde johannes och jag timrätt färditt och hadde då om qvällen, 2 warf högt timratt på Cäntett.

Den 17

timrade, Alexsande, jonas Petter, johannes och jag på Cäntett.

Den 18

timrade wi Lika Så alla fyra.

Den 20

gorde johannes och jag Cantett tacke färditt.

Peterson blir nu avbruten i sitt arbete, då Nilsson och dennes familj anländer. Anteckningen från den 20 juli avslutas med orden: "Mäster och Missus Nilsson flyttade hit." Under hela augusti månad är Peterson upptagen med arbetet på Nilssons shanty. Så skriver han exempelvis den 11 augusti: "Så mycket som halfva dagen högg jag timmer till Nilssons Cänte." Vid månadens slut är arbetet klart, då Peterson den 24 augusti upplyser oss att baptistpastorn börjar flytta in med sina ägodelar. Den 27 augusti berättar Peterson att Johannes begivit sig till St. Paul, för att köpa en ko åt Nilsson. Johannes återvänder med kreaturet den 31 augusti. Efter det att Nilssons hus fullbordats dröjer det ända till oktober – november innan vi på nytt finner Peterson sysselsatt med sina egna byggnader. Under dessa två månader bygger han dels sin stuga färdig och dels ett skjul för den egna gårdens kreatur. Han skriver:

Den 1 november 1855,

timrade jag på mitt Cänte, m.m.

Den 2 november 1855,

timrade jag mitt fähus, och hadde Alexander, jonas Petter, och johannes till gälp.

Den 9 november 1855,

inrede jag på mitt fähus.

Den 13 november 1855,

började på att göra döra till mitt Cänte.

Den 14 november 1855,

jorde jag döra färdig, och Satte in fönsterna.

Den 15 november är han så äntligen klar med arbetet och han kan flytta in i sitt första hem i Minnesota.

Detta ”shanty” fick duga som bostad under de första åren. Senare skulle Peterson bygga två nya hus åt sig själv och sin familj. Det är till en början svårt att avgöra typen av det hus han börjar uppföra under månaderna före och efter sitt giftermål år 1858. Han måste emellertid ha lämnat sin gamla bostad, då han år 1858 inte längre refererar till sitt ”Cänte” utan till ”mitt hus”. Hans uppgifter antyder att det rörde sig om ett blockhus. Under denna tid skriver Peterson upprepade gånger om arbeten såsom takspånstillverkning, fällning av byggtimmer samt installering av fönster. Han noterar dessutom den 6 juli 1862, att hans egendom taxerats till att även omfatta ett blockhus till ett värde av 10 dollar. År 1870 bygger Peterson sitt tredje och sista boningshus, en träbyggnad på två våningar, vilken stod färdig samma höst.

I sin skildring av Karl Oskars första tid i Minnesota följer Moberg noggrant och på väsentliga punkter den redogörelse Peterson ger i fråga om husbygge. Moberg skriver i *Invandrarna*: ”Det angelägnaste var att skaffa skyle, värme och föda så att de bärgade livet över den tillstundande vintern” (sid. 282). När Karl Oskar och hans medresenärer anländer till Chisago-trakten under den sista veckan i augusti 1850, sätter de därför omedelbart igång med att bygga temporära bostäder. Moberg tillägger: ”Så skulle de nu först bygga var sitt shanty, det var Anders Månsons namn på en brädskoja” (*Invandrarna*, sid. 270). Precis som Peterson fick uppskjuta arbetet på sitt ”shanty” tills dess att Johannes och Nilssons stod färdiga, så får också Karl Oskar i Mobergs berättelse vänta, medan man först bygger upp Jonas Petters och Danjels bostäder. Karl Oskars ”shanty” är det sista som byggs. En skillnad föreligger här. I motsats till Peterson, som ju lät två år förflyta innan han börjar bygga på ett ordentligt blockhus, sätter Karl Oskar genast igång med arbetet på ett sådant. Han får liksom Peterson hjälp med sitt husbygge; Danjel, Jonas Petter, Robert och Arvid – alla dessa deltar i arbetet. ”Karlarna timrade upp husets väggar på fem dagar och den sjätte dagen reste de takbjälkarna och täckte”, berättar Moberg (*Invandrarna*, sid. 317). Karl Oskars sista uppgift, innan familjen kan flytta in, är att ordna med en dörr samt fönster till blockstugan. Moberg skriver: ”I stockväggen på framsidan högg han ut ett hål för dörren” och ”I väggarna högg han ut tre hål

till fönster” (Invandrarna, sid. 317-318). Dessa är också Petersons sista arbetsuppgifter, innan denne är redo att flytta in i sitt ”shanty”.

Datumen för Petersons och Karl Oskars inflyttning i respektive bostäder visar också en nära parallellitet. Peterson flyttar in den 15 november, samma datum som Karl Oskar satt upp som mål för sin inflyttning i blockhuset, då hans hustru väntade barn under den tredje veckan i november. I själva verket slår de sig ner i sin nya bostad redan den 28 oktober. Liksom Peterson uppför Karl Oskar även, ett tredje och sista boningshus i Minnesota. Han bygger detta endast fyra år efter sin ankomst och inte femton år senare som Peterson. Huset är emellertid liksom Petersons en timrad träbyggnad. Moberg förtydligar i detta sammanhang: ”Karl Oskar Nilsson bygger denna sommar sitt tredje boningshus i det nya landet. Byggnaden av timmer är tecknet som visar att han blivit sin egen. Brädkojan – stockstugan – timmerhuset: Det är de tre kapitlen i berättelsen om nybyggarens boningshus” (Nybyggarna, sid. 195).

Under den första sommaren i Minnesota vidtog Peterson och de övriga i nybyggarkolonin åtgärder för att förse sig själva med såväl mat som kreatur för det kommande vinterhalvåret. I en av de tidigaste anteckningarna (daterad den 19 juni 1855) berättar Peterson, att han ”plantade potatis”. Som tidigare noterats inköpte de också en ko åt Nilsson och Peterson låter uppföra ett fähus på sitt eget land. För vilka djur detta hus var avsett, avslöjar han emellertid inte. Vad det övriga djurbeståndet beträffar, tycks männen ha samsats om den första oxen, vilket framgår av anteckningen från den 20 november 1855. Läsaren får här veta att Nilsson, Johannes och Peterson rest tillsammans in till St. Paul för att köpa en ox. Under juli och augusti är de också sysselsatta med höslåttern. Petersons anteckningar är i detta sammanhang ofta likalydande: ”Begynte att Slå hö” (den 30 juli 1855), ”Körde tysken Ran, och jag hö” (den 10 augusti 1855) och ”Rästen af dagen ansade jag hö. m.m.” (den 18 augusti 1855). Detta slätterarbete resulterar bl.a. i att Peterson kunde sälja hö för 5 dollar till en viss ”Svanbärg” den 22 februari 1856.

Följande vår och sommar berättar Dagböckerna om anskaffandet av andra typer av livsmedel. Först gällde det att tappa lönträden på växtsav, av vilket man sedan framställde sirap eller ”molasses”. Den 18 och 19 mars 1856 finner vi Peterson i arbete med sina träd och 1857 noterar han, att han borrar i allt som allt sextiosex lönnar. År 1859 har antalet borrhål lönnar utökats med nitton, och han kan nu koka tre och en halv gallon sirap per dag (den 9, 12, 16 och 17 april 1859). Tappningen av lönträden återkommer därefter i Petersons anteckningar varje mars månad under alla de fyrtiofyra år Dagböckerna behandlar. På våren

1856 och 1857 fiskar han också i den närliggande Clearwater-sjön. ”Gick till sjön och drag nätt”, skriver han den 13 juni 1856. Den 8 oktober samma år berättar han, att han tillbringat dagen med att reparera fisknät. Följande vår kommenterar han: ”Fiskade i kräken [the creek]” (den 1 maj 1857 och ”drog nät – fick en herlig hop” (den 20 maj 1857). Våren -56 hade Peterson dessutom varit sysselsatt med majsplantering, vilket framgår av anteckningarna från slutet av maj och början av juni. Uppenbarligen i sin ansträngning att få ekonomin att gå ihop tjänstgjorde han också på andra gårdar under den första egentliga vårsäsongen efter ankomsten till Minnesota. I mars månad 1856 är han tillfälligt i tjänst hos Nilsson. Hans huvudsakliga arbete där var att bygga staketribbor. Han ”högg räls” för att använda Petersons terminologi. I juli samma år arbetar han för en farmare vid namn Nojes för en dollar om dagen.

Mobergs framställning följer Dagböckernas även vad livsmedel och husdjur beträffar. Karl Oskar anländer sent på året till Minnesota och kan därför inte som Peterson odla någon potatis. Moberg påpekar emellertid att Anders Månsson försåg nykomlingarna tillräckligt med potatis, så att de kunde klara sig över vintern. ”Anders Månsson hade skänkt dem en skäppa potatis, och de hade tingat en av honom för behovet under vintern” (Invandrarna, sid. 389). Episoden med kon, som enligt Peterson Johannes hämtat hem från St. Paul vid tiden för Nilssons inflyttning, återkommer likaså i Invandrarna. När Karl Oskars och Kristinas blockhus står färdigt och de i stället som bäst oroar sig för hur barnen ska få den mat och mjölk de behöver, vandrar Robert till Taylor Falls och återvänder med en ko, som Anders Månsson lånat dem. Karl Oskar och hans nybygggarvänner tvingas också dela samma oxar under de första åren i Minnesota. Återigen är det Anders Månsson som får stå till tjänst med kreaturen. Senare får även Danjel Andreasson råd att skaffa oxar, vars arbetskraft han delar med sig av till Karl Oskar och Jonas Petter. Inte förrän 1853 köper Karl Oskar sin första egna oxe. En annan parallell mellan Karl Oskars och Petersons första sommar i det dåvarande territoriet Minnesota gäller själva höslåttern. Liksom Peterson på hösten 1855, lägger Karl Oskar upp ett höförråd under hösten 1850, trots att han inga djur har att föda. Moberg skriver därom i Invandrarna:

Och han satte upp en rad höstackar ut med sjöstranden. Stackat hö blev sämre än ladubärgat, men han skulle täcka det när han fick tid längre fram i höst (sid. 297).

Karl Oskar behåller sitt hö fram till påföljande vår, då han säljer 3 stackar till timmerbolaget för tre dollar (Invandrarna, sid. 456), liksom Peterson sålde sitt, dock för fem dollar.

Den första våren i Chisago är Karl Oskar sysselsatt med samma arbetsuppgifter som Peterson under våren och sommaren 1856. Lönträden ska först tappas på sin sav. Moberg beskriver svenskfarmarens arbete med orden:

Karl Oskar borrhade med navaren i sockerlönarna invid stockstugan, och kärnen som han hängde nedanför hålen fylldes av den uttrinnande vätskan. Av lönsaften kokade de en söt och god sirap, som de bredde på brödet i smörets ställe (Invandrarna, sid. 444).

Alldeles som i Petersons fall kommer lönträdens sirap att ingå i familjen Nilssons årliga matförråd. Detta framgår av Karl Oskars uttalande i Nybyggarna, när han besöks av Klas Albert, den nye svenske affärsinnehavaren: Karl Oskar berättar för den nyanlände att han ”borrade ... varje vår ut saften till deras socker och sirap” (sid. 471–472). Petersons beroende av fisket som binäring har även det en parallell i Mobergs romaner. I Invandrarna kommenterar författaren: ”De hade färskt sovel till varje mål, viltkött eller fisk” (Sid 288). Moberg antyder längre fram, att man drog upp denna fisk ur sjön. Sjön var ju också Petersons fiskeplats. Moberg skriver: ”Det var en barnlek att fånga fisk i Ki-Chi-Saga, där det bubblade av liv under vattenytan. De kunde sätta grytan med vatten på elden och gå ner till sjön och vara tillbaka med fisken innan vattnet hunnit koka upp” (sid 288). Slutligen tar också romanernas huvudperson tjänst på andra gårdar under sin första vår som nybyggare. Han gör detta för att hjälpa upp sin ekonomi, tills dess han kan försörja sig på den egna gårdens produktion. ”Han var tvungen att förtjäna några dollars, så att de kunde köpa hem matvaror från Mister Abbot’s handelsbod i Taylors Falls” (Invandrarna, sid. 435). Likaså berättar Moberg, att Karl Oskar gjorde dagsverken åt Jonas Petter ”och hjälpte honom med stängselhuggningen” (Invandrarna, sid. 435). Detta är givetvis samma arbete som Peterson utförde under sin drängtjänst hos pastor Nilsson.

Under sin tid i Minnesota utsätts Peterson och den fiktive Karl Oskar för en fortgående amerikaniseringsprocess. Förändringen är framför allt märkbar i den amerikansvenska som kommer till uttryck i deras tal- och skriftspråk. Anpassningen till amerikanska förhållanden gör sig också gällande på två andra områden: förvärvandet av amerikanskt medborgarskap samt anglikaniseringen av de båda männens namn. Man har starka skäl att anta, att Moberg utnyttjat detaljer från Dagböckerna för att beskriva dessa båda sidor av amerikaniseringsprocessen. En första information om Peterson i det här avseendet finner man i två odaterade anteckningar från 1854. De lyder:

I Slutett af Aprill, eller forst i May, 1853, tog jag utt mitt Sittisens Papper i Burlington iowa.

och

År – 1853, tog jag ut mitt första nattjonal Papper i. Burlington Iowa – men jag är inte säker på, om det var Sist i april, eller Forst i May manad år – 1853.

Sju år senare, den 15 oktober 1860, kommenterar Peterson kortfattat den dag i Chaska, då han förlänades sitt medborgarskap. Han skriver: ”Tog utt mitt Nattjulajt papper dett kostade en dollar.” När detta ämne introduceras i romanerna, lånar författaren såväl Petersons terminologi som det uppgivna priset på medborgarintyget. I *Invandrarna*, strax efter det att immigranterna träffat Anders Månsson i Taylors Falls, använder Månsson termen ”nattjonal papper” på samma sätt som ordet uppträder i *Dagböckerna*. Månssons uttalande lyder: ”Allaredan har jag fått mitt första nattjonal papper!” (sid. 251). När sedan Moberg ska berätta om hur Karl Oskar och dennes familj löser ut sitt amerikanska medborgarskap, sker detta med i stort sett samma terminologi som i Petersons korta notering. Båda männen betalar en dollar per styck för sina medborgarintyg. Episoden med familjen Nilssons naturalisering förlägger Moberg till Stillwater år 1858: ”De var fem i familjen som skulle ha ett sådant papper, han själv, Kristina och de tre sverigefödda barnen, och vart och ett kostade en dollar att lösa” (*Nybyggarna*, sid. 489).

Samtidigt som Peterson och Karl Oskar upptas som nya medborgare i Förenta Staterna, sker också en anglikanisering av deras namn. I *Dagböckerna* hänvisar Peterson till sig själv enbart som ”Andrew Peterson”. Moberg visar emellertid i *Den okända släkten* att han känt till det faktum att ”Andrew” ej var Petersons egentliga namn. Moberg kallar honom först för Andrew Peterson, men påpekar längre fram att farmarens svenska dopnamn var Andreas. Andreas är nu inte helt korrekt, men misstaget är av mindre betydelse, då Peterson övergav sitt förnamn (Anders) sedan han lämnat Sverige.⁷⁸ Peterson antog sitt amerikaniserade namn antingen i samband med att han löste ut sitt amerikanska medborgarskap eller också strax efter sin ankomst till Minnesota. I Karl Oskars fall sker inte namnbytet fullt så snabbt, men Moberg ger ändå en tydlig bild av den förändring Karl Oskars identitet genomgår. När han anländer till sjön Chisago år 1850 och vill markera det land han har tagit ut, gör han detta genom att rista in sitt namn i ett av träden: ”K.O.Nilsson. Svensk” (*Invandrarna*, sid. 267). År 1858, när han blir amerikansk medborgare, hade han redan börjat uppleva sig själv som Charles O. Nelson (*Nybyggarna*, sid 448–489), men för att inte gå emot sin hustrus önskan,

behåller han även nu sitt gamla svenska namn. På 1860-talet blir han emellertid allt oftare kallad "Nelson" av sina bekanta (Sista brevet till Sverige, sid. 160).

Innan vi övergår till de händelser som utspelas under Petersons senare år och de lån Moberg gör från dessa, ska vi som hastigast betrakta ytterligare två överensstämmelser mellan Dagböckerna och Karl Oskars personliga levnadsöde. Både Peterson och Karl Oskar blir kallade att sitta med i juryn av sina respektive lokala domstolar. Dagböckerna innehåller karakteristiskt nog endast kortfattade kommentarer om denna sak. Den 1 april 1872 skriver Peterson, att han kallats att "setta i jurin," och den 7 april 1872 uppger han: "War jag i Chaske på grän jurien." Slutligen den 16 september 1895 noterar Peterson: "Jag var ådrad till grandjurin, män jag blef fri, ty jag var öfverårig." Karl Oskar blir kallad som jury medlem först år 1860, vilket framgår av hans brev till systemen i Sverige i slutet av Nybyggarna. Han skriver: "Jag har i år blifwet wald till member av Jurryn uti vårt svenska Tingsdistrikt" (sid. 535). I Sista brevet till Sverige använder Moberg juryplikten som en anledning för Karl Oskar att resa in till staden, där denne får höra nyheter från inbördeskriget. "Karl Oskar körde enbetes till Center City för att sitta med i juryn" (sid. 14) skriver Moberg. Mobergs formulering "att sitta med i juryn" är en nära imitation av Petersons ord "att setta i jurin".

En andra överensstämmelse utgörs av det faktum att Mobergs huvudperson från 1851 och framåt för en typ av "dagbok" vilket mycket grovt kan sägas påminna om Petersons. I motsats till denne för Karl Oskar in anteckningar endast en gång om året och lämnar för övrigt inga kommentarer om sitt liv i Minnesota. Hans syfte är enbart att varje augusti eller september månad notera storleken på årets skörd. Moberg exemplifierar hans anteckningar i Nybyggarna:

Anno 1851 bärjade jag 18 bussels Råg, 11 bussels korn och 32 bussels Potater, allt rågat mått; Dito 1852 bärjade jag 24 bussels råg, 16 ock en halv bussels korn ock 48 bussels Potater, dito mått (sid. 119).

Dessa noteringar är nästan exakta kopior av några av Dagböckernas anteckningar. Faktum är, att vid en genomläsning av Petersons dagboksband, finner man en mängd förteckningar av det slag som Moberg här utnyttjat. De förekommer i synnerhet bland Dagböckernas höstanteckningar varje år. Den 17 november 1865 exempelvis skriver Peterson om sin årsgröda med nästan samma ord som Karl Oskar:

Wår Sedes Sjørd är: wete. 18.7 Busel – Råg – 20. busel, Korn, 62. busel, hafre – 52 busel, alt Sammans gör – 321 Bussel.

Året därpå, den 10 september 1866, gör Peterson en liknande förteckning:

War Sädes Skörd är i år – wete. 170 Bus – Råg 31 Bus – Barly –14 ½ Bus –
hafre – 64 Busel – till Sammans 279 Bu.

Bruket att årligen notera skördeavkastningen är en del av den bondealmanackstradition som invandrarna tagit med sig från Sverige. Moberg var självfallet medveten om denna tradition innan han kom i kontakt med Petersons Dagböcker, men han har i stort utnyttjat Petersons ordval och stavning i Karl Oskars anteckningar.

En främsta orsak till Mobergs metod att utnyttja Dagböckerna som en ramberättelse i både allmän- och personhistoriskt avseende, är hans föresats att ge romanpersonerna en naturlig och trolig plats inom immigranthistorien. Genom att förlägga berättelsens tyngdpunkt i de tre invandrarromanerna till åren mellan 1850 och 1862, lyckas Moberg framhäva romanpersonerna som verkligt pionjära nybyggare vid odlingsgränsen. Detta gäller i synnerhet Karl Oskar. Moberg framställer honom som den ”ursprunglige” pionjären, vilken inte låter sig nöjas förrän han finner utkrävt land. I motsats till de som först efter ”Homestead”-lagens införande anlände till Minnesota, var Peterson en tidig immigrant som tvingades bryta sitt land i vildmarken utan hjälp från järnvägar och utan ekonomiskt stöd från redan bosatta nybyggare. Samma förhållande upprepas i skildringen av Karl Oskar, varvid Moberg låter sig inspireras av materialet han finner i Dagböckerna. Moberg nöjer sig inte härmed, utan avviker i viss mån från Petersons framställning för att ytterligare betona Karl Oskars roll som erövrare av jungfrulig mark. Karl Oskar har inte som Peterson först varit bosatt i andra stater längre söderut. Här hade Peterson redan börjat anpassa sig till amerikanska förhållanden. Karl Oskar beger sig i stället direkt till Minnesota med begränsad kännedom om landet och utan några som helst kunskaper i det engelska språket. Väl framme flyttar han västerut bort från de övriga i invandrargruppen till en plats, där hans nybygge kommer att ligga isolerat. Detta i motsats till Peterson, som slog sig ner i närheten av sina församlingsbröder. Moberg poängterar vidare Karl Oskars pionjära situation genom att låta honom anlända hela fem år tidigare än Peterson, med andra ord, vid en tid, då än färre nybyggare hunnit bosätta sig i territoriet. Karl Oskar anländer dessutom till Minnesota i början av hösten och inte som Peterson på våren. Båda dessa avvikelser illustrerar de hårda villkor, under vilka Mobergs immigranter tvingas börja sitt nybyggerliv. Författaren visar sig vara medveten om att delar av Minnesota och särskilt Chisago-trakten vid 1850-talets slut inte längre var någon vildmark utan kunde räknas som bosatt område. Om Moberg hade fört sina

immigranter till det nya landet vid ett senare datum, hade mycket av deras strävsamma kamp för tillvaron kunnat förmildras.

Den huvudvikt Moberg lägger på Karl Oskars tid som pionjär i Invandrarna och Nybyggarna gör dessa år till en integrerande del av författarens berättelse. Under de inledande åren gällde givetvis nybyggarnas omsorger först och främst familjens försörjning och gårdens uppbyggnad. Vad Karl Oskar beträffar är det därför huvudsakligen dennes växande förtroendet med landet och ökande materiella tillgångar som beskrivs i de båda banden. Detta framåtblickande perspektiv genomgår emellertid en radikal förändring i Sista brevet till Sverige i och med Karl Oskars ålderdom. För att illustrera sin huvudpersons bitterhet och fysiska förfall efter Kristinas bortgång, drar Moberg åter igen nytta av Petersons Dagböcker. Lånen kan nu huvudsakligen hänföras till uttalanden om sjukdom, kroppsliga defekter eller död, medan relativt få kan sättas i samband med det dagliga arbetet och gårdens avkastning.

Ett av tecknen på Petersons annalkande ålderdom i anteckningarna från 1890-talet är den ofta upprepade kommentaren att barnen uppnått vuxen ålder och är i färd med att flyga ur boet. Peterson och hans fru hade satt nio barn till världen. Första barnet föddes år 1859, när Peterson var knappt fyrtio år fyllda. Vid 1890-talets mitt hade flera av barnen bosatt sig i närbelägna samhällen. År 1893 skriver Peterson om ett besök hos sin äldste son Sture i Maynard i Minnesota, och den 30 augusti samma år får vi veta att hans första barn ingått giftermål. Sture hälsar på hos föräldrarna med sin hustru och Peterson noterar i förbigående: ”De var nygifta.” År 1894 flyttar också sonen Carl ut. Även han söker sig till Maynard. Den 4 februari 1896 berättar Peterson, att Carl flyttat vidare till Montevideo. Den första av döttrarna som lämnar hemmet är uppenbarligen Emma, som kom att arbeta som nykterhetsfrämjare i Victoria (den 1 oktober 1896). Vi vet redan att dottern Anna Isabella dog år 1889. Anteckningen från den 11 juni 1896 antyder att en tredje dotter, Josefina, slagit sig ner i Maynard denna sommar. Peterson berättar mycket litet om sina övriga barn. Dock vet vi att gården efter 1895 nästan uteslutande sköts av de två hemmavarande sönerna Frank och Axsell. Under de tre sista åren av författarens liv är det endast dessa två söner, som fadern omnämner mer än en gång i sina anteckningar.⁷⁹

Men samma tema – barnens uppbrott från hemmet – inleder Moberg sin skildring av Karl Oskars ålderdom. Karl Oskar och Kristina har sex barn tillsammans. Vid faderns död är endast sönerna John (Johan) och Dan kvar hemma att ta hand om farmen.⁸⁰ De övriga fyra barnen har flyttat till stan. Första kapitlet av del III i Sista brevet till Sverige har överskriften: ”Första barnet ur huset.” Kapitlet berättar om dottern Märta:s giftermål med handelsmannen

Klas Albert. Efter bröllopet flyttar Märta med sin man till Center City. Senare, i kapitlet ”Kartan från Ljuder”, bryter ytterligare tre barn upp från hemmet. Harald flyttar till Minneapolis, blir affärsman och gifter sig med en tyska, medan Frank slår sig ner i Chicago, där han finner en amerikansk hustru. Också deras andra dotter, Ulrika, gifter sig och flyttar bort. Hon följer sin norske make till Franconia, där hon blir mor till fyra barn. Även de två söner som stannar kvar på gården, flyttar ut ur Karl Oskars hem. John, gift och far till fyra barn, bygger med Dans hjälp ett eget boningshus. När huset står färdigt flyttar båda bröderna in, medan fadern lämnas ensam kvar i det gamla hemmet. I de avslutande kapitlen i Sista brevet till Sverige understryker Moberg förhållandet, när han beskriver John och Dan som ”ett nytt led” och ”det nya släktet”, som nu övertagit gården (sid 274).

Analogin mellan Karl Oskar och den åldrande Peterson är påfallande. Den gamle Peterson noterar omsorgsfullt sönerns arbete på gården. Själv tvingas han sitta överksam, oförmögen att utföra annat än lättare sysslor. På samma sätt finner också Karl Oskar det svårt att acceptera sin ålderdoms orkeslöshet. Moberg påpekar, att varje dag i Karl Oskars liv präglats av hårt arbete och att detta arbete varit hans livsuppgift.⁸¹ På sin ålderdom tvingas han leva genom sina söner. Moberg återger Karl Oskars tankar:

Han höll noga reda på vad pojkarna företog sig: Hur många bushels majs hade de skördat? Hur många bushels vete hade de sått? Hur många gallons lönnsocker hade de fått? Hur mycket fick de pundet för gödsvinen på fläskmarknaden i St. Paul? Hur mycket fick de bushels för potatislasset, som de kört till Center City? Allt detta angick honom själv lika mycket som förr. Han kunde inte komma förbi det (sid. 275).

Beträffande Mobergs lån från Peterson, är det signifikativt, att de frågor Moberg ställer i detta avsnitt till sitt tonfall nästan är identiska med dagboksanteckningarna från 1890-talet, vilka tidigare citerats i kapitel II. Citatet ovan illustrerar också Mobergs lån av den i Dagböckerna ofta förekommande termen ”pojckarna”. Under alla år använder Peterson denna term om sina söner, även sedan dessa uppnått vuxen ålder. Ordet förekommer för första gången i en anteckning från den 18 juni 1870, när fadern skriver: ”Lars [en dräng] och pojkarna har håatt korn häla wikan.” År 1870 är sönerna naturligtvis ingenting annat än pojkar. Dock så sent som på 1890-talet finner man att Peterson alltså hänvisar till sina söner med denna term. Den 18 augusti 1892 skriver Peterson: ”Pojckarna Krädlar vete.” År 1893 noterar han: ”Pojcka högg sågelåg” (den 23 november). Ett annat bland många exempel kan tas från den 3

november 1896, då anteckningen lyder: ”Formidagen var Pojcka till Läxsion att velja Presidett.”

Att också Karl Oskar använder termen ”pojckarna” framgår av följande förklaring från Mobergs sida: ”Hans söner var inne i sin mandomsålder, de var sedan länge vuxna män, men fortfarande kallade han dem aldrig annat än pojckarna” (Sista brevet till Sverige, sid. 274). Till skillnad från Peterson använder inte Karl Oskar termen förrän på sin ålderdom, men å andra sidan plockar Moberg in den vid minst fem tillfällen, när han återger Karl Oskars tankar i de avslutande kapitlen i Sista brevet till Sverige. Utöver det redan citerade avsnittet på sidan 275, skriver författaren: ”Vad gjorde pojckarna i dag?” (sid. 273), ”Till slut byggde pojckarna huset i hans ställe” (sid. 274), ”Men pojckarna gjorde den gärning som han skulle ha gjort och satte upp huset i stället” (sid. 302), och ”pojckarna visste att det kunde falla stora regn vid denna årstid” (sid. 307). Att döma av tonfallet i dessa citat förstår man att Karl Oskar på grund av orkeslöshet anpassat sig till rollen som bisittare och att han nu låter sönerna ta hand om gårdens skötsel.

De händelser som till sist leder fram till Karl Oskars död, följer strax efter barnens uppbrott från hemmet. Karl Oskar är nu bunden till sin säng. Likheter i detaljer och ordval i Mobergs skildring av Karl Oskars sista tid, gör en omedelbart påmind om vissa episoder i Dagböckerna. Vi får exempelvis ingenting veta om orsaken till Petersons död, bara att han avled i sin sömn vid sjuttioåtta års ålder. Från 1881 hade han emellertid plågats av svår ryggvärk, vilken på 1890-talet gav upphov till en begränsad rörelseförmåga. Som tidigare påpekats i kapitel II, skriver Peterson den 30 mars 1881, att han ådragit sig en ryggskada, när han försökte lyfta några timmerstockar: ”Jag skade min Rygg genom en löft Så jag knappast kunde gå hem jag är Liggandes af Ryggvärk.” Från och med detta år klagar han ofta över sin dåliga rygg. Typiska till sitt ordval är anteckningarna från den 3 oktober 1882, då han skriver: ”Jag är inte frisk ämädan jag har en svår gickt värk i ryggen” och ”Jag hade svår ryggvärk, Så att jag var i bädden.”⁸² Romanens Karl Oskar dör liksom Peterson i all stillhet, utan att någon egentlig orsak anges. Före sin död hade också han tvingats till ett stillasittande liv på grund av en svårare ryggskada. Den enda skillnaden mellan Peterson och Karl Oskar i det här avseendet är att den senares ryggskada orsakats av ett nedfallande träd och inte av överansträngning. Olyckshändelsen skildras i kapitlet ”Odlaren och eken” i Sista brevet till Sverige. Karl Oskar och hans söner höll på med röjningsarbete i skogen kring farmen, när en stor ek faller ner över Karl Oskar och allvarligt skadar hans rygg. Karl Oskar tror sig först kunna gå hem själv, men sönerna måste till slut bära honom till huset på en provisorisk bår.

Moberg skriver: ”Så blev odlaren i kväll hemburen av sina söner från sitt sista fullgoda dagsverke” (sid. 264). Författaren kommenterar händelsen längre fram med orden: ”Han kom hem från dagsverket för tidigt, buren av sina söner på en bår av ekegrenar” (sid.302). Det sätt på vilket Moberg formulerar dessa meningar liksom olyckshändelsens natur erinrar om den dagboksanteckning Peterson gjorde endast sex dagar före sin död. Peterson skriver den 26 mars 1898: ”Jag blef Så Sjuk i dag Så de måste Bära in mig i Bädden.” När detta händer har visserligen sjutton år förflutit sedan den dag då den svenska farmaren förlyfte sig på en timmerstock. I romanen för Moberg däremot samman olyckshändelsen och hemtransporten på båren till en och samma episod.

Under sitt återstående liv är därför både Peterson och Karl Oskar märkta av de plågor deras ryggsador gett upphov till. Petersons klagan kommer igen i berättelsen om Karl Oskars sista år. Moberg beskriver först hur värken yttrar sig: ”Det var en pålitlig värk, den kom igen och den satt på sitt bestämda ställe. Värken satt där som en borrh” (sid.280). Vi får strax därefter veta att Karl Oskar är ”liggande med värkande rygg” (sid. 283). Lite senare skriver Moberg: ”Borren i ryggen gick, i dag släppte inte värken en enda hel sekund”(sid. 288). Slutligen läser vi att Karl Oskar kort före sin död ligger i svåra plågor med en kudde ”under sin värkande rygg”. Jämsides med beskrivningar av detta slag upprepas gång på gång det faktum att de båda männen tvingas stanna kvar i sina sängar. En hastig genomgång av Dagböckerna visar att Peterson upprepar anteckningen ”Jag var i bädden” inte mindre än femtio gånger mellan åren 1881 och 1898.⁸³ Moberg å sin sida använder formuleringen fem gånger i Sista brevet till Sverige. Läsaren finner Karl Oskar till sängs. Här ligger han och betraktar sina söner och deras familjer genom rumsfönstret och försöker glömma sin onda rygg. När Moberg berättar om Karl Oskars sängbundenhet, använder han gärna Petersons term ”bädden” i stället för ”sängen”. Termen återkommer i följande fem meningar:

Han fick stanna lång tid i bädden (sid. 265).

Han stannade inne i sin bädd (sid. 273),

Charles O. Nelson flyttade sig i bädden (sid. 280),

Men ... här i bädden vandrade han fritt och lätt på vägarna i den bygd där han föddes (sid. 283),

Charles O. Nelson, gamle farmaren i gamla huset, var i bädden (sid. 301).

Ordet ”säng” utnyttjas sällan i detta sammanhang. Ett avvikande exempel finner man dock på sidan 274 i Sista brevet till Sverige, där författaren skriver att Karl Oskar ”låg inne i sin säng”, vilket enbart bör ses som ett försök att variera Petersons refräng.

På det hela taget understryks Karl Oskars nästan totala isolering från yttvärlden i den avslutande delen av Sista brevet till Sverige. Då Mobergs huvudperson ligger i sin sjuksäng, praktiskt taget oförmögen att röra sig och reflekterar över sitt sedan länge förlorade Småland, känner han hur döden nalkas. Ett slag upplever Karl Oskar det som om all mening i hans liv försvunnit (sid. 275). Han inser sedan att slutet är så nära, att han aldrig mer kommer att lämna vare sig sängen eller rummet han ligger i (sid. 211). Moberg väljer emellertid, att inte direkt beskriva mannens dödsscenen. I stället berättar författaren indirekt om Karl Oskars bortgång medelst ett brev adresserat till systemen Lydia Karlsson. Detta brev, det ”sista brevet till Sverige”, nedtecknas av Karl Oskars svenska granne Axel J. Andersson. Lydia Karlsson får endast reda på de yttre detaljerna rörande broderns frånfälle, nämligen datum och klockslag för dödens inträdande. Brevskrivaren tillägger dock en del upplysningar om den avlidnes familj och eftermäle och berättar dessutom något om sig själv. Den omedelbara inspirationen till denna idé har Moberg hämtat från ett liknande brev, författat av familjen Petersons vägnar strax efter dennes död. Det sistnämnda brevet är undertecknat av Petersons son Frank, men den egentlige brevskrivaren var deras svenske granne Nicolaus Swenson.⁸⁴ Även om brevet inte tillhör Dagböckerna per se, har en kopia av brevet lagts in bland dessa och det tjänar som en viktig avslutande kommentar till Petersons liv.

Swenson inleder sitt brev (daterat den 18 april 1898) med upplysningen, att Petersons barn inte längre behärskar det svenska språket tillräckligt väl för att själva kunna skriva.⁸⁵ Han berättar sedan att dagboksförfattaren haft en bönestund klockan halv nio på kvällen, varefter han stilla insomnat klockan elva samma kväll. Därefter följer detaljer rörande begravningen, om bibeltexten som lästs (”den 15 ve af Psalmen 17 av Daved”) och vi får också veta Petersons exakta ålder vid frånfället. Swenson fortsätter med att förklara hur han och den avlidna varit grannar i trettiosju år, under vilken tid Peterson vunnit ett hedersamt anseende (”en årningens och Rättskaffen ärlig man”, ”en god och Redbar Karakter”). Brevskrivaren avslutar brevet med hälsningar till hemlandet.

Moberg kopierar såväl innehållet som ordvalet i Swensons brev. Andersson skriver i stil med Swenson, att han som Karl Oskars granne åtagit sig att författa brevet, då barnen Nilsson glömt bort sitt modersmål. Han upplyser att Karl Oskar liksom Peterson varit uppe klockan halv nio och att han senare, klockan elva samma kväll, insomnat lugnt och stilla i sin säng.

Andersson redogör så för Karl Oskars exakta ålder, detaljerna kring begravningen och för bibeltexten ("15de Psalmen af Daveds"). Brevet avslöjar också att brevskrivaren och Karl Oskar varit grannar sedan 1872 samt att Karl Oskar gjort sig känd som "en orningens och Rättskaffens man". Andersson avslutar också sitt brev med hälsningar till Sverige. Följande utdrag ur de två breven illustrerar Mobergs lån med avseende på de punkter som här tagits fram (Swensons och Mobergs brevtexter återges i sin helhet i bilagan.):

Swenson: Som jag Nicolaus Swenson är närmast nabbo till Andrew Pitterson hade han På sitt Sista Bitt om jag ville skrifva till Eder när han dog som orsak för hans barn Skrifver engelska, så kunde ni få tråbbel att Läsat.

Moberg: Som jag är gammal närbo till Eder broder Charles hade han flerfaldige gånger bedt mig, om jag wille skrifwa till hans Syster i Swärje och gifwa underrättelse när han dog. Eder broders barn hafwer glömdt af Svenskan och skrifwer engelsk, hans slecktingar i Sverige kunde få tråbbel att läsa at.

Swenson: Jag kan nu På familjens vägnar delgifva Eder att Eder morfaders Broder Andrew Pitterson sluta sin vandring Den 31 marts kl. 11 ock han somnade i stilhet ock frid Han var uppe ok stvätta sig ok Hade familj aftonbön kl. half 9 ok gick till Sängs... ock kl. 11 var hans Ande fri från tidens vederverdigheter.

Moberg: Jag skall härmed på Barnens vägnar delgifwa att Eder broder Charles O. Nelson slutade sitt Lif den 7:e sistledne av Desember om Aftonen. Klockan half 9 war han oppe och hade kvälls mat och ansade ock tvetade. Der på gick han till Sängs och klockan 11 war hans Ande fri. Han somnade i stillhet.

Swenson: Han blef af många vänner ok trosfränder, följd till Sitt Sista hvilerom. Der var en stor skara samlad 8 barn 5 söner ock 3 Dötrar alla tillstädes samt många släcktingar.

Moberg: Eder broder följdes till sitt Sista Hwilerom den 15 of Desember. Der war en Stor skara samlad, 6 barn, 4 Söner och 2 Dötrar änd Söner in Lå ock sonkvennor ock barnbarn war der likaledes många tillstädes, jämte närboar och frender (Sista brevet till Sverige, sid. 311–312).

Moberg gör i dessa avsnitt endast mindre avvikelser från Swensons text. I det första citatet skriver exempelvis Swenson: ”Om jag ville skrifva till Eder när han dog”, men Moberg tillägger ”skrifwa ... och gifwa underrättelse” [min understrykning]. På samma sätt, när Swenson påpekar att barnen endast kan engelska (”hans barn Skrifver engelska”), gör Moberg tillägget att barnen ”hafwer glömdt af Svenskan [min understrykning] och skrifwer engelsk.” I det andra avsnittet skriver Swenson bland annat: ”Andrew Pitterson sluta sin vandring”. Moberg ändrar detta till ”Charles O. Nelson slutade sitt Lif.” Moberg plockar också bort Swensons uppgift att Peterson haft kvällsbön klockan halv nio och skriver i stället att Karl Oskar intagit sin kvällsvard vid samma klockslag. Ett sådant utbyte av fakta är naturligtvis nödvändigt eftersom Karl Oskar inte delar Petersons religiösa hängivenhet, vilket i sin tur förklarar ett annat avvikande ordval i Mobergs ”sista brev”. Swenson berättar att många ”trosfränder” var närvarande vid Petersons begravning. ”Trosfränder” syftar uppenbarligen på andra medlemmar inom Petersons baptistförsamling. Moberg å andra sidan nöjer sig med det mer allmänna ordet ”frender” och eliminerar på så vis den religiösa övertonen i Swensons term.

Medvetna om den religiösa aspekten kan vi så övergå till de större avvikelser Moberg gör från Swensons text. Först finner vi att ett avsnitt i Swensons brev helt utelämnats, d.v.s. det avsnitt där Swenson beskriver Petersons fromma leverne. Han framhåller för adressaten, en viss herr Widén, att Peterson inte bara gjort sig känd som en hederlig man i världslig bemärkelse, utan också som en sann kristen:

Han har haft sin tros grund vid korsits fot ock förlåtelse ock Rening i blodit och der har han erhallit Kraft att vandra evangelism verdickt till guds namns Pris.

Av orsaker, som ska diskuteras längre fram i detta kapitel, kringgår Moberg åter den religiösa aspekten, när han beskriver Karl Oskars personliga egenskaper. I stället låter han Andersson försäkra att den avlidne i skötseln av sina åligganden varit en redbar och tillmötesgående man samt att ingen haft anledning att vända sig mot honom.

En annan större avvikelse finner vi i det tredje stycket från slutet i ”sista brevet”, där Andersson gör vissa tillägg om sina egna förhållanden. Sådana kommentarer från

brevskrivarens sida saknas helt i Swensons brev. Andersson ber om ursäkt för sin darriga handstil och osammanhängande berättelse. Detta beror på hans höga ålder tillägger han, och fortsätter med att berätta att han är äldst bland tio syskon, som alla nu ligger begravda antingen i Sverige eller Amerika. Stycket avslutas med Anderssons kommentar att han är redo att möta Gud, när helst den stunden kommer.⁸⁶

Den tredje stora avvikelsen från Swensons brevtexthet utgörs av den avslutande meningen i ”Sista brevet till Sverige”, vilken tyder på en slutgiltig brytning mellan Karl Oskars familj och det gamla hemlandet. Swenson avrundar sitt brev med en bön å Frank Petersons vägnar om ett svar från släktingarna i Sverige och tillägger i ett post skriptum en förfrågan om ett brev, som Andrew Peterson själv skickat till Sverige strax före sin död. I Anderssons brev lyder däremot den sista meningen: ”Öfwer mitt gamla Bördsländ nerkallar jag till slut Herren Guds welsignelse ock ewiga Frid” (sid. 312). Brevet uttrycker inga önskemål om svar från Sverige och även om Andersson sänder sina hälsningar, framhåller han sig själv som en främling, okänd för dem som mottar hans budskap. Med en sådan ändring avslutar Moberg på ett lämpligt sätt den sista akten av Karl Oskars levnadshistoria. Vid berättelsens slut finner läsaren den gamle svenskamerikanaren isolerad genom ålder och språkbarriär från sin familj i Amerika. Efter Karl Oskars död inser likaså barnen, att de med sina bristfälliga kunskaper i svenska utestängts från kontakten med faderns överlevande släktingar i Sverige.

Lån från Petersons redogörelse för arbete och liv på farmen

Det breda historiska sammanhanget och den trängre referensram Petersons eget liv utgör innehåller de väsentligaste bidragen till Mobergs nybyggarskildring. Det finns emellertid bland Petersons anteckningar material som inspirerat författaren, men vars inverkan på romanerna varit av ett mindre djupgående slag. Härmed avses uppgifter som Moberg funnit på olika ställen i Dagböckerna och som han låtit infoga som mindre detaljer för att på så vis ge stöd åt de tre sista bandens dokumentärhistoriska karaktär. Det rör sig huvudsakligen om uppgifter som på ett eller annat sätt speglar vardagslivet på en farm vid den amerikanska odlingsgränsen. I motsats till det allmän- och personhistoriska materialet, följer dessa detaljer ingen kronologisk ordning. De kan lättare klassificeras i enlighet med den form av aktivitet eller nomenklatur de kan hänföras till. Det är möjligt att exempelvis fastställa fyra olika kategorier av sådana detaljuppgifter. Dessa är:

- 1) i Dagböckerna angivna namn på människor (och djur),
- 2) ovanliga svenska ord i Petersons vokabulär,
- 3) detaljer rörande det jordbruksarbete, som omnämns i Dagböckerna,
- 4) samt Petersons hänvisningar till kyrkliga angelägenheter.

Inom de två första kategorierna finns exempel på direkta lån från Mobergs sida. I vissa fall har Moberg faktiskt varit så trogen det Petersonska materialet, att han överfört dennes uppgifter i oförändrad form till romanen.

Låt oss först granska de personnamn som hämtats från Dagböckerna. Peterson berättar att han slog sig ner i Minnesota i närheten av tre män, som han benämner ”tysken fisser”, Jonas Petter samt Per Danjell. Han har också en son vid namn Frank, en av de två pojkar som stannar kvar på gården efter 1890.⁸⁷ I invandrarromanerna appliceras de tre första namnen på människor i Karl Oskars omedelbara omgivning i början av dennes vistelse i Chisago County. Senare tilldelar Moberg ett av Karl Oskars och Kristinas barn namnet Frank. Mest uppenbart är lånet av den tyske nybyggarens namn Fischer. Moberg erkänner utan omsvep i Den okända släkten att Peterson försett honom med namnet på denna romanfigur. Moberg påpekar att Peterson köpt sin jordlott av en tysk: ”Säljaren omnämnes i dagboken såsom ’tysken fisser’; för övrigt tillhandahåller han tjur för betäckning av svenskarnas kor.”⁸⁸ I Invandrarna beskrivs först tysken som ägaren till ett gästhem, senare som mångsysslare i affärer: ”Mister och missis Fischer, som även drev varjehanda andra affärer, bland annat höll tyskarna tjur åt nybyggarnas kor” (sid. 244). Den fiktive Fischers mångsidiga affärsverksamhet stämmer väl överens med Petersons egna kommentarer om tysken. Att den verkliga Fischer bland annat ägnade sig åt landaffärer framgår av Petersons anteckning från den 18 juni 1855, där han skriver att hans jordlott inköpts av ”tysken fisser”. Vidare förestod Fischer ett stuteri, vilket Moberg noterar. Åtskilliga gånger under de första åren tar Peterson sina kor till Fischers tjur för betäckning. Peterson antecknar exempelvis den 26 juni 1857: ”Alfrid har i dag Lät min ko till fissors Tjur wilkett jag är Skyldig Alfrid för.”

Moberg använder likaså namnet Jonas Petter på ett sätt som i mycket överensstämmer med Dagböckernas presentation. Jonas Petter anländer till Minnesota i samma resesällskap som Karl Oskar. Hans roll i romanen är kanske inte så betydelsefull, men han är icke desto mindre en av de ursprungliga nybyggarna. Jonas Petter framställs som en yrkeskunnig snickare och han bistår Karl Oskar, när denne bygger upp sin farm. På samma sätt kan man i dagboksanteckningarna från juni, juli och augusti 1855 läsa, att Peterson anländer till Minnesota i sällskap med en baptistbroder kallad Jonas Petter. De båda männen hjälper

varandra med såväl husbygge som med den första sådden och planteringen. På liknande sätt har Per Danjell fått stå som modell för immigrantrömanernas Danjel Andreasson. Petersons Per Danjell och Mobergs Andreasson är båda religiösa rådgivare och ledare för sina respektive immigrantgrupper. Danjel Andreasson bistår exempelvis flera av sina anhängare finansiellt under de första svåra åren och enligt Petersons anteckningar från den 13 september 1854 är Per Danjell den förste inom sin baptistgrupp som tar sig till Minnesota och där banar vägen för de övriga av sektens anhängare.⁸⁹

Ett andra område, varifrån Moberg hämtat material, avser det mindre antal ovanliga svenska ord som står att finna i Dagböckerna. Mobergs uppmärksamhet fångades först och främst av ord som ”Bröds brytelse” och ”Kärleksmåltid”, vilka tidigare citerats. Peterson använder dessa termer, när han talar om aktiviteterna inom sin församling, vilket Moberg mycket riktigt observerar. ”Bröds brytelse” avser givetvis nattvarden och ”Kärleksmåltid” hänför sig till baptisternas bruk att komma samman för gemensam nattvardsmåltid och andaktsstund. I Sista brevet till Sverige läggs båda dessa ord i Ulrikas mun, när hon meddelar Karl Oskar att hon måste hjälpa sin baptistförsamling med att ordna just en sådan måltid. Moberg skriver: ”Hon måste hem och hjälpa Henry att preparera för församlingens Kärleksmåltid med bröds brytande” (sid. 206 – 207). Peterson å sin sida skriver exempelvis den 4 juni 1871: ”Wi hade Predikan, Dop, och Bröd brytelse” och den 18 juli 1857 lyder anteckningen: ”Hade vi spikmiting och Kärleksmåltid hela Daggen.” Moberg har vidare uttryckt sin förvåning över att Peterson använt sig av det gammalmodiga ordet delasjon. Han citerar dagboksförfattaren: ”Mister Nilsson har fått delasjon med sitt kläm.” Enligt Moberg är detta ord en föråldrad dialektal form av den numer vanliga termen uppskov. Ordet, som han påstår sig ha hört sin egen mormor använda,⁹⁰ låter han införliva med Karl Oskars första brev från Minnesota till Sverige. Karl Oskar skriver i detta brev, att han tagit ut 160 ”acres” åkerland och att han fått anstånd med betalningen tills dess att försäljningen fått offentligt tillkännagivande. Han uttrycker detta med orden: ”Jag får delasjon med betalningen till Jorden utbjudes i Marken” (Invandrarna, sid. 358). Mobergs ord överensstämmer här väl med Petersons egen formulering i en anteckning från den 31 december 1855, där han skriver om Nilssons jordlott: ”Nilson fick delasjon mäd Betalningen.”

När väl Karl Oskar etablerat sig på sitt nybygge, blir hans dagliga göromål i stort sett desamma som Petersons. Det har tidigare påpekats att båda männen noggrant håller reda på gårdens avkastning samt att deras energi huvudsakligen ägnas åt jordbruksarbetet och skötseln av gårdsbyggnaderna. Flera av de mindre detaljer, som kan knytas till Karl Oskars person,

erinrar direkt om vissa anteckningar i Dagböckerna. Härmed avses sådant som skolagning, resor till staden med jordbruksprodukter, husdjur som dödats av hemlösa hundar samt Petersons olika arbetsuppgifter på farmen. Skolagningen till att börja med är ett ofta upprepat motiv hos både Moberg och Peterson. Petersons tycks exempelvis ha fört med sig mycket lite av familjens klädesplagg. De hade emellertid tillgång till en skräddare på platsen, som kunde sy deras kläder,⁹¹ och Peterson lagade själv sina skor och stövlar. Dagböckernas anteckningar är i det här fallet, som så ofta annars, korta och rakt på sak. Den 2 april 1856 skriver Peterson: ”Lagade stövlarna,” och den 18, 19 och 20 februari noterar han: ”Lagade jag mina Styflar.” Den 2 april 1872 gäller lagningen skor i stället för stövlar. Till och med så sent som 1897 finner vi Peterson alltjämt i färd med att reparera sina skodon, vilket anteckningen från den 22 november vittnar om: ”Lagade jag mina ulne slipers.” Också Karl Oskar är sysselsatt med denna uppgift. I Invandrarna lagar han sina läderstövlar och sätter i gång med att tillverka träskor för familjen. Ett än mer påfallande exempel finner vi i Nybyggarna. Författaren skriver här om Karl Oskars utslitna stövlar och det omöjliga i att utföra ytterligare reparationer på dem. Han skriver: ”Han hade prövat sig på skomakeri . . . och lagat och lappat sina svenska storstövlar, han hade pliggat och sulat och sytt i det längsta. Men alla deras skodon och klädesplagg från Sverige var snart uttjänta och förbi” (sid. 11).

De övriga tre beröringspunkterna mellan Dagböckerna och romanerna vad gårdsarbetet beträffar är av lika liten omfattning som skolagningen. I Nybyggarna berättar Moberg om en resa Karl Oskar företog till St. Paul, där han sålde fyra svin, för att på så sätt få pengar till en ny spis. Moberg skriver: ”Karl Oskar hade kört in till fläskmarknaden i St. Paul med fyra nyslaktade gödsvin på lasset” (sid. 431). De ord som här används påminner om flera av Petersons anteckningar, där denne berättar om resor till närbelägna samhällen för försäljning av säd och kreatur. Så skriver Peterson exempelvis: ”Carlle och jag gick till mintank mill mäd ett Las vete, och Sedan gick vi till minneapolis äfter ett las bräder” (den 21 januari 1881). Ytterligare två anteckningar erinrar oss om Karl Oskars resa till St. Paul. Den 8 februari får läsaren veta att Petersons söner varit i staden med två svin till försäljning: ”Fränk var till Bonefassiun för att tinga bort Slackte Svinen,” och följande dag, den 9 februari, berättas det: ”Axsell och Fränk Körde till Bonifasius med Sju. 7. stycken Svin, och Såld dem.”

Hos både Peterson och Moberg kan vi läsa om en episod med herrelösa hundar, vilka tagit sig in på deras ägor och angripit fåren. Peterson nämner händelsen, tidigare noterad i kapitel I, i en anteckning från den 11 september 1868: ”I natt har främmande hundar waritt i war hamjin och dödatt åtta får och desutom bititt alla.” I romanerna ger en liknande episod upphov

till en mindre dispyt mellan Samuel Nöjd och Karl Oskar. Nöjds hundar hade en gång bitit ihjäl den senares får och som en försoningsgest skänker Nöjd Karl Oskars dotter en gåva på hennes bröllopsdag. Med ord starkt påminnande om Petersons förklarar Moberg mannens handling: ”Därmed ville han gottgöra brudens far för de får, som hans hundar för många år sedan hade bitit ihjäl för honom” (Sista brevet till Sverige, sid. 230).

En liten detalj som Moberg lånat direkt ur Dagböckerna är de uttryck Peterson använder för att summera dagens alla småsysslor på gården, varvid han vanligen noterar: ”Gorde jag warjehanda” (den 8 september 1858), ”gorde jag warjehanda Små göra” (den 29 oktober 1858), ”jag gorde warjehanda Små göromål” (den 17 december 1880), ”jag plantat warjehanda små saker” (den 19 april 1890) eller ”jag gorde lite Små göra” (den 9 januari 1897). Moberg anmärker helt korrekt att uttrycket förekommer på ett hundratal ställen i Dagböckerna i synnerhet i slutet av dessa.⁹² Själv begagnar Moberg uttrycket endast vid två tillfällen, men med en exakt återgivning av Petersons ord. I Sista brevet till Sverige berättar Karl Oskar i ett brev till systemen i Sverige om sitt arbete på gården: ”Jag är allt jämt i gång warje Dag och pysslar med warjehanda” (sid. 268). Längre fram i sin skildring av Karl Oskars ålderdom förklarar Moberg att hans romanhjälte nu endast orkar utföra ”Varjehanda smågöra” på sina ägor (sid. 273).

Den sista gruppen med mindre betydelsefulla detaljer vilka uppträder i både Dagböckerna och romanerna berör de båda männens kyrkliga angelägenheter. Hos såväl Peterson som Moberg tar dessa formen av korta kommentarer och endast vid ett tillfälle vidrörs de pietistiska sedvänjorna inom Petersons sekt. Moberg har som regel enbart använt sig av materialet, där pastorer och kyrkbyggen blivit omnämnda. Peterson meddelar i en av sina tidigaste anteckningar att han gett en dollar i bidrag till pastor Nilsson (den 18 augusti 1854). Moberg plockar till sig denna lilla bit av information och faller in den som en förbigående kommentar i Nybyggarna.⁹³ År 1853 hade prästmannen Törner, liksom Nilsson 1854, precis hunnit påbörja sitt arbete i Minnesota. Detta år möter han för övrigt Karl Oskar och Kristina för första gången. Törner får betalt genom donationer. Moberg påpekar vid ett tillfälle att kyrkans medlemmar insamlat och skänkt tjugo dollar till prästen: ”Mera välbeställda hushåll skänkte två eller tre dollars, de flesta gav en dollar” (sid. 123). Också en annan mindre upplysning angående Törner påminner oss om Petersons anteckningar. I Nybyggarna berättar Moberg i förbigående att Törner tidigare arbetat som både präst och skollärare inom församlingen. Senare får emellertid församlingen råd med att anställa en skollärare på heltid, vars lön betalas av elevernas föräldrar. Petersons anteckningar från 1860 vittnar om samma

arrangemang. Den 28 maj detta år, knappt sex månader efter det att Nilsson lämnat Minnesota och återvänt till Illinois, utnämndes en man vid namn Petterson att leda baptistförsamlingen i Waconia. Den 15 oktober anställs samme Petterson dessutom som skollärare med lön på femton dollar i månaden. Dagböckerna avslöjar emellertid att man under de följande åren låter anställa en ordinarie skollärare med krav på ett års tjänstgöring. Flera av dessa kom i själva verket att inhysas hos Peterson och dennes familj.⁹⁴

Både baptistförsamlingen i Waconia och den lutherska församlingen i Chisago höll sina gudstjänster i hemmen under de tidiga nybyggaråren. Så blir exempelvis Karl Oskars hem den plats, där Törner håller sin första gudstjänst efter sin ankomst till Minnesota. Han stannar sedan kvar och leder religiösa sammankomster i trakten av Chisago under hela sommaren 1853. Först två år därefter bygger församlingen en egen kyrka. När Robert 1855 återvänder från sin resa västerut, berättar Karl Oskar för honom: ”Vi bildade opp skolhus i somras. Nu timrar vi på körkan” (Nybyggarna, sid. 257). En tidigare episod i Invandrarna ger oss en föreställning om hur en sådan kyrka kunde se ut. Karl Oskar går in till Stillwater för att köpa mjöl och under sitt besök där får han se samhällets baptistkyrka. Moberg ger byggnaden en mycket kortfattad beskrivning: ”simpelt byggd av trä, av timmer som överklätts med bräder” (sid. 411). I Sista brevet till Sverige beskriver Moberg också den lutherska kyrkan vid Chisago som ”en oansenlig byggnad, rest av grovt timmer” (sid. 51).

Peterson berättar i stort sett samma historia i Dagböckerna. Gång på gång mellan åren 1856 och 1857 upprepas anteckningen att hans församling hållit gudstjänstmöte (”spikmiting”) i de olika privata hemmen. Den 7 november 1855 finner vi en första sådan kommentar. Den lyder rätt och slätt: ”Hade vi spickmiting hos Alexander.” Anteckningar av denna typ förekommer därefter regelbundet fram till våren 1857. Varje gång skriver han att mötet ägt rum hos någon av hans svenska vänner. Bland dessa märkes Johannes, ”Bänktson”, ”Bärgqvist”, ”Magnasson” och ”Petter Swänson”.⁹⁵ I april 1857 avslöjar Dagböckerna, att författaren deltagit i ett möte sammankallat för att besluta om en lämplig plats för en första kyrka. Så följer två korta anteckningar, där Peterson berättar att han forslat plank till byggplatsen samt att han hjälpt till med snickeriarbeten. Han skriver: ”Körde upp plankor” och ”Skrädde timmer till kyrkan” (den 7, 9 och 13 april 1857). Någon direkt beskrivning av kyrkan ges inte, men att döma av det material som används finns det en påtaglig likhet mellan Petersons och Mobergs kyrkor: båda är träbyggnader tillverkade av handyxat timmer och i båda fallen är det farmarna på platsen, som gemensamt stått för arbetsinsatsen.

En sista kyrklig beröringspunkt mellan de två författarna avser baptisternas bruk att inviga nya medlemmar genom troendedop, varvid hela kroppen nedsänks i vatten. Peterson skriver vid flera tillfällen att han deltagit i dopförrättningar eller religiösa sammankomster, där nya medlemmar upptagits.⁹⁶ Sammankomsterna kunde vara ända upp till fyra dagar och drog till sig mängder av besökare. Peterson berättar exempelvis den 3 juni 1871, att sjuttiotre nya entusiastiska medlemmar deltagit i ett fyradagarsmöte i Scandia. Den 25 juli 1897 noterar han att mer än 200 människor varit närvarande på ett väckelsemöte. Vid varje sådant tillfälle ägde enligt Peterson dopförrättningar rum. Ibland uppger han till och med antalet döpta. ”Två kvinnor döptes” skriver han den 9 november 1857. Däremot får man ingenting veta om själva platsen, där dessa förrättningar äger rum, om dopen förrättas i någon närbelägen sjö eller flod eller inomhus hos någon av medlemmarna. Icke desto mindre gjorde dessa anteckningar intryck på Moberg. I Den okända släkten skriver författaren om Petersons religiösa möten:

Det konstateras en gång i Dagböckerna såsom något sällsynt, att ”två stöcken tyskar” låtit döpa sig. Dopförrättningarna ägde rum i Lake Waconia; baptisterna anser ju att hela kroppen skall sänkas under vatten för att ett dop skall äga kraft och verkan. Namnen på de gästade predikanterna upptecknas (sid. 50).

I Sista brevet till Sverige introducerar Moberg en scen, som i detalj erinrar om citatet ovan. Kristina följer med Ulrika till en baptistisk dophelg, där hon får bevittna hur arton proselyter låter döpa sig i en vik vid St. Croix-floden. Hon lägger märke till att var och en av de nyomvända bär vita fotsida klädnader och hon ser hur de sänks ner under vattenytan av pastor Jackson.⁹⁷ Under tiden står församlingen på flodbankar och sjunger psalmer.

Scenen hjälper Moberg att illustrera den religiösa schismen inom Chisagos samhälle. I kapitlet ”Flod eller vattenskål” får vi dels bekanta oss med den lutherske prästen Johannes Stenius doktrinära förkunnelse och dels med hans motpol pastor F. O. Nilsson och dennes entusiastiska läror. Författaren diskuterar i detta sammanhang det ökande antalet frikyrkliga (i synnerhet baptistiska) sekter, vilka konsekvent drar till sig medlemmar från Karl Oskars och Kristinas lutherska församling. Moberg skriver, att mer än hundra religiösa samfund existerade sida vid sida i Amerika vid denna tid och att det bland dessa fanns grupper, som svenskamerikanerna inte tidigare kommit i kontakt med, exempelvis kongregationalister, metodister, representanter för unitarismen och episkopalkyrkan. Genom sekterismen uppstod en krisartad period för Minnesotas nybyggare, ”en splittringens och förvirringens tid i det andliga” för att använda Mobergs ord.⁹⁸ I synnerhet Kristina blir ett offer för denna andliga förvirring. Enligt hennes sätt att se finns det ju bara en gud och därför kan hon inte förstå

behovet av fler religiösa medier än den lutherska statskyrkan. Scenen med massdopet vid flodstranden för emellertid Kristina i personlig kontakt med ett dilemma, som hon tidigare enbart hört teoriserats om. Medan hon betraktar ceremonin, framstår pastor Jackson som Kristus själv i hennes fantasi och senare, under samtalet med Ulrika, tvingas Kristina ompröva sin egen tro i detta avseende. Hon kommer fram till slutsatsen att en själs frälsning är långt mer betydelsefull än dessa tvister om olika dopbruk och sekteriska dogmer.

Lån från Dagböckerna med strukturell funktion i romanerna

Det sätt på vilket Moberg utnyttjat dopscenen väcker en fråga, som är av vikt för den fortsatta diskussionen. Hur har Moberg anpassat det material han funnit i Petersons Dagböcker till sin egen disposition av immigranteposet? Föregående sidor har belyst utmärkande likheter mellan de två författarnas framställning med avseende på historisk bakgrund, personlig levnadshistoria samt mindre detaljer. Hos Moberg har detta material syftat till att stärka romanernas dokumentära underlag. Lite har emellertid sagts om den metod Moberg använder, när han väver in det lånade dagboksmaterialet i de tre sista romandelarna.

De ovan diskuterade episoderna använder Moberg som uppslag eller idéer med två viktiga funktioner för sitt författarskap. För det första, precis som i fallet med Kristina och baptisterna, där nybygggarhustrun tvingas till ett religiöst avgörande, finner man att också andra händelser inspirerade av Dagböckerna syftar till att få fram konflikter mellan olika romanpersoner. Ett exempel är den episod då Robert återvänder till Minnesota med falska banksedlar. När Moberg tar med denna berättelse, är det inte bara för dess historiska äkthets skull, utan också för att han därigenom kan bringa konflikten mellan Karl Oskar och brodern till ett avgörande. Minst två tidigare händelser ligger bakom den slutgiltiga uppgörelsen mellan de två. Först kommer Roberts berättelse i *Invandrarna*, att immigranterna skulle säljas som slavar, medan de alltjämt befann sig i New Yorks hamn. Så följer episoden med Robert och den döda indianen, då Robert inbillar sig att den senare skjutit på honom. Båda dessa episoder får Karl Oskar att betvivla broderns ärlighet. Karl Oskar ger inte öppet uttryck för sin misstro förrän efter sitt misslyckade försök att diskontera de värdelösa sedlarna på banken. När Karl Oskar inser att broderns pengar saknar allt värde, kan han inte längre hålla inne med sina misstankar. Alltsedan pengarna kom till huset hade de skapat en känsla av osäkerhet, än ingett hopp om plötslig rikedom, än gett upphov till misstänksamhet. När Karl Oskar till slut får veta sanningen känner han sig förödmjukad av sin brors skenbara lögnaktighet. Ilsket anklagar han Robert för att denne ljugit och han slår sedan till honom. Grälet får ett snabbt

slut, men den personliga konflikt som här träder i öppen dager mellan den praktiskt sinnade Karl Oskar och hans dagdrömmande bror blir aldrig löst.

En annan dispyt utspelas mellan Karl Oskar och Kristina. Liksom i förra fallet för Moberg konflikten till ett klimax genom en scen ursprungligen hämtad från Dagböckerna. Deras oenighet gäller Karl Oskars beslut att låta värva sig i unionsarmén. Han upplever det som sin plikt att försvara sitt nya hemland mot sydstaterna, men Kristina ställer sig avvisande, då hon menar att allt dödande är omoraliskt. Därefter följer en diskussion mellan de två huruvida man förbryter sig mot Guds bud eller ej, om man berövar någon livet under pågående krig. Trots hustruns fasta övertygelse vill Karl Oskar inte vidkännas tanken att detta skulle kunna betraktas som synd. Parets uppgörelse låter Moberg fördela på två episoder, före och efter Karl Oskars militära läkarundersökning. Undersökningen avslöjar den egentliga orsaken bakom Karl Oskars önskan att få delta i kriget: han vill bevisa sin mandom på slagfältet. Sedan han fått veta av doktorn att han inte passar för uppgiften, återvänder han besviken hem till sin fru, varvid diskussionen återupptas. Denna gång nämner Karl Oskar ingenting om försvarsplikten. I stället yttrar han: ”Dä känns försmädligt att va ett kasserat manfolk. En som int ä fullvärdi” (Sista brevet till Sverige, sid. 33). Han förklarar senare hur hans besvikelse just härrör från känslan av att vara ”en undermåli stackare” (sid. 33). Före läkarundersökningen genomskådar inte Kristina det egentliga skälet till mannens frivilliga värningsförsök. Först sedan hon sett makens reaktion på doktors besked, inser hon, att det är Karl Oskars egen manliga fåfänga och självrättfärdighet som drivit honom till denna handling.

En annan konflikt avser Karl Oskars inställning till religionen. I detta fall understryker Moberg Karl Oskars känslor genom att utesluta (ej inkludera) material från Dagböckerna. Vad författaren här utesluter är den hängivna förtröstan på Gud som Peterson ger uttryck för. Det har tidigare påpekats i kapitel I, att Peterson i stunder av motgång, i synnerhet när någon familjemedlem dött, finner tröst i sin djupa religiösa övertygelse. Karl Oskar blir tvärt om allt bittrare efter Kristinas död. I centrum för denna kris står hans ambivalenta förhållande till Gud. Samtidigt som Karl Oskar aldrig betvivlar existensen av ett högre väsen, vägrar han att tillbe en makt som enligt hans mening behandlat honom orättvist. I ”En nybyggares sista aftonbön” ur Sista brevet till Sverige ger Karl Oskar uttryck för sin misströstan. I bönen låter Moberg sin huvudperson anklaga Gud för att denne tagit Kristina ifrån honom:

Jag vill säga Dig, Gud; Du ska allri få beröm av mej för dä som Du gjorde
Krestina, för dä som Du har gjort mej. Jag ska allri tacka eller prisa Dig. För jag

godtar int orättvisan som Du låter hända. Jag godtar int min lott. Jag förlikar mej int. Jag spjärnar emot, allti tyar jag än ett motspjärn (sid. 267).

Dessa ord framhäver ännu ett karakteristiskt drag i Karl Oskars personlighet: hans envishet och oförmåga att underordna sig auktoriteter. Moberg betonar detta karaktärsdrag hos Karl Oskar genom hela immigranteposet. Som yngling råkar Karl Oskar i gräl med sin far, som vuxen ställer han sig avvisande till världsliga myndigheter som söker kontrollera hans liv och som gammal sätter han sig upp mot Gud. Peterson är i det här avseendet hans raka motsats. Dennes öppet tillstådda förtröstan på frälsaren ("vår dyre frelsare") ger honom ett drag av mjukhet och eftergivenhet, egenskaper som vore malplacerade på Karl Oskars person. Den senare blir med åren alltmer envis och omedgörlig. Han deltar i det kyrkliga arbetet och umgås med sina baptistiska grannar, men den inre konflikten får aldrig någon fullgod lösning, så att han kan försona sig med sin Gud.

Moberg har även en annan metod att utnyttja material från Dagböckerna till sin strukturering av romanerna. Författaren övergår successivt från scener, där romanpersonerna figurerar som delar av en grupp till scener, där en enda persons upplevelser och funderingar skjuts i förgrunden. Karl Oskars fall är särskilt utmärkande. Under den första tiden i Amerika framställs Karl Oskar som en integrerande medlem av kolonin, men på hans ålderdom finner vi honom alltmer isolerad från omvärlden. För att till viss del illustrera den process Karl Oskar genomgår från gruppmedlem till isolering, använder Moberg scener och episoder ur Dagböckerna. Materialet utnyttjas dels för att skapa grupsituationer och dels för att rensa bort överflödiga personer, när författaren önskar fokusera på enstaka individer. I början av Amerikavistelsen, när Karl Oskar är sysselsatt med uppbyggnaden av gården, arbetar han i nära samverkan med sin familj och sina vänner. Tidigare, ombord på ångbåten som för honom uppför Mississippi, ser vi honom omgiven av de övriga i invandrargruppen. Med gemensamma krafter bygger de sina bostäder och odlar upp sin jord. I stockstugan lever Karl Oskar dessutom ett intimt familjeliv tillsammans med sin hustru och sina barn. Den stämning av gemenskap som råder bland nybyggarna blir särskilt accentuerad i en scen ur Invandrarna. Den första hösten i Minnesota bjuder Karl Oskar och Kristina hem alla sina svenska vänner på en inflyttningsfest. Här samlas hela gruppen och Moberg tar tillfället i akt och låter dem diskutera sin utvandring från Sverige. Trots deras olika individuella skäl till Amerikaresan, är Kristina den enda som visar tecken på ånger. Genom att arbeta tillsammans, träffas och samspråka är de varandras inbördes stöd och rent allmänt får man intrycket av en grupp med stark sammanhållning.⁹⁹

Som en kontrast till de första årens gemenskap och samarbete står Karl Oskars isolering efter Kristinas död. I sin skildring av hennes dödsbädd, blir indianupproret 1862 det instrument med vilket Moberg rensar bort oönskade personer från scenen, så att han enbart kan koncentrera sig på Karl Oskar och Kristina. Det har tidigare sagts att alla deras grannar liksom deras barn söker sig ut till de närbelägna öarna för att skydda sig mot sioux-indianerna. Endast den döende hustrun och hennes man lämnas kvar i land. Befriad från bekymret med barnen och praktiskt taget utestängd från nyheter utifrån sitter Karl Oskar vid sin hustrus bädd och ser hur hon glider in i medvetlöshet för att slutligen dö. Karl Oskar förlorar begreppet om så väl människor som tid. När de andra återvänder från öarna, kan han inte minnas hur många dagar som förflutit sedan de gav sig av. Från och med hustruns bortgång präglas Karl Oskars liv av en allt större ensamhet. Annat tidigare diskuterat material ur Dagböckerna, som vävts in i invandrarromanerna, syftar till att ytterligare minska antalet personer kring den åldrande mannen. Först når barnen vuxen ålder och flyttar bort. Sedan följer ryggskadan som tvingar honom att mer eller mindre hålla sig på sitt rum. Slutligen ser vi hur språkbarriären mellan Karl Oskar och släktingarna (fr.a. de ingifta) utestänger honom från nästan all normal mänsklig gemenskap.

Som en sista punkt på diskussionen om Karl Oskars slutgiltiga isolering står frågan, varför Moberg väljer ”sista brevet till Sverige” för att skildra mannens död. I samtliga fyra band återges händelserna med stor detaljrikedom, men den avslutande scenen beskrivs endast indirekt genom ett brev, trots det faktum att Karl Oskars begravning besöktes av ett stort antal människor och mycket väl kunde utvidgas till en detaljerad avslutning på berättelsen.

Det avsevärt stora utrymme Moberg ägnar åt olika dödsscener i romanerna kan ses som en förklaring på författarens tillvägagångssätt. I Utvandrarromanerna exempelvis skildras den lilla flickan Annas bortgång och längre fram i Nybyggarna och Sista brevet till Sverige beskrivs Arvids, Roberts och Kristinas långvariga sjukdom och död. I Karl Oskars fall kan läsaren följa mannens liv steg för steg, genom mandom och ålderdom, fram till den stund då orkeslösheten får döden att framstå som ett antiklimax på ett annars långt och rikt människoöde. Karl Oskar lider inte av någon dödlig sjukdom. Inte heller erbjuder den stillasittande och välbärgade farmarens sista ögonblick samma dramatik, som präglade de andras frånfällen. Dessa hade ju ryckts bort vid unga år som offer för sin äventyrlusta eller på grund av sina knappa omständigheter. Moberg undviker därför att skildra ännu en utdragen dödsscen. Stillheten, som omger huvudpersonens död, går dessutom helt i linje med den inaktivitet som präglade hans sista år. En dramatisk effekt uppnås i stället genom den översikt över Karl Oskars liv

som Andersson erbjuder oss i sitt brev. Brevet, som innehåller data för Karl Oskars födsel och död och som anger tiden för hans vistelse i Minnesota, ger läsaren en möjlighet att själv blicka tillbaka på och skapa sig ett helhetsintryck av den gamle svenskens levnadshistoria.

Sammanfattning: Dagböckerna i relation till annat av Moberg lånat källmaterial

Som en avslutning på det föregående resonemanget bör här ännu en gång understrykas att Moberg använt Petersons Dagböcker nästan uteslutande som faktakälla och inte som utgångsmaterial för längre episoder i romanerna. Då och då händer det däremot att material ur Dagböckerna fått tjäna som stödelement i en längre berättelse. Nybyggarnas flykt ut till öarna under indianupproret 1862 har exempelvis utnyttjats på detta sätt i Sista brevet till Sverige. Samma funktion har Petersons korta meddelande, att han ådragit sig en ryggskada, vilket hos Moberg växer ut till den längre berättelsen om Karl Oskars fatala missöde. Författaren tvingas emellertid i båda fallen att själv bygga upp episoderna med beskrivande detaljer.

Dagböckernas huvudsakliga bidrag till eposet kan generellt sägas vara: 1) historiska data och händelser som belyser tiden för Karl Oskars vistelse i Amerika, 2) en nybyggares personliga levnadshistoria liksom namn och aktiviteter knutna till hans närmaste omgivning, samt 3) metoder och arbetsuppgifter nödvändiga vid skötseln av en nybyggerfarm vid odlingsgränsen. Deras funktion skiljer sig från den form av inflytande annat källmaterial utövat på invandrarromanerna. Härmed avses reseskildringar och minnen av det slag som tidigare diskuterats i samband med Lilljeholms och Liedbergs arbeten. Dessa har tillsammans med notiser ur dagspressen inspirerat författaren till romanernas mer strapatsrika episoder. Ett sådant exempel är den förut citerade berättelsen ur *The Minnesota Pioneer* om barnen som gömdes inuti oxkadavren. Två andra dramatiska berättelser, som i romanerna endast obetydligt avviker från sina original, har hämtats ur Gustav Unonius *Minnen från en sjuttonårig vistelse i nordvestra Amerika* samt ur Hans Mattsons ovan nämnde memoarer från 1890.¹⁰⁰

I sin immigrantskildring, huvudsakligen förlagd till Wisconsin, beskriver Unonius båtresan från New York till Mellanvästern. Under färden är han nära att förlora sin hustru. Passagerarna måste vid ett tillfälle byta båt och hustrun hörsammar inte kallelsen att gå ombord. Unonius återger scenen i detalj. Hustrun stannar allt för länge kvar i land och själv inser han inte vad som håller på att hända förrän landgången har dragits in och båtmotorerna

startats. Förvirring och panik utbryter ombord, men en sjöman räddar situationen genom att hastigt ingripa. Unonius berättar:

I förtviflan ropade jag på svenska, engelska, tyska, och Gud vet allt hvad för språk, då en barmhertig menniska af besättningen fattade min hustru om lifvet och så som kastade henne... ned i mina armar.¹⁰¹

Scenen återkommer i Invandrarna, men här är det istället Karl Oskars och Kristinas dotter Märta som håller på att aktersegla, när hon ger sig iväg på egen hand från tilläggsplatsen i Detroit. Flickan hör inte eller förstår inte, då passagerarna uppmanas att ombord och hon svarar inte på föräldrarnas förtvivolade rop. Tack vare Ulrikas snabba reaktion förs flickan tillbaka ombord precis när man är beredd att lägga ut.

I Mattsons Minnen i tredje kapitlet finns en berättelse erinrar oss om den episod i Nybyggarna, då Karl Oskar är nära att omkomma i vinterkylan. Enligt Mattson sov han och hans arbetskamrater utomhus vid ett skogshuggarläger i Minnesota. Temperaturen sjönk den natten till minus fyrtio grader. De klarade sig tack vare att en av männen vaknade till, då han kände snön som lagt sig på hans bara arm. De fick upp kroppsvärmen genom att hoppa och springa tills de nådde fram till det skyddande blockhuset. I Mobergs berättelse är Karl Oskar på väg hem från Stillwater med en säck mjöl, när han råkar falla sömn i skogen. Också han kommer till medvetande, då han känner kylan från snön. Karl Oskar reser sig upp och försöker på samma sätt återfå känslan i sina lemmar genom hastiga rörelser. Han lyckas till slut ta sig hem till familjen och blockhuset.

Det kan sammanfattningsvis sägas, att Moberg använt denna typ av material som ett komplement till den yttre berättelseram Petersons Dagböcker försett honom med. Medan Petersons dagboksmaterial är betydelsefullt i den meningen att de upplyser författaren om händelserna ”vad” och ”när”, erbjuder dessa andra källor, tagna tillsammans, en fullständigare bild av en nybyggarkolonis sociala struktur och av de många skiftande öden som kunde präglade en pionjärs tillvaro. Tagna var för sig, å andra sidan, erbjuder de författaren inget annat än lösryckta episoder. Endast Dagböckerna, där fokuset riktas kontinuerligt under en längre tid på en enda mans erfarenheter som nybyggare vid odlingsgränsen, kan förse författaren med den breda inramning han så väl behövde för sin skildring av Karl Oskars liv i Amerika.

Notförteckning

46. De sex anteckningsböckerna Moberg förde vid sina studier av Dagböckerna ägs numer av Emigrantinstitutet i Växjö. Utvandrarromanens källor: förteckning över Vilhelm Mobergs samling av källmaterial, utg. Ulf Beijbom (Växjö: Emigrantinstitutet, 1972, sid. 17
47. Bland dessa arbeten av Moberg märkes:
 Berättelser ur min levnad (Stockholm: Bonniers, 1968), sid. 291–337.
 Den okända släkten (Stockholm: Pan/Nordstedts, 1968), sid. 35–36. ”Why I Wrote the Immigrants”, Industria International, Stockholm, 1964, sid 64 fr.
 ”Why I Wrote the Novel about Swedish Emigrants”, Swedish Pioneer Historical Quarterly, Vol. XVII, nr. 2, (april 1966), sid. 63–77.
48. Moberg, Den okända släkten, sid. 36.
49. Moberg, Den okända släkten, sid. 35 och 37.
50. Moberg, Berättelser ur min levnad, sid. 309.
51. Moberg, Den okända släkten, sid. 43.
52. Moberg, Den okända släkten, sid. 41.
53. Moberg, Den okända släkten, sid. 40–44.
54. Moberg, Den okända släkten, sid. 37.
55. Moberg, Berättelser ur min levnad, sid. 301. Moberg skriver här: ”Ingen enda person i utvandrarromanen har någon förebild i verkligheten, fast många läsare trott sig känna igen modeller från levande livet.”
56. Moberg, Berättelser ur min levnad, sid. 294.
57. Moberg, Berättelser ur min levnad, sid. 312.
58. Moberg, Min svenska historia: berättad för folket, Del I (Stockholm: Nordstedts, 1970), sid. 11.
59. Moberg, Berättelser ur min levnad, sid. 303–304.
60. Ulf Beijbom och Rolf Johansson, Drömmen om Amerika (Stockholm: Forum, 1971), sid. 16–20.
61. Lång, sid. 9–10.
62. Theodore Blegen, Minnesota: A History of the State (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1967), sid. 306–307.
63. Blegen, sid. 310.
64. Blegen, sid. 344–345.
65. Blegen, sid. 248.

66. Blegen, sid. 242.
67. Blegen, sid. 259–280.
68. Blegen, sid. 208–210 och 300–301.
69. Blegen, sid. 295.
70. Peterson, den 8–19 juni 1878, och den 19 mars – den 2 april 1883.
71. Blegen, sid. 295–298.
72. Arlow W. Anderson, *The Immigrant Takes His Stand: the Norwegian American Press and Public Affairs, 1847–1972* (Northfield: Norwegian-American Historical Association, 1953), sid. 10–33.
73. Sjöns nuvarande namn är Lake Waconia.
74. Termerna återfinns i Petersons anteckningar från den 27 juli 1871, den 24 augusti 1871, den 13 juni 1872 samt den 17 augusti 1880.
75. Det förefaller som om Nilssons första församling i Scandia-Waconia år 1855 endast omfattat nio ursprungliga medlemmar. Se Nute, sid. 107.
76. *Collier's Encyclopedia* (New York: Crowell-Collier, 1973), Vol. 6, sid. 522.
77. Moberg, *Den okända släkten*, sid. 38.
78. Petersons egentliga dopnamn var ”Anders” inte ”Andreas”. Immigrantförteckningar visar att han anlät till Amerika under namnet ”Anders”. *Svenska män och kvinnor* (Stockholm: Bonniers, 1942), Del VI, sid. 77.
79. För anteckningar, där sönerns namn anges, se kapitel I i föreliggande arbete.
80. För mer detaljer på denna punkt, se *Sista brevet till Sverige*, sid. 274.
81. Moberg, *Sista brevet till Sverige*, sid. 275.
82. För ytterligare kommentarer ang. Petersons ryggskada, se dennes dagboksanteckningar från den 24 november 1885, den 27 november 1893 samt den 26 augusti 1895.
83. För exempel på detta uttryck, se *Dagböckerna*:
 - den 3 oktober 1882
 - den 22, 25, 26 december 1884
 - den 24 november 1885
 - den 28 mars 1887
 - den 17 mars 1888
 - den 18 februari 1890
 - den 11 mars 1891
 - den 27 februari 1892

den 27 november 1893

den 2, 4, 6, 8, 9, 12, 17, 18, 20, 23, 30, 31 oktober 1894

den 1, 3, 9, 10, 17, 23 november 1894

den 11, 13 december 1894

den 26, 2, 7 juni 1895

den 6 juni 1896

den 22, 23 oktober 1897

den 17, 19, 21, 23, 24, 26, 28, 29 mars 1898.

84. Moberg har själv uppgett i en artikel publicerad i Svenska Dagbladet att Swensons brev tagits som förebild till "Sista brevet till Sverige". Moberg skriver: "Sista brevet till Sverige bygger på ett helt autentiskt brev, publicerat i Sv. Dagbl. i aug. 1948. Äktheten... kan sålunda icke av någon bestidas." Moberg, "Utvandrarnas Språk," Svenska Dagbladet, den 22 maj 1960, sid. 10A.
85. Swensons brev är adresserat till Ivar Widéen, sonson till Petersons bror. Från denne erhöll Moberg sin kopia av brevet. Se Utvandrarromanens källor, sid. 11.
86. Enligt Bertil Hulenvik fann Moberg information till det här avsnittet i ett brev av Peterson själv och adresserat till samme Ivar Widéen. Bertil Hulenvik, "Studier kring källorna till Vilhelm Mobergs Utvandrarroman, Utvandrarromanens källor, sid. 12.
87. Fischer, Jonas Petter och Per Danjel finns flitigt omnämnda i anteckningar från Petersons första år i Minnesota. Till exempel, se dagboksanteckningar från den 13 september 1854, 18 juni 1855, samt den 5 juli 1855. Typiska anteckningar vad sonen Frank beträffar, se: den 24 augusti 1886, den 6 augusti 1892, den 30 december 1892 samt den 3 januari 1894.
88. Moberg, Den okända släkten, sid. 40.
89. Åtminstone två av de namn Moberg använder om gårdens djur, har hämtats från Peterson, nämligen "Lady" och "Fröken". I Invandrarna står att läsa: "Anders Månsson hade en ung och en gammal ko, den unga hette Girl och den gamla bar namnet Lady" (sid. 330). Moberg berättar längre fram, att Karl Oskar och Kristina ägde en ko och en gris kallade "Lady" respektive "Fröken" (Nybyggarna, sid. 33). Namnen överensstämmer med de som Peterson brukar om sina egna husdjur. Se exempelvis dagboksanteckningarna från den 19 och 26 februari 1881 samt den 13 februari 1883.
90. Moberg, Den okända släkten, sid. 47.

91. Traktens skräddare besökte periodivs Petersons gård för att sy kläder till familjen. Se Dagböckerna t.ex. den 5 januari 1881 och den 16 februari 1881.
92. Moberg, Den okända släkten, sid. 44.
93. Moberg skriver i Den okända släkten att Peterson vid flera tillfällen skänkt en dollar till traktens predikant. Han citerar Peterson: "En dolla till Prädikanten". Moberg, Den okända släkten, sid. 48.
94. För anteckningar ang. dessa lärare som inhyst hos familjen Peterson, se Dagböckerna t.ex. den 15 november 1883, den 9 april 1888 samt den 1 mars 1895.
95. För detaljer se dagboksanteckningarna från den 5 december 1855, den 1 och 25 januari 1856, den 1 och 10 juni 1859 och den 4 juni 1871.
96. Två sådana anteckningar från Dagböckerna har redan citerats. De två är daterade den 24 april 1859 och den 4 juni 1871.
97. Moberg beskriver en av dessa dopförrättningar med orden:

Pastor Jackson tog emot den gamle, han fattade ett säkert tag i honom och lade sin högra hand på hans bröst, medan han med den vänstra fattade ett stadigt grepp om hans nacke. Under några ögonblick stod de båda stilla. Så började dopförrättaren sakta röra sina händer - - nu tryckte hans vänstra hand, som hade nackgreppet, ner gamlingens huvud under vattnet (Sista brevet till Sverige, sid. 116).
98. Moberg, Sista brevet till Sverige, sid. 112.
99. Detaljer om båtfärden på Mississippi samt den tidiga bosättningen, sluter naturligtvis nära an till Dagböckernas framställning. Även själva inflyttningsfesten erinrar om en anteckning daterad den 1 oktober 1855, där Peterson berättar att han deltagit i en "husresning" hos tysken Fischer.
100. Betecknande nog, för Moberg in båda dessa arbeten i sin bibliografi över källmaterial i slutet av Sista brevet till Sverige.
101. Gustaf Unonius, Minnen från en sjuttonårig vistelse i nordvestra Amerika (Uppsala: W. Schultz förlag, 1862), Vol. II sid. 112.

III

Petersons och Mobergs svenskamerikanska

Språkfrågan i invandrarromanerna

En av de viktigaste angelägenheterna för Karl Oskar och de övriga, sedan de anlant till det nya landet, är just assimileringen till det amerikanska samhället. De individuella framgångarna i detta avseende varierar från Kristinas nästan totala kulturella isolering på familjens gård vid Chisagosjön till Ulrikas fullständiga amerikanisering i och med hennes giftermål med pastor Jackson. Karl Oskar hamnar mellan dessa två ytterligheter i sitt försök att anpassa sig som svenskamerikansk farmare. Efter de första åren i Minnesota börjar Karl Oskar uppleva något av en identitetsklyvning. Inför hustrun och de närmaste vännerna är han alltjämt svensk, men gentemot en så pass anglicerad person som Petrus Olausson blir han i stället Charles O. Nelson – en amerikansk farmare. Den avgörande faktorn i vars och ens anpassning ligger i deras förmåga att absorbera det engelska språket. Kristinas misslyckade försök att bryta sig ut ur sin svenska omgivning har exempelvis ett direkt samband med den hämning och den ovilja hon upplever inför det nya tungomålet. Moberg skriver om hennes svårigheter:

Hon [Kristina] skydde detta mål, det hördes tillvrängt och orimligt för henne. När hon skulle försöka uttala ett ord, kändes det som om hon skulle vricka tungan ur led. Det sades att man i engelskan skulle bita av orden och sätta tungan mot tänderna. Det var väl därför som den lät som ett väsande och gurglande tungomål (Sista brevet till Sverige, sid. 55)

Vid sin död, efter tolv år i Förenta Staterna, är Kristina alltjämt oförmögen att uttala mer än några enstaka ord på engelska. Ulrika, å andra sidan, anser sig ha sitt äktenskap och sina förbättrade sociala förhållanden att tacka, för den lätthet med vilken hon lär sig makens språk. Hennes förmåga att snabbt uppfatta och anpassa sig till de nya ljuden framgår av hennes förklaring: ”Det måste lägga sig på tungan frivilligt, alldeles av sig självt, som påfund och infall: själv spikar jag engelsk most av ingivelse” (Sista brevet till Sverige, sid. 56). För Karl Oskar däremot blir inläringen en mödosam process. Som gammal talar han alltjämt en så bedrövlig engelska att hans söner skäms för honom. Moberg kommenterar: ”Till slut redde han sig med det [engelska] men liksom andra svenskar i Chisago Lake nyttjade han nu engelska som var uppblandad med modersmålet” (Sista brevet till Sverige, sid. 257). Helt

misslyckad är han emellertid inte vad språket beträffar, då han trots den svenskbygd han lever i, lär sig sköta såväl sina affärer som sociala kontakter med amerikanare och engelsktalande immigranter i området.

Rent allmänt reser dessa språksvårigheter, vilka Moberg redan börjar introducera i *Utvandrarna*, en barriär som romanpersonerna aldrig riktigt lyckas övervinna. Första gången läsaren kommer i kontakt med immigranternas oro inför det nya språket är alldeles i början av deras transatlantiska resa. Elin och Robert diskuterar här nödvändigheten av att studera engelska. Robert menar, att han genom flitiga studier i sin textbok kan lära sig språket under överresan. Elin, å andra sidan, återger den uppfattning Danjel spritt bland sina anhängare: när gruppen anländer till New York, ska de som är sant troende i den Helige Anden bibringas det engelska språket genom Guds kraft. Oaktat Danjels teorier och Ulrikas uttalande om inspirationens betydelse, inser gruppen efter sina första erfarenheter vid ankomsten till Amerika, att endast en stadig och långvarig kontakt med det nya tungomålet kan leda till några resultat. Så blir exempelvis Roberts första försök att samtala med amerikanerna helt misslyckat, trots hans envetna studier ombord på skeppet. Moberg skildrar den förvirring Robert känner, när han står där våt och hungrig den första natten i Stillwater:

Robert stod grubblande över sina första allvarsamma försök att ta sig fram med det främmande språket – snopet förfelade försök. Att upprepa de inlärdas meningarna för sig själv och lära dem utantill var lätt. Men när han skulle säga dem till främmande människor blev han ängslig och förvirrad, då började han plötsligt stamma, då stod han där tafatt, då stod han där hackande och stammande (*Sista brevet till Sverige*, sid. 202).

Lika misslyckat som broderns blir Karl Oskars första försök att meddela sig på engelska. När han talar med de lokala handelsmännen kan han bara få fram ett eller annat ord på det främmande tungomålet. ”För five daler” eller ”No more för mig . . .?” är i detta avseende typiska yttranden från Karl Oskars sida (*Invandrarna*, sid. 414-415).

Inte förrän immigranterna varit bosatta ett antal år i Amerika börjar deras engelska språkkunskaper ta fastare form. Romanpersonerna blir aldrig helt engelsktalande, men Moberg visar på deras växande förtrogenhet med det nya modersmålet genom att låta anglicismer smyga sig in i deras svenska. När Robert år 1854 återvänder från sin resa västerut talar han ett språk så uppblandat med engelska ord och uttryck, att man ibland endast med svårighet kan känna igen hans modersmål. Angående flera brev som denne postat till sin bror

och svägerska, yttrar sig Robert: ”Alla letters har int kommit fram, I see. Di rövar posten sometimes bort i western” (Nybyggarna, sid. 224). Senare säger han till Kristina: ”Du har vatt så kind till mej alla vägar” (Nybyggarna, sid 224). Vid 1850-talets mitt, talar också Ulrika svenska på ett sätt som avslöjar en snabb anpassning till amerikanska språkvanor. I Nybyggarna säger hon exempelvis till Kristina: ”And jag hittade på att visita dej” (sid. 148) och fortsätter: ”Dä blir hårt för dej mä fem ungar inne i den här loggkabinen. Om du ska kära för di små kiddsen, behöver du rum så att du kan mova dej” (sid. 150). Tendensen att blanda upp modersmålet med engelska ord och grammatiska konstruktioner blir med åren betecknande för nästan alla Mobergs romanfigurer. Utan några kunskaper i engelska är Kristina den enda bland huvudpersonerna som inte förevisar någon tendens att blanda samman de båda tungomålen.

I och med deras ökade färdigheter i engelska undergår språkproblemet en djupgående förändring i immigranternas medvetande, från den tidigare osäkerheten inför det nya tungomålet till omsorgen för det egna språkets rena användning. För vissa immigranter har flera engelska låneord så till den grad trängt in i vokabuläret, att talaren inte längre kan påminna sig de motsvarande termerna på svenska. Mot slutet av Nybyggarna diskuterar Kristina, Karl Oskar och Klas Albert skillnaden mellan svenskan såsom den talas i hemlandet och den svenska som används av svenskamerikanerna vid Chisago-sjön. Karl Oskar blir först tillrättavisad av hustrun, som upplyser honom att det inte heter ”vänlia te oss” utan ”vänlia mot oss.” Därefter anmärker både Kristina och Klas Albert på Karl Oskars sätt att nyttja ordet ”unnerstår” i stället för ”begripa” och ”den vägen” i stället för ”på det sättet.” Kristina går än längre med sin kritik, då hon fortsätter med att förlöjliga mannens amerikaniserade svenska: ”Du klosar dörren och puttar in veden och puttar ut elden. Men i Sverige stänger di dörren och sätter in veden och släcker ut elden” (sid. 500–501). Genom samtalet blir Karl Oskar medveten om det faktum att åren i Minnesota inneburit en förändring av hans eget tal och tänkesätt.

När Moberg använder svenskamerikanskan i romanens dialoger, gör han detta naturligtvis i syfte att illustrera immigranternas successiva amerikaniseringsprocess. Det blandade tungomålet ger ju dessutom ännu ett dokumentärt drag åt berättelsen. Att Moberg haft kännedom om det språk som talades av svenskimmigranterna i Amerika framgår av hans uttalande i Den okända slakten. Författaren skriver: ”Emigranterna skapade sig själva ett språk...som kan karakteriseras som en svenska, som rönt inflytande av engelskan, blandad med en engelska, som rönt inflytande av svenskan.”¹⁰² Moberg uppger vidare att den

svenskamerikanska som förkommer i invandrarromanerna baserats på verkliga exempel ur detta språk, hämtade från svenskimmigranternas egna dokument. Bland dessa märkes brev och personberättelser författade av svenskar bosatta i Förenta Staterna. ”Jag sökte mig alltså till utvandrarernas egna, efterlämnade dokument, deras egna ord, uttrycks- och talesätt - - till källan själv,” skriver Moberg.¹⁰³ Sex av de källor Moberg tar upp är dagböcker och bland dessa intar Petersons band en framskjuten plats.¹⁰⁴

Sedan samtliga delar av Mobergs invandrarepos utkommit, uppstod inom vetenskapliga kretsar en debatt om autenticiteten hos författarens svenskamerikanska. Den som först ifrågasatte Mobergs språkbruk var Jöran Mjöberg, vilken betecknade det som eposets ”Akilleshäla”. I sin artikel ”Nybyggarnas Språk” från 1960, hävdar Mjöberg, att romanförfattaren gått till överdrift i sitt försök att realistiskt reproducera immigranternas benägenhet att blanda samman de båda språken. ”Han är så känslig för den språkform han försöker efterlikna att han motståndslöst låter sig suggereras och till slut förlorar han något av objektiviteten inför materialet,” menar artikelförfattaren.¹⁰⁵ Mjöbergs invändningar gäller i synnerhet formuleringar av följande slag från Sista brevet till Sverige:

Karl Oskar blev långsam för Sverige (sid. 52).

Just va jag är tänkande. Du ä häppi den vägen, Krestina (sid. 97).

Det hade kostat henne en lott (sid. 285).

Genom det upprepade bruket av dessa och andra liknande amerikaniseringar blir romanerna enligt Mjöberg, delvis obegripliga för den del av svenska läsekretsen, som saknar kunskaper i engelska. På denna punkt, fortsätter artikelförfattaren, misslyckas Moberg med att nå fram till den publik, som han ju framför allt åsyftat, d. v. s. de svenska breda folklagren.

Språkdebatt: Haugen – Moberg

Strax efter det att Mjöberg lanserat sin kritik, utkom den amerikanske professorn Einar Haugen med den första av tre artiklar rörande svenskamerikanskan i Mobergs invandrarromaner.¹⁰⁶ Han kritiserar Moberg för att ha blandat in sådana engelska låneord i romanens dialoger, vilka vanligen inte förekommer inom mönstret för skandinavimmigranternas språk. ”Mobergs nybyggarspråk”, skriver Haugen, ”är en fri konstruktion byggd på otillräcklig iakttagelse av och förståelse för den miljö han har sökt beskriva.”¹⁰⁷ Därefter citeras de regler för svenskamerikanskt språkbruk, som Moberg mest

påtagligt förbrutit sig mot enligt Haugen. Satsbildande och sammanbindande ord (såsom and och how) liksom engelska ord med fonetisk motsvarighet i svenskan blir sällan om någonsin lånade. Haugen opponerar sig därför mot uttryck som dessa ur Nybyggarna:

And jag spur som en katta (sid. 61).

How många? (sid. 32).

Härefter råkas vi often (sid. 40).

Dä har dröjt så long (sid. 61).

Harvardprofessorn kritiserar likaledes Moberg för dennes tendens att införa progressiv tidsform i personernas tal. ”Jag är hunting,” från Roberts brev på sid. 32 i Nybyggarna, är ett exempel på vad Haugen kallar ”osannolika uttryck”. Haugen är också kritiskt inställd mot vad han anser vara en överflödigt kvantitet av låneord i Mobergs romaner: ”Han [Moberg] . . . har använt sig av alltför många anglicismer. De står så tätt att de verkar generande”.¹⁰⁸ De brev som ingår i romanerna får i det här avseendet särskilt hård kritik. Haugen förklarar att han vid egna studier av immigrantbrev funnit i genomsnitt endast tre anglicismer per sida, medan Moberg i det ovan nämnda brevet från Robert använder sig av inte mindre än trettiofem sådana uttryck. Moberg har med sin självkonstruerade svenskamerikanska, talad av flertalet personer i romanen, misslyckats med att bibehålla sin egen standard vad den historiska autenticiteten beträffar, framhåller Haugen i sin sammanfattning.

Sålunda kritiserad försvarar sig Moberg med hjälp av Petersons Dagböcker. Författaren vidhåller bestämt, att hans kunskaper i svenskamerikanska baserats på de specifika exempel på svenskt immigrantspråk han funnit i Waconiafarmarens dagboksband. ”På detta dokument bygger jag i allt väsentligt min framställning av nybyggarnas språk,” skriver Moberg och fortsätter: ”Här [i Petersons Dagböcker] finner vi alltså urkällan till amerikansvenskan.”¹⁰⁹ I en närmare bemärkelse gör Moberg emellertid gällande, att det talspråk som används i romanen inte kan göra anspråk på att avspegla det svenskamerikanska språkbruket i sin helhet, utan endast den form av svenskamerikanska som talades av Peterson och de övriga i dennes baptistförsamling i sydöstra Minnesota.

Haugen bemöter Mobergs försvarsargument i sin avslutande artikel. Efter att ha fullbordat ett eget studium av Dagböckerna, drar denne slutsatsen, att det enda väsentliga bidraget från den engelsktalande omgivningen har tagit formen av ett betydande antal engelska substantiv och verb. Ord som ”stimmaskinen”, ”bussell” och ”mitinghuset” är enligt Haugen typiska

exempel på de substantiv Peterson hämtat från engelskan, liksom ”fixade” och ”stäckte” vad verben beträffar. Däremot finner han inga exempel i Dagböckerna på de konjunktioner, adjektiv och adverb, som han ansåg vara övermåttligt företrädda i invandrarromanerna. Haugen sammanfattar med orden:

Väljer vi ett visst avsnitt av dagboken t.ex. september 1875–september 1877, kan jag exakt ange hur många låneord som förekommer och vilken ordklass de tillhör. De allra flesta är substantiv: sammanlagt 88 olika ord. Så är det 21 verb. Varken under dessa två år eller i någon annan del av dagboken som jag läst fanns det en enda konjunktion, interjektion eller preposition, inte ett enda adjektiv eller adverb lånat från engelskan. Det är alltså omöjligt att Moberg kan ha hämtat sin inblandning av alla möjliga ordklasser från Andrew Peterson [min understrykning].¹¹⁰

Haugen avslutar sin artikel med att tillkännage en föreslagen granskning av Petersons svenskamerikanska i regi av University of Wisconsin.

Detta forskningsarbete är vid dags dato alltså publicerat, varför det än så länge återstår att fastställa i vilken grad Moberg förlitat sig på Peterson i språkligt avseende. Visserligen pekar såväl Haugen som romanförfattaren själv på vissa av de mer uppenbara lånen ur Dagböckerna. I avsaknad av en mer djupgående diskussion om Petersons svenskamerikanska syftar föreliggande kapitel, att dels belysa de typer av uttryck och satsbyggnader som konstituerar Petersons blandspråk, dels att påvisa paralleller mellan Petersons och Mobergs svenskamerikanska, för att därigenom antyda det språkliga inflytande Dagböckerna utövat på invandrarromanerna.

Petersons svenskamerikanska

Det vore lämpligt att påpeka, när vi nu övergår till Dagböckernas svenskamerikanska, att de anglicismer som här förekommer speglar författarens allmänna omsorger kring vardagens alla förpliktelser på såväl farmen som inom kolonin. Det är alltså inom detta område de engelska låneorden utgör en integrerande del av författarens stil. I motsats till invandrarromanerna innehåller Dagböckerna varken några dialoger eller brev. Ej heller får vi någon riktig uppfattning om den dialekt som talades av Peterson. Inflytandet från engelskan uppträder i stället huvudsakligen som benämningar på föremål och aktiviteter inom följande ämnesområden:

- 1) Bostad och hushåll, jordbruksredskap samt jordbruksprodukter
- 2) Kyrkliga aktiviteter
- 3) Gemensamma angelägenheter samt lokalstyrelsen inom kolonin
- 4) Namn på offentliga platser
- 5) Kommentarer om väderleksförhållanden, samt måttenheter.¹¹¹

Med dessa kategorier förhanden, ska vi i den fortsatta diskussionen först exemplifiera och klassificera för Peterson utmärkande anglicismer efter typ av aktiviteter. Efter denna klassificering följer så en diskussion om de ordklasser och typ av lån dessa anglicismer representerar.

Bland de engelska låneord som uppträder på ett tidigt stadium i Dagböckerna märkes sådana med direkt anknytning till Petersons jordbruk och hushåll. Majoriteten av dessa är substantiv. Som tidigare noterats i kapitel I och II, börjar Peterson på våren 1855 skriva om den jordlott [claim] han köper och om den temporära bostad [shanty] han bygger på detta land. ”Köpte clämatt af tysken” och ”timrade på Sjantett,” lyder sålunda anteckningarna från den 18 och 20 juni 1855. Ibland använder Peterson också den engelska termen ”homstead” (den 3 maj 1867) för att beteckna den typ av jordlott han själv bebygger, medan han med verbet ”att Skvatta”, to be a squatter, identifierar sådana nybyggare som i motsats till honom slagit sig ner på ouppmätt mark (den 19 mars 1883). Under de följande åren dyker andra låneord upp, som berättar om gårdens stadiga expansion. Den 8 april 1862 noterar Peterson: ”Anders och Åkansson . . . klärer af [clear off] till trägård” och fjorton dagar senare skriver han: ”Gorde wi fänsett [the fence] wid trägården.” Verbet ”att klära”, to clear, [att röja] används också i sin substantiverade form och avser då a clearing [röjt land]. Sålunda finner läsaren det försvenskade utrala substantivet ”en Kläring” i meningen: ”Körde wi lågg [logs] på Kläringen” (den 23 mars 1877). Landröjningsarbetet och stängselbygget är för övrigt områden där man finner ett flertal andra engelska låneord, vilket framgår av följande exempel:

Den 11 mars 1856,

Högg räls [fence slats = staketspjälör].

Den 3 juni 1872,

Körde jag Räls till fäns på södre fyratiolotten [the south forty lot].

Den 25 maj 1876,

Började wi att Klyva fäns påst [fence post = staketstolpar].

Den 2 juni 1881,

Axxel brände brus [brush] fyllde wi upp i Kring systemen [the cistern].

Den 5 juni 1886,

Brände upp träset [the trash = riset].

Den 16 oktober 1886,

Arbetade i svampen [the swamp = kärret].

Den 24 oktober 1881,

Pojkarna körer Såkerkorns halmen ner på vägen i mudhålen [the mudholes = gyttjehålen].

Vad ladubygget beträffar väljer Peterson det engelska ordet barn i stället för lada, men bibehåller dess neutrala genus i enlighet med det svenska substantivet ett barn. Man kan därför läsa meningar som dessa från 1870-talet:

Den 12 december 1873,

var jag ute . . . och hög Rafter [rafters = bjälkar] till barnett.

Den 26 maj 1874,

körde lågg der Barnett skall stå.

Den 16 oktober 1875

batalte insjurens för mitt barn.

Peterson skriver vid ett annat tillfälle om en utomhustoalett han håller på att bygga och om en majsbinge som måste repareras. I båda fallen är det de engelska termerna som används. Så lyder exempelvis anteckningen från den 1 december 1877: ”Jag bygde på ett prävet [privy].” och bland 1880-talets anteckningar kan man läsa: ”Fixsade den gamle Korn Kräbben” (den 6 oktober 1886) och ”Arbetade på Kornkrebber” (den 20 augusti 1887). Följande lån avser byggnader på eller i närheten av Petersons land: ”gräneri”, granary, [sädesmagasin], ”krimeri”, creamery, [mejeri], ”fanningmillan”, fanning mill, [fläktvanna], ”vindmillan”, windmill.¹¹²

Den största enhetliga gruppen med låneord, vilka Peterson använder under alla fyrtiofyra år Dagböckerna omfattar, härrör sig till kategorin jordbruksprodukter och jordbruksredskap. I författarens terminologi blir en farm eller bondgård till ”en pläs”, place, och ett stycke odlad åkermark → ”en fil” d.v.s. a field.¹¹³ En förteckning över de produkter Peterson odlade på sina åkrar och över de termer han använder för de olika produkterna göres lättast om vi fördelar dessa på två kategorier. Den första kategorin utgörs av de produkter, som var ett resultat av farmarens egna odlingar och den andra utgörs av sådana biprodukter som fanns tillgängliga runt omkring farmen exempelvis ved, byggnadstimmer och villebråd.

Den i Dagböckerna oftast omnämnda jordbruksprodukten är, vad som i Petersons terminologi kallas ”korn” d.v.s. corn, maize. Redan den 6 juli 1854 upplyses läsaren, att Peterson tillbringat dagen med att kupa ”korn” åt sin arbetsgivare i Iowa. På samma sätt skriver han den 18 juni 1870: ”Lars och pojarna har håatt [hoed = kupat] korn häla wikan.”¹¹⁴ Därefter utökas listan successivt med nya svenskamerikanska termer på olika jordbruksprodukter. Allt som allt förkommer tolv sådana anglicismer i Petersons vokabulär, nämligen: ”Barly”, barley, [korn], ”pomkins”, pumpkins, [pumpa], ”gräpss”, grapes, ”appelsidling”, apple tree seedling, [äppelträdsplantor], ”timothy”, timothy, ”sqvas”, squash, ”kornstakar”, cornstacks, ”Blugräs”, bluegrass, ”Stråbär” eller ”stråberg”, strawberry, ”höstaken”, haystack, ”kräbäplar”, crabapples [vildäppel], samt ”mälen”, grinding meal, [grovmjöl].¹¹⁵

Inom den andra kategorin finner vi följande lån: ”bläckbärs buskar”, blackberry bushes, [björnbärsbuskar], ”ståfve”, torrved för spisen, [the stove], ”kordved”, ved för försäljning per cord, [vedmått ca en famn], ”evergrin”, evergreen trees, ”Dundelien”, dandelions, [maskrosor], ”sågelåg”, timmerstockar, [logs] för sågning, ”rackoner”, racoons, [tvättbjörnar] samt ”Baxälder”, Boxelder tree.¹¹⁶

De termer Peterson använder när han talar om olika jordbruksredskap uppvisar en lika stark, om även mindre omfattande, påverkan från engelskan. Om plöjningsarbetet skriver dagboks författaren, att han och hans söner ”plöjde mäd båda timen” [teams of horses] (den 26 augusti 1886). Vidare, när skördetiden är inne, hänvisar Peterson ofta till maskiner såsom ”riper”, ”måare” och ”stimmassin”. De engelska termerna reaper [skördemaskin], mower [slåtermaskin] och steam machine [ångmaskin] var helt enkelt lätt tillgängliga och redo att tas upp i Petersons vokabulär. Någon gång brukas ordet engines i stället för machine, varvid Peterson skriver ”ingiens” (den 3 oktober 1891) och vid ett tillfälle, den 25 juni 1892, används

termen ”Sickell”, sickle, [skära] om det redskap med vilket han slår säden. Då och då måste maskinerna repareras och Peterson hänvisar ofta till den låda, där han förvarade sina olika verktyg. Därvid använder han först den längre termen ”tulsbax”, toolbox, (den 29 oktober 1891), men förkortar den senare till ”bax” (den 7 mars 1892). I detta sammanhang lägger man också märke till att ordet repairing får ersätta det svenska reparation. Belysande är följande citat från den 25 juli 1896: ”Fränk var till vaconia äfter Repairing till Riperen.” Slutligen noterar vi att det i Petersons svenskamerikanska förekommer två olika namn på den verkstad där männen utförde sina reparationsarbeten, nämligen ”arbets Chappet” (den 17 november 1886) och ”snikare Chappet”, carpenter shop, [snickarbod] (den 21 januari 1888).

På gården fanns dessutom en vinpress och en separator, vilka Peterson ger typiska svenskamerikanska namn: ”win präsen” och ”krim seppareter” (den 11 oktober 1871 och den 6 juli 1894). För transporter till och från hemmet ägde familjen därtill en buggy [lätt enspännare]. Det är detta transportfordon Peterson avser, när han en gång 1891 skriver: ”Lätt fixsa julen på Buggen” (den 30 maj). Utmärkande för åtminstone två av de ovan nämnda lånen (”riper” och ”måare”) är Petersons tendens, när han talar om arbetet på åkrarna, att skapa dem utifrån deras respektive verbformer. ”Att måa”, to mow, [skära, slå] substantiveras till ”måare” och ”att ripa”, to reap, [skära, skörda] ges substantivformen ”riper”. Peterson skriver sålunda: ”Charly Bachman Ripade mäd Rilzas riper” (den 2 augusti 1872) och ”Måade jag kropp [crops]” (den 30 augusti 1884).

Under Dagböckernas tidigare period, då Peterson alltjämt var bosatt i sitt shanty, hänför sig majoriteten av låneord till olika skördeprodukter. Efter 1870-talets mitt, när författaren och hans familj flyttat in i den nya bostaden, sker emellertid en anmärkningsvärd ökning av antalet anglicismer vad hus och hushållstermer beträffar. År 1879 exempelvis, när Peterson talar om en husgrund, använder han termen ”fondasion”, foundation, (den 16 oktober 1879), och kök och veranda återges med ”Kit”, kitchen, och ”ports”, porch. Under det tidiga 1880-talet berättar Dagböckerna av allt att döma om en pågående renovering av familjens bostad. Den 23 augusti 1881 får vi veta att Peterson sysslat med snickeriarbeten ”på portsen” och han tillägger: ”Gälpte jag att spika upp panelen i Kitssen.”

Tidigare samma år har han för husets ytterbeklädning inköpt ”Sju tusen Singels” [spån], en term han lånat direkt från engelskans shingles (den 26 februari 1881). Peterson anglicerar också det engelska ordet siding [fasadbeklädning] när han år 1892 skriver: ”Alla pojckarna arbetade på ishuse de spikade på sjedingen, satte upp rafterna” (den 4 februari).

Samtidigt med renoveringsarbetet skaffar Peterson också ny inredning till huset. Först inköps en symaskin och två spisar. I det förra fallet använder Peterson den svenska termen och skriver att han beställt ”en sy masin” (den 1 januari 1880). I det andra fallet används det svenskamerikanska ”ståf”, vilket förekommer i två olika kombinationer: ”Eldståf”, värmespis, och ”Kockståf”, spis för matlagning, (den 22 oktober 1881 samt den 28 oktober 1882). Senare samma höst installeras en av dessa värmespisar eller värmeugnar i ett av husets sovrum.

Han skriver därom i en av Dagböckernas mest språkblandade meningar: ”Sture och Carlle målar Barnet, axsell vannar [fans] vete, om aften Satte jag in Ståfven i norra bädrumet” (den 15 november 1882). En tredje kombination med ”ståf” finner vi i en anteckning från den 14 september 1884. Han uppger här, att han ”sotade ståfpiperna”, the stove pipes. Detta år köper Peterson också en riktig säng. Anteckningen om möbelinköpet är egendomlig, då författaren använder både den engelska och den svenska termen för att identifiera föremålet. Han skriver: ”Köpte säng (Bädstä)” (den 14 december 1882). Efter 1880 blir anteckningar av detta slag allt vanligare.

Av övriga inredningsföremål Peterson nämner, märker man tre engelska låneord med attributiv funktion. Den första av dessa är ”frunt”, ett ord Peterson brukar för att beskriva såväl ”frunt dörr” som ”frunt ports.” Därefter följer det attributiva substantivet ”skren”, vilket uppträder i kombinationen ”skren dörr” [nättdörr]. Termerna förekommer inom följande meningar:

Den 1 oktober 1883

Jöns Nilsson gorde främet [the frame] och satte in frunt dörren.

Den 24 augusti 1883

Började rifva af taket på frunt portssen.

Den 21 juni 1883

Hängde jag upp Skren Dorren.

Med undantag för två konstruktioner med ”tubb”, tub, [kar, balja] står övriga inrednings- och hushållstermer i Dagböckerna utan relation till varandra.

Den 24 mars 1860 skriver Peterson att han ”golade en was tubb”, wash tub, och trettiofem år senare, den 18 mars, finner vi honom sysselsatt med en ”Såpe tubb”, soaptub, men i övrigt

möter alltså läsaren endast disparata termer såsom: ”sinkett”, the sink, [diskho], ”trunk”, trunk, [koffert], ”isbox”, icebox och ”muskite nätt”, mosquito net.¹¹⁷

Förutom farmen vid sjön Waconia hörde naturligt nog kyrkan och församlingen till Petersons stora huvudintressen. Det är därför ganska självklart att vi också på detta område finner exempel på engelska låneord i Dagböckerna. På ett påfallande sätt koncentreras dessa anglicismer kring ordet ”miting”, meeting, en term Peterson skulle komma att använda för såväl religiösa som världsliga sammankomster.¹¹⁸ ”Spikmiting”, speak meeting, testimony meeting, är den vanligaste förekommande varianten. Ofta alterneras uttrycken. Den 4 april 1857 lyder anteckningen exempelvis: ”Hade wi spikmiting, ganska trevligt.” Den 4 juli 1864 skriver Peterson endast: ”Hade vi miting.” Ordets pluralform möter vi i en anteckning från den 24 februari 1882: ”Hade vi mitingar alt jämt.” I en i Sverige publicerad artikel, förklarar Virgil Olson att dessa svenskamerikanska termer daterar sig från lekmanapredikanternas eller de kringresande evangelisternas dagar. Predikanterna, som tillhörde olika fundamentalistiska sekter i odlingsfrontens Amerika, reste från plats till plats och höll gudstjänster, där församlingsmedlemmarna ombads att vittna om sina religiösa erfarenheter. Olson skriver:

Möten, som Peterson kallar ”spikmiting”, var vanliga bland baptisterna. De kallades oftast vittnesbörds möten. Banbrytarna fäste stor vikt vid vittnesbördet, som talade om vad Gud hade gjort för dem. ”Spikmiting” förekom ofta efter en fästeday, åtföljd av syndabekännelse. Då uppmuntrade man och uppbyggde varandra med Guds ord.¹¹⁹

Under årens lopp utvidgar Peterson begreppet ”miting” utöver den relativt snäva definition Olson ger ordet till att omfatta nästan alla de olika möten författarens baptistförsamling deltagar i. En första sådan avvikelser från ordets egentliga betydelse finner man i en anteckning från den 1 juni 1871. Peterson skriver här att han besökt en ”Conferäns miting”, vilket snarast bör uppfattas som revival meeting [väckelsemöte]. Ordet uppträder också i kombinationen ”bone miting”, bönemöte, (den 26 april 1877). Senare, i anteckningarna från 1880-talet, när församlingen börjat engagera sig i nykterhetsarbete, finner man hänvisningar till prohibition meetings. Första gången Peterson nämner ett sådant möte är den 1 oktober 1883, då han berättar att han rest till ett ”tempräns miting”, temperance meeting, [nykterhetsmöte]. Längre fram kan man läsa att Peterson deltagit i en debatt om fördelarna med ett rusdrycksförbud. ”Vi hade en Contest miting,” skriver han den 12 februari 1888

(Anteckningen finns återgiven i sin helhet i kap. I.) Slutligen möter vi också uttrycket ”Proabich miting”, prohibition meeting, [rusdrycksförbudsmöte] (den 10 mars 1890).

Till Petersons mest konsekvent upprepade anteckningar hör den korta notering han för in varje januari månad om kyrkoförsamlingens årliga affärsmöte. Även i detta sammanhang är det ordet ”miting” som författaren huvudsakligen använder sig av. Den 13 januari 1880 skriver farmaren således, att han varit på ”affärsmiting,” och den 2 januari påföljande år noterar han: ”I dag hadde vi vår årliga afärsmiting i Scandia.” Han varierar termen med ”business miting” eller ”biseness miting” (den 22 augusti 1864 samt den 24 februari 1892).¹²⁰ ”Miting” ingår också som del av Petersons term för gudstjänstlokal. ”Hade vi miting i miting husett,” skriver han den 16 januari 1874.

Den mest heterogena gruppen med låneord, som Dagböckerna erbjuder, avser Petersons förehavanden inom kolonins styrelse och allmänna affärer. I denna fas av författarens liv vidgas fokuset utöver familjen och kyrkan till att avslöja i varje fall något om mannen som samhällsmedlem. Som tidigare påpekats, tjänstgjorde Peterson under åren i Waconia som lägre statlig tjänsteman och som medlem i skolstyrelsen inom sitt ”county”. Sedan han vunnit amerikanskt medborgarskap kunde den svenske immigranten också delta i de politiska valen. Dagböckerna speglar dessutom hans verksamhet som ekonomiskt medveten farmare. Som följande redogörelse kommer att visa, bidrog vart och ett av dessa verksamhetsområden till Petersons svenskamerikanska vokabulär.

Redan år 1856 ger Dagböckerna exempel på Petersons engagemang inom den lokala politiken och därmed sammanhängande engelska låneord. Den 22 september detta år uppträder termen ”miting” för första gången i en sekulariserad betydelse.

Man läser här att författaren deltagit i ett ”politisk miting”. Knappt en månad därefter och kanske som ett resultat av detta möte, skriver Peterson att han blivit ordnad till ”Road Commissioner” (den 11 oktober). Långt senare, den 3 december 1880 använder han uttrycket ”råd pettisjonerna”, the road petitions, när han skriver om detta förtroendeuppdrag. År 1869 blev Peterson dessutom utsedd till lokal skattmästare och i samband därmed använder han anglicismen ”city hall miting” (den 29 mars). Peterson tilldelades ännu en offentlig förtroendepost år 1880, varvid Dagböckerna använder ”ton”, town, på samma sätt som ”råd” d.v.s. med en attributiv funktion. ”Idag hade wi Ton bården möte [town board meeting],” skriver författaren den 2 mars 1880. Sju dagar senare får vi veta att Peterson utsetts till ”Ton superviser”, town supervisor.

I nära anknytning till dessa offentliga tjänsteuppdrag står Petersons verksamhet inom skolstyrelsen. Återigen kommer ordet ”miting” till flitig användning. Den 4 januari 1859 deltar den svenske farmaren i en ”skol miting”, som sammankallats för att besluta om en lämplig plats för uppförandet av kolonins skolhus. Ordet brukas också om lärarmöte ”ticher miting”, teachers’ meeting, (den 3 februari 1894). Kombinationens förra hälft, ”ticher”, är en för Dagböckerna likaledes ofta förekommande svenskamerikansk term. Stavningen med h är dock mer sällsynt och uppträder för övrigt endast i verbform, t.ex. ”Klamer har tischatt [har undervisat] . . . i fyra månader” (den 24 mars 1893). Andra former av samma ord finner man i Petersons olika försök att återge det engelska uttrycket schoolteacher. Ordet uppträder för första gången den 15 mars 1883, då anteckningen lyder: ”Var Skol tizsar missis Ståten reste hem.” År 1888 skriver författaren: ”Skoltittisan gick till Birljen i dag” (den 3 mars). Följande dag fortsätter Peterson med kommentaren: ”Var Carlle till vaconia med skoltischans trunk.” Andra låneord i detta sammanhang är: ”spälling skolan”, spelling school (vad Peterson menar med detta uttryck är inte helt klart. Troligt är att han avser stavningsprov som gavs åt eleverna på skolan), ”trutier”, trustees, ”publicke skola”, public school samt ”entertemänt”, entertainment, underhållning.¹²¹

Vad politiken anbelangar, finner man att de allra flesta av Dagböckernas låneord kan knytas samman med de olika valen, även om ett visst antal substantiv med engelskt ursprung speglar den speciella situationen vid tiden för inbördeskriget. Dessa senare substantiv avser Petersons medverkan vid organiseringen av hjälp till nordstaternas arméer. Peterson visar annars ett mycket litet intresse för den nationella politiken ända tills långt efter det att han erhållit vad han kallar ”mitt Nattjulajt papper” eller ”Sittisens Papper”, naturalization papers, [medborgarintyg] (den 15 oktober 1860.¹²² Då rör det sig huvudsakligen om valen och man finner ord som ”Laxsion”, election, [val], ”afiserna”, the offices, [de valbara ämbetena] och ”ticket”, ballot, [valsedel]. Samtliga dessa låneord ingår i en anteckning från den 8 november 1892, Peterson skriver: ”Var till Laxsion – vi votade Peppels parti ticket, men icke för alla af afiserna – Det votades i dag för första gången äfter den australiska methoden.” Förutom de ovan nämnda substantivlånen gör Peterson i det här avsnittet också bruk av det engelska verbet vote, ”vota” i stället för det svenska rösta. Ett liknande fenomen uppträder i en annan mening från samma år. I en anteckning daterad den 18 oktober, påpekar Peterson att hans politiska representant varit ute på valkampanj. Dagböckernas författare meddelar detta genom att omforma det engelska talspråksverket ”lectioneer” till ”lexsionera.” Som resultat kan man läsa: ”Adam Hull samt vår Represäntif . . . var ute och lexsionerade.” Vid andra tillfällen

använder Peterson ”Convension” för att beteckna politiskt möte eller konvent (den 7 juli 1894) med undantag för en gång, då han använder ”Publicke miting” om ett politiskt konvent på lokalplanet (den 17 september 1873). Peterson skiljer på samma sätt mellan nationella och lokala val. Den senare benämnes ”tan Læxion” (den 12 mars 1895), medan det ovan citerade ”laxsion” används om de nationella valen.¹²³

Petersons politiska verksamhet under Inbördeskriget gick huvudsakligen ut på att insamla pengar som stöd för Unionens sak. Han talar om ”krigsmiting” (den 13 augusti 1862), där dessa penninginsamlingar ägde rum. Insamling återges i Dagböckerna med ”Colläckt”, collection. Ordet finns också som verb ”colläcktta”. Den 4 juli och 22 augusti skriver Peterson sålunda: ”Hade wi miting och Colläckt till de 3 som bläf Draftade ditt i Kriget,” och ”War jag till business miting – colläcttade pengar till de draftade.” Man märker hur Peterson här även förskjuter ett annat svenskt verb inkalla och ersätter det med det engelska to draft. ”Drafta” i sin tur substantiveras till ”de draftade”, de inkallade. Ett sista låneord från samma period är ”att inlista”, to enlist, [ta värvning]. ”I natt är Swänskarna gångna när att inlista” berättar Peterson i en anteckning från den 27 augusti 1864.

Ett sista bidrag till Dagböckernas blandade vokabulär på det här området d.v.s. kommunala angelägenheter och lokalstyrelse finner man i de anteckningar, där Peterson avslöjar sitt intresse för den ekonomiska sidan av jordbruket. Läsaren uppmärksammar hur waconiafarmaren bekymrar sig för skatter och försäkringsutgifter och för järnvägsföretagens landuppköp. I samband härmed innehåller Dagböckerna låneord av typen ”tax”, ”assessor”, ”insurens”, insurance, ”deed”, ”draft” samt ”Relråd”, railroad. Första gången vi möter ett av dessa ord är i anteckningen från den 2 oktober 1860. Peterson skriver här att han gjort upp en ”tax lista” över sin lösegendom. År 1879 återkommer samma låneord men med annorlunda ortografi: ”Betalt min täxt.” Det andra låneordet uppträder tidigast i en anteckning från 1862, där författaren skriver: ”Assessor war här” (den 16 juli). Tjugo år senare berättar han: ”Assessaren var här i dag och taxserade min egendom” (den 16 maj 1882). Ordet förekommer också i verbform. ”Landgrän war här i dag och assassade min lös egendom,” lyder anteckningen från den 9 juni 1876. Först på 1870-talet införlivar Peterson det tredje låneordet ”insurens” i sitt svenskamerikanska vokabulär, då han 1875 tar ut försäkring på sin nybyggda lada. (Mer om detta finns att läsa i kapitel I.) Liksom ”assessor” får också detta substantiv så småningom en verbform. Den 6 mars 1895 låter Peterson försäkra hela gården och han antecknar i sin liggare: ”I dag var jonas Eken här och insjurarde oss i Svenska insurens Kompaniet i Carver Settlement.” När dagboksförfattaren ska betala sina premier gör han det

vanligen medelst ”en draft” [postanvisning]. Han skriver exempelvis den 24 mars 1868: ”Köpte en draft på \$19.10.” Åtminstone vid ett tillfälle använder farmaren termen ”deed” [kontrakt], då han skaffar sig äganderätt till nytt land. ”Jag lemnade in Deeden . . . till att bli Rekordad,” skriver han den 30 december 1882.

Som jordinnehavare kom Peterson också i beröring med järnvägsbolagens intressen på 1880-talet, vilket förklarar andra språkliga lån. Under 1870-talet innehåller Dagböckerna upplysningen att Peterson besökt ”Lantbruksmiting” eller ”agrikultsmiting”, agriculture meeting. Vad dessa möten egentligen gick ut på framkommer inte, men åtminstone i ett fall avslöjar anteckningen att rent rutinmässiga ärenden togs upp. ”Dett woterades då änter County Fären [the county fair = distriktets lantbruksmässa] skulle blifva i Carver äller Waconia,” skriver Peterson den 27 maj 1876. I början av 1880-talet tar emellertid dessa lantbruksmöten upp ett mer allvarligt spörsmål, nämligen priset på det land som skulle försäljas som järnvägsmark. I och med järnvägens ankomst till trakten introducerades nya anglicismer i farmarens vokabulär: ”Relråds Kompaniet” the railroad company, ”relråden tåget”, ”Rälrads Kars”, railroad car [järnvägsvagn], ”en trän”, a train, samt ”Rälråd tråk”, railroad track, spår.¹²⁵

En fjärde kategori låneord i Petersons vokabulär avser affärsföretag, offentliga platser samt titlar på lokala tjänstemän. Termerna ingår vanligtvis i sådana anteckningar, där det berättas om inköpsresor till närbelägna samhällen eller om lantbruksmässor hållna i Minnesota. Ofta byter exempelvis författaren ut ord som handelsbod eller livsmedelsaffär mot det engelska ”står”, store. Ordet förekommer en första gång den 19 maj 1874, då Peterson skriver: ”Wi handlade i Fabers står för nära fyratvå Dollar.” På 1880-talet möter vi termen på nytt, men denna gång med neutralt genus: ”Vi handlade i stårett” (den 28 januari 1889) och ”Familjen handlade i ståren”, the stores, (den 13 juni 1888). Till sist ingår termen också i kombinationen ”Drugstoret”, the drugstore, [ung. kemikalieaffär, apotek], ett uttryck läsaren finner på insidan av pärmen till Band VI. Med ”står” avser Peterson i regel en affär, en butik, där familjen gjorde sina inköp.

Med ”market hus”, market house, betecknar Peterson å andra sidan den plats, dit bönderna förde sina jordbruksprodukter för försäljning. Ett sådant exempel står att läsa i anteckningen från den 18 mars 1891, som lyder: ”Sture var till market hus med smör.” Dagböckerna innehåller sammanlagt sex angliciserade namn på offentliga platser. Det engelska substantivet fair [marknad, mässa] möter oss i tre olika sammanhang. I samtliga fall betecknar termen

jordbruksmässor hållna på lokal eller delstatlig nivå. Vanligast är ”county fär” och ”ståts fär”, state fair, men också ett tredje uttryck ”ägrekålt fär”, agricultural fair förekommer.¹²⁶

När man så övergår till namn på offentliga byggnader finner man att Peterson här tagit upp tre engelska låneord, nämligen: ”Påst offis”, post office, ”city hall”, [rådhus] samt ”kårt hus”, courthouse.¹²⁷ Femte och sjätte termen utgörs av ”factori”, factory, (den 9 juli 1887) samt den tidigare citerade benämningen på gudstjänstlokal eller kyrka, ”miting hus”d. Slutligen bör det tilläggas, att Peterson den 3 juni 1872 samt den 11 april 1878 använder sig av två engelska tjänstemannatitlar: ”county comisser” county commissioner och ”administrator”.

En sista grupp nominella lån beskriver olika markmått samt väderleksförhållanden. Det har tidigare sagts att Peterson använder sig av anglicismen ”fil” i stället för det svenska åker. Andra termer med vilka han betecknar indelad mark är substantiven ”lott”, lot, och ”äker”, acre, samt det attributiva ”survent land”, surveyed land, [uppmätt mark]. Den första termen förekommer i sammansättningen ”fyrtiolotten” eller ”södre fyratiolotten”, the south forty lot, (den 13 juni 1872). ”Äker” uppträder antingen i kombination med annat ord eller ensamt. Peterson skriver t.ex. den 30 juli 1878, att ”saxäker korn” [sex acres med majs] förstörts av hagel. Den 14 april 1881 meddelar Peterson att en representant för järnvägsbolaget erbjudit honom ”endast \$100 - - äkraren [per acre]... för Landett.” I samma avsnitt förekommer också den amerikanska måttenheten bushel eller för att använda Petersons stavning ”bussel”, med vilken han brukar ange skördens storlek: ”Femtio bussel vete blef fördervatt.” Vad väderleken beträffar avslöjar termer som ”zero”, blå ”zero”, below zero, ”en fot snö” samt ”indian sommar” [brittsommar] Petersons beroende av den engelska terminologin.¹²⁸

I samband med den ovan givna förteckningen över Petersons substantiviska lån har också vissa verblån kommenterats. Dagböckernas angliserade verbformer bör här ges en mer ingående granskning. Först kan det sägas, att dessa verblån speglar ett mindre brett spektrum av Petersons göranden och låtanden än de substantiviska lånen. Större delen hör hemma inom kategorierna jordbruksarbete och hushållsarbete. Återstoden berör Petersons kommunala åligganden eller omsorger om familjen. Däremot har inga verblån påträffats i anteckningar, där författaren hänvisar till sina kyrkliga intressen eller till mått eller väderleksförhållanden.

Föreliggande arbete betonar i synnerhet dagboksförfattarens starka beroende av engelska verbformer, då denne ska redogöra för sitt dagliga arbete som jordbrukare. Den 2 mars 1855, medan Peterson alltjämt befinner sig i Iowa, berättar han att han arbetat för Nealey, men blivit sjuk och sagt upp sig. Redan på detta tidiga stadium finner man ett engelskt verblån nämligen ”quittade”, vilket får ersätta det svenska slutade. Efter ”quitta” uppträder ett första verblån med direkt anknytning till jordbruket. När han den 15 augusti 1855 skriver, att han rensat bort buskar och annan lågvegetation använder han termen ”brussa”, to cut brush: ”Brussade jag wäg på nilsons Cläm.” Därefter följer

verbet ”planta”, to plant, vilket förekommer redan den 21 maj 1856, då anteckningen lyder: ”Förmidagen plantade ja korn.” Så introducerades verben ”fixsa”, to fix, samt ”håa”, to hoe, [rensa, kupa]. Peterson använder båda termerna i samma anteckning och skriver: ”Förmidagen fixsade jag skåt tjerran... Pojkarn slutade håa korn” (den 27 juni 1872). För övrigt innehåller Dagböckerna följande verblån om olika jordbruksarbeten: ”ståra”, to store, ”gräfta”, to graft, ”koltevera”, to cultivate, ”fänna”, to fan d.v.s. vanna säd exempelvis, ”trima”, to trim, ”grubba”, to grub, ”fänsa”, to fence, ”kjura”, to cure, ”pitsa”, to pitch, ”pajela”, to pile, ”hyebritsera”, to hybridize, ”krossa”, to cross d.v.s. korsa växter, ”hyra”, to hire, ”krädla”, to cradle d.v.s. meja med cradle scythe [lie], ”killa”, to kill samt ”planta”, to plant. Termerna ingår i följande meningar:

Den 16 februari 1869,

War jag till Chaska och stårade [magasinerade] 26 busell wete.

Den 17 april 1873,

Gräftade [ympade] jag Cataba gräpssen.

Den 1 juli 1875,

Kolteverade [odlade] jag i Korn.

Den 17 april 1876,

War jag hos Lund äfter fänning millan och wi fännade [vannade] sädes wetet.

Den 13 juli 1878,

Förmidagen trimade [trimmade, beskar] jag gräps.

Den 4 oktober 1879,

Wiljam grubbar [röjer] på södra fyrti Lotten.

Den 3 maj 1880,

Sture fänsade [satte upp staket] wid fäjerden.

Den 26 juli 1883,

Var till hästa Docktorn Larsson för att få hastarna kjurade [botade].

Den 6 september 1884,

Pitsade up [lassade upp] den gamle halmen.

Den 25 mars 1885,

Pojckarna pajelade [staplade] Bräder.

Den 30 juni 1892,

Äplena... var hyebritserade [korsade].

Den 1 juni 1892,

Jag Krossade [korsade] några äpple Blommor.

Den 6 augusti 1892,

Kom Fränk i från minneapolis, han hyrde [anställde] en dräng.

Den 18 augusti 1892,

Pojckarna Krädlar [slår] vete.

Den 15 maj 1897,

Jag bant upp grapsen... samt killade [dödade] Löfmaskar.

I motsats till dessa verblån, som ju alla mer eller mindre berör själva jordbruket, är de verb som beskriver Petersons olika hushållsbestyr av ett mer skiftande slag. Peterson skriver inte bara om husstädning och andra vardagssysslor, utan kommer också in på mycket annat som har med hushållet att skaffa alltifrån egendomstaxering till de personer som ibland inhystes i hemmet. De verblån som bäst illustrerar de arbeten som måste utföras i hemmet är "dabba", to dab, [spackla med kitt], "plastra", to plaster [rappa] samt "klina", to clean. "Dabba" är den mest vanliga av de tre, förekommer första gången den 20 oktober 1855. Peterson skriver här: "Jag har dabbat på mitt Cänte." Termen "plastra" användes däremot endast en gång, den 9 oktober 1882: "Anton Bass började att plastra de små rumerna." Det tredje ordet "klina" finner man i följande anteckning: "Qvinfolken klinar huset i dag." (den 26 maj 1886).

Förutom de tidigare citerade "insjura" och "asessa" brukar Peterson också ett annat engelskt låneverb, när han hänvisar till sin egendomstaxering. Detta ord är "Judge", vilket vi kan läsa i följande anteckning från den 20 mars 1871: "War Paul Girlien här och judged mitt hus till 600 dollar." Andra angliciserade verb som kan föras till hushållet är "bårda", to board, och "surprajsa", to surprise. Peterson använder förra termen huvudsakligen om de skollärare som familjen lät inkvartera på gården. "Idag börjades Sommar Skolan, missis Petijohn titssar Skolan, hon bårdar hos oss" skriver Peterson den 7 april 1888. Det senare verbet förekommer i två olika anteckningar från 1890-talet. "Om kvällen", berättar Peterson den 18 januari 1897, "kom ungdomen af vår församlin till oss för att Surprajsa (öfverraska) vår Carlle." Och den 29 december 1890 lyder anteckningen, fast här stavas verbet annorlunda: "I dag... Kom all ungdomen i vår församling hit, och Surpriseade ämma med en guld ring."¹²⁹

Vid sidan om dessa verb, vilka tagits direkt från engelskan, lägger man märke till två svenska verb: gå och se. Verben behålls i sin svenska form, men genomgår i stället en betydelseförskjutning. Under dagböckernas tidigare period uppträder verbet gå i den vanliga svenska betydelsen av att ta sig fram till fots. I enlighet med det engelska bruket av to go, får verbet så småningom också en andra betydelse av att resa. Första gången vi möter en sådan användning av verbet är i uttrycket ”gå på rällråd”, to travel by railroad, från år 1866. Peterson skriver: ”Elizabeth gick [följde] mäd Jonas Peter till Chaska och ska sedan gå på rällråd till Saint Paul” (den 9 oktober). Ett synonymt uttryck är ”gå på bannan”, vilket ingår i en anteckning från den 2 februari 1883. Mot slutet av 1870-talet har Petersons tolkning av ordet blivit så amerikaniserad, att han anser sig tvungen att särskilja mellan uttrycken gå och gå till fots. Tendensen är särskilt tydlig i anteckningarna från den 19 respektive 21 januari 1878. I den första anteckningen förekommer verbet gå tre gånger med avseende på att resa. Den lyder:

Gick jag till Minneapolis för att möta svåger johannes och rådgöra mäd var andra om wi skulle gå när till Yllinois på Carls begrafning äller icke, män wi beslutade att icke gå ämädan dett Kund wara osäkat huru Snart Likett blef Sämt från Collorado till Illinois.

Två dagar senare måste Peterson företaga en extra lång fotvandring. För att klargöra detta använder han uttrycket gick till fots. Han skriver: ”Reste jag hem ifrån minneapolis jag kom till chaske i skymning Sedan gick jag till fots hem, och dett war ganska hårt.”¹³⁰ Ätminstone vid ett tillfälle förlorar också verbet se sin svenska innebörd för att i stället anta den engelska betydelsen att träffa. Peterson skriver exempelvis den 7 oktober 1876: ”Hon [Elsa] skulle... Resa upp till Lithfild och Si sin moder ämädan hon låg för döden.”

I motsats till det betydande antal verb och substantiv Peterson lånat och blandat in i sitt svenskamerikanska vokabulär, är lån från övriga ordklasser mycket sparsamt representerade i dagböckerna. Föreliggande studie har endast lyckats påträffa tre adjektiv med engelskt ursprung, om man bortser från tidigare diskuterade termer av typen ”frunt dörr” och ”skren dörr”, där engelska substantiv fått attributiv betydelse. Det första av dessa tre adjektiv är ”redig”, ready, vilket Peterson infogar i följande mening: ”Idag war jag redig att gå till Chaske män blef stoppad af räng” (den 10 juni 1874). Det andra adjektivet, ”hårt”, hard, d.v.s. svårt, ingår i den redan citerade anteckningen från den 21 januari 1878: ”Dett war ganska hårt.” Det tredje adjektivet slutligen är ”happi”, happy, från den 19 september 1889 (hela anteckningen finns att läsa i kapitel I). Petersons enda adverbiala lån är det tidigare kommenterade ”blå zero” (den 19 februari 1894). Av dagböckernas alla övriga ordklasser är det endast prepositionen i som rönt påverkan från engelskan. Tre gånger under årens lopp använder Peterson det engelska in i stället för det svenska i och i samtliga fall ingår den som del av ett engelskt prepositionsuttryck, som författaren införlivat med sin svenska. ”Plantade trä in orchard”, skriver Peterson den 30 november 1854 och flera år senare antecknar han: ”Carlle stelde hans Riper in årder”

(den 23 juli 1889). Den 19 september samma år skriver Peterson om sin avlidna dotter och tröstar sig med att hon, innan hon avsomnat, sagt sig vara ”happi in jesu.”

Det inflytande engelskan i övrigt utövat på dagböckernas språk visar sig dels i form av syntaktiska förändringar dels i form av vad som här kallas ”dubbel definition”. Vad syntaxen beträffar avviker Peterson från normalsvenskan antingen genom en felaktig användning av prepositionen *av* eller genom att tillfälligt åsidosätta regeln för omvänd ordföljd i svenskan. I det förra fallet är det betecknande att författaren stoppar in *av* i svenska konstruktioner, som normalt står utan preposition. Peterson skriver exempelvis ”en massa af snö” (den 16 mars 1870) och ”en massa af räng” (den 3 juli 1879) istället för ”en massa snö” och ”en massa räng.” Dessa *av*-konstruktioner har naturligtvis hämtats från engelska prepositionsuttryck såsom ”a lot of snow” eller ”a lot of rain.” I vissa anteckningar byter Peterson ut *för* mot *av*, där den förra borde ha varit den självklara prepositionen enligt svenskt språkbruk. Ett exempel på denna tendens hos författaren är frasen ”i stället af” [jfr *instead of*] från den 16 maj 1888, som fått ersätta *i stället för*. Han skriver: ”Var till Vaconia Bank och fick en annan Draft för att senda till Drog... i stället af den Som var förlorad.” Ytterligare ett exempel på denna form av prepositionsutbyte finner vi i anteckningen från den 1 oktober 1896. Här ingår konstruktionen ”en nyckterhets förening af kvinnor.” Om svenskan varit korrekt, skulle han i stället skrivit ”för kvinnor” för att beteckna en förening med uteslutande kvinnliga medlemmar.

Vad ordföljden beträffar sker till en början inga förändringar från svenskt språkbruk. I huvudsatser föregångna av adverbiala uttryck placerar författaren helt riktigt verbet före subjektet, men på 1890-talet visar anteckningarna en tendens till uppblandning av engelskt och svenskt språkbruk i det här avseendet. Den 15 februari 1892 använder författaren normal svensk ordföljd, när han skriver: ”Idag är dett 20 grader Köld nerom zero.” Samma år för Peterson emellertid in två anteckningar, som avslöjar att den engelska post-adverbiala ordföljden inkräktat på hans språkvanor. Man läser sålunda: ”Om aften, Sture och Carlle kom från Minneapolis” (den 4 mars) och ”Förmidagen, Pojcka håade vid gräften” (den 18 juni). Samma angliserade satsbyggnad dyker också upp i två anteckningar från den 27 mars respektive 20 december 1894. Dessa lyder: ”Om aften Pojcka Sågade ve vid skolhuset” och ”Förmidagen, Axsell Sågade toppar af träna gemte store vägen.” Även om författarens tendens till engelsk ordföljd inte satt några djupare spår i dagböckerna, föreligger här en konflikt mellan de två språken, som aldrig riktigt blev löst, ty ända till slutet fortsätter Peterson med att än använda *rak* än *omvänd ordföljd*.¹³¹

Med det godtyckliga begreppet ”dubbeldefinition” avses Petersons tillfälliga villrådighet, när han står inför ett ordval. Också här avslöjas en spänning mellan det gamla modersmålet och engelskan. Det finns fall, då författaren behärskar såväl det engelska som det svenska ordet om samma föremål eller begrepp med resultatet att de två orden råkar i konflikt. För att lösa problemet för Peterson ofta samman orden ur båda språken till ett sammansatt ord eller placerar ett av de inom parentes. Vi har

redan mött konstruktionen ”säng/bädstä”. Samma fenomen uppträder i anteckningen daterad den 17 augusti 1895, som delvis lyder: ”Om morgonen kom John Anderson... hit hans hustru mötte honom med sjutsreid till agusta.” Uttrycket ”sjutsreid” är en uppenbar pleonastisk kombination av det svenska skjuts och det engelska ride.¹³²

Andra gånger brukar Peterson det svenska ordet, men tillägger för säkerhets skull den motsvarande engelska termen inom parentes. Kombinationen ”upp mjetat (Survent)” [uppmätt] härrör från anteckningen den 19 mars 1883 och fem dagar senare skriver Peterson: ”Landet var odugligt för jordbruk (farming).” Ett annat och något konstigt exempel från 1880-talet ingår i följande mening från den 2 augusti 1884: ”Vi plantade stråberg (Smultron).” 1890-talets anteckningar innehåller två likande konstruktioner. Den 8 juni 1895 läser vi: ”Var gertson här och reknade folket (Sensus)” och två år senare den 21 maj: ”Dödade Löfmaskar (Caterpillar).” Vid minst två tillfällen blir emellertid mönstret det motsatta, varvid det engelska ordet prioriteras och det svenska placeras inom parentes. Den 28 februari 1883 skriver författaren: ”Lät merka mig till ett par slipers (toflor).” I det andra fallet avser dubbeldefinitionen ett verb, ”Surprajsa (öfverraska),” vilket ingår i en tidigare citerad anteckning från den 18 januari 1897. En tredje variant slutligen är daterad den 3 mars 1883. Peterson kombinerar här två angliserade termer, för att beteckna den sjukdom han lider av: ”Jag var plågad af nuralia (Rometism).”¹³³

Innan vi söker fastställa det språkliga inflytande dagböckerna utövat på Mobergs romaner, bör vi först erinra oss Haugens uttalande, nämligen att majoriteten av Petersons engelska låneord hör till ordklasserna substantiv och verb. Ovanstående förteckning på typiska anglicismer i författarens språk styrker dennes påstående. Anmärkningsvärt är också att dessa substantiv och verb över lag följer de normer för skandinavamerikanskt blandspråk, som antagits av språkforskare. Med avseende på verben, beskriver professor Nils Hasselmo den allmänna svenskamerikanska tendensen att anpassa de upplånade engelska verben till första konjugationen. Han skriver: ”En konjugation, den första, dominerar starkt. Engelska verb karakteriseras alltså, i den mån de får svensk böjning, av a-suffixering och böjs på samma sätt som svenskans tal-a, tal-a-r, tal-a-de, tal-a-t.”¹³⁴ Helt i överensstämmelse med detta uttalande finner föreliggande studie att Peterson i samtliga sju dagboksband inordnat alla sina engelska låneverb i svenskans första konjugation. Typiska exempel är ”fänsa”, to fence, ”fänsade”, fenced, ”pitsa”, to pitch, ”pitssade”, pitched samt ”pajela”, to pile, ”pajelade”, piled. Dagböckernas enda undantag från denna regel är verben ”stäcka”, to stack, från den 29 augusti 1872, vilket böjs enligt andra konjugationen (”stäckte”, stacked) samt ”judge”, vilket behåller sin engelska preteritumform ”judged” (20 mars 1871).

Haugen framhåller vidare i sin granskning av skandinavamerikanska språkvanor, att vanligast bland substantivlån är s.k. loanwords och loan shifts.¹³⁵ Det visar sig också att Peterson, när han

införlivar amerikanska substantiv i sin svenska, på ett betecknande sätt följer Harvardprofessorerna beskrivning av dessa lånetyper. Följande redogörelse ska visa hur dessa substantiv låter sig grupperas.

Flertalet engelska substantiv i dagböckerna kan som loanwords föras till underavdelningarna pure loanwords och loanblends. Till den förra gruppen räknas bl.a. sådana substantiv som icke låtit sig påverkas av svensk ljudlära. En förteckning på typiska ord ur denna grupp visar att majoriteten av dessa speglar det politiska eller kommunala livet inom kolonin: "cityhall", "marriage", "RoadCommissioner", "assessor", "business", "County", "Telegraph Despatch", "ticket", "Drugstore", "zero", "Excursion", "Administrator", "deed", "trunk" samt "visit". Till samma underavdelning hör också de substantiv som assimilerat sig med svensk fonetisk struktur. En exemplifiering visar att dessa till större delen avser jordbruket eller kolonins gemensamma intressen: "Norsuri", nursery, "Kräk", creek, "Kingels" eller "sjingels", "fil", field, "lägg", log, "trutier", trustees, "fäns", fence, "sällebräsen", celebration, "brus", brush, "juri", jury, "står", store, "riper", reaper, "gräneri", granery, "fär", fair, "petition", petition, "facktori", factory och "spech", speech. Gruppen loanblends, å andra sidan, finns fr.a. representerad i de många sammansatta ord Peterson konstruerar i sina anteckningar. I vissa fall fungerar det lånade elementet som den mindre betydelsefulla delen av ordet, medan sammansättningens huvudform kvarstår i sin ursprungliga svenska form. Ett typexempel är "stimbåt", där ordet "stim" används som bestämningsord till det svenska "båt". Petersons term för ångmaskin, "stimmassin", steam machine, är ett annat exempel på samma fenomen. Typiska exempel är också "kårdwed", cordwood, "mitinghus", meeting house, "bluegräs", blue grass, "kräbäple", crab apple, "kårt hus", courthouse, "market hus", market house samt "mudhål", mudhole. Andra gånger använder Peterson det engelska ordet som sammansättningens huvudord, medan han ger den svenska termen en underordnad funktion. Sådana exempel är "Eldståf", heating stove, "sågedust", sawdust, "arbetschapp", workshop, "snikarechapp", carpenter's shop, "winpräs", wine press, "appelsidling", apple seedling samt "isbox", icebox. Vanligast bland dessa senare loanblends är dock sammansättningar med miting. Peterson skriver vid en rad olika tillfällen att han besökt möten som "Lantbruksmiting", "skolmiting", "krigsmiting" och "affärsmiting".

De loanshifts som förekommer hos Peterson är färre till antalet, men bildar icke desto mindre en klart urskiljbar ordgrupp. Mest frekvent bland dessa lån är ordet "korn", som innebördsmässigt övergår från att på svenska beteckna ett visst sädeslag till att beteckna majs d.v.s. corn. I för Peterson typiska anteckningar kan man således läsa att denne "håade i korn" eller arbetade med "kornstakarna". Andra loanshifts, som belyser Petersons sammanblandning av språken, är termerna "barn" och "tax". Som tidigare påpekats, förlorar den förra termen sin egentliga svenska betydelse och kommer istället att avse ladugård, lada, vilket på engelska heter barn. I det senare fallet sker en betydelseförskjutning från egendomstaxering på svenska till tax d.v.s. skatt på engelska. Vidare använder Peterson den svenska termen fil för att beteckna åker (field). Nedan följer ytterligare exempel på betydelseförskjutningar:

”Berg” → berry = bär (jfr. ”stråberg” strawberry)

”Räls” → rails = staketsribbor

”Kort” eller ”Kårt” → court (jfr. ”kärthus” courthouse = rådhus)

”Lott” → lot = tomt

”Svamp” → swamp = träskmark

”Pläs” → place (of residence) = bostad.

I Petersons anteckningar finner vi också två verb, som kan karakteriseras som loanshifts. Påverkad av engelskans to hire använder Peterson exempelvis verbet att hyra när han egentligen avser att anställa (jfr ”hyra en dräng”, den 6 augusti 1892). Av samma skäl får Petersons verb ”spika” en tillagd betydelse av att tala (jfr. to speak). Den 13 oktober 1872 läser vi: ”I dag har frid och malmberg börjat att Spika Sjingels på wäd Sjuls taket.” Trettio år senare finner man emellertid följande anteckning: ”Hörde jag ignatius Donnely spika öfver politiken” (den 30 augusti 1892). Av alla övriga ordklasser är det enbart adjektivet ”redig” som uppvisar en tendens till betydelseförskjutning. Denna term, som ju på svenska betecknar klar, tydlig, antar i dagböckerna den engelska definitionen av ready d.v.s. färdig. (Redig ingår i en tidigare citerad anteckning i kap. III.)

Petersons sätt att benämna växter och djur stämmer också väl överens med de observationer som gjorts av språkforskare förtrogna med immigranternas språkvanor. Hasselmo skriver i det här avseendet, att den svenska terminologin i vissa fall tycks dominera över den engelska. Så föredrar man i amerikanskan exempelvis råtta och björn framför rat och bear. I andra fall dominerar de engelska låneorden över vad som kan synas vara fullgoda alternativa termer i modersmålet. Som exempel anför Hasselmo den frekventa förekomsten av racoon och deer som substitut för tvättbjörn och hjort. Denna variation i ordvalet är, enligt Hasselmo resultatet av en spänning mellan svenskans och engelskans vokabulär, en spänning liknande den Peterson tycks ha upplevt inför tidigare diskuterade termer som ”jordbruk” och ”farming”. Följande ord summerar kanske bäst Hasselmors slutsatser i detta avseende:

Varför ersätts i större eller mindre utsträckning t.ex. tall av pine, kök av kitchen, åker av field osv.? Förklaringen ligger i det direkta trycket från den engelska terminologin; den utövade sitt inflytande även i fall där det fanns en, till synes, fullgod svensk terminologi. Smärre skillnader mellan svenska och amerikanska förhållanden kan också vara förklaringen. En amerikansk river eller creek var inte riktigt lik en småländsk å eller bäck, en amerikansk moose eller deer var inte riktigt lik en svensk älg eller hjort.¹³⁶

En förteckning över Petersons terminologi illustrerar hans karakteristiska ordval på det här området. Dagböckerna innehåller exempelvis svensk nomenklatur om sådana växter och djur som är allmänt

kända på såväl svensk som amerikansk landsbygd. Sålunda möter vi i samtliga dagboksband termer som ”hafre”, ”wete”, ”potatis”, ”äple”, ”lönn”, ”ek”, ”fisk”, ”oxe”, ”häst” och ”hund”. Däremot, när det gäller växter och djur, som i det gamla landet var ovanliga eller inte alls förekommande, tar Peterson i många fall sin tillflykt till engelsk terminologi. Vanligast bland dessa låneord är ”korn”. Andra exempel är ”timatej”, timothy, ”sqvas”, squash, ”baxälder”, boxelder, ”bluegräs”, bluegrass samt ”ävfergrin”, evergreen. Ord som ”lägg”, log, ”brus”, brush, ”pomkin”, pumpkin, ”korrents”, currants [vinbär], ”gräps”, grapes, ”strawberg”, strawberry, ”bläckbär”, blackberry [björnbär] samt ”moskito”, mosquito, kan å andra sidan förklaras utifrån det tryck engelskans terminologi utövat, eftersom var och en av dessa termer har en fullt acceptabel svensk motsvarighet.¹³⁷

Mobergs svenskamerikanska: lån, paralleller och avvikelser från dagböckerna

Föregående sidor har exemplifierat de språkliga komponenterna i Petersons svenskamerikanska och har därvid betonat dennes stora beroende av engelskt vokabulär för att kunna beskriva jordbruket och det gemensamma livet inom kolonin. Det har också visat sig, att de nominella och verbala lånen starkt dominerar över lån från övriga ordklasser. Det är inte meningen, när vi nu övergår till en diskussion om språkliga paralleller mellan dagböckerna och Mobergs invandrarromaner, att försöka kategorisera Mobergs svenskamerikanska i detalj. Avsikten är istället att visa på vilka punkter romanförfattaren avviker från eller anslutit sig till Petersons bruk av engelska låneord.

Låt oss först se på Mobergs nominella och verbala lån. En jämförelse med dagböckerna visar en anmärkningsvärd skillnad mellan de båda författarnas val av engelska låneord. Medan Petersons lån huvudsakligen kan koncentreras till jordbruket samt till kommunala och politiska angelägenheter, rör sig Mobergs olika låneord inom ett vidare och mer abstrakt referensområde. Dominerande bland de till svenskan icke-assimilerade lånen är termerna: ”supper” (Invandrarna, sid. 242), ”river” (Invandrarna, sid. 44), ”snake” (Nybyggarna, sid. 19), ”tribes” (Nybyggarna sid. 28), ”crickets” (Nybyggarna sid. 39), ”pregnant” (Nybyggarna, sid. 56), ”trail” (Nybyggarna, sid. 221), ”cities” (Nybyggarna, sid. 261), samt ”furs” (Sista brevet till Sverige, sid. 71). En förteckning över assimilerade låneord var exempel som: ”barschler”, bachelor (Invandrarna, sid 211), ”Kidds”, kids, child (Nybyggarna, sid. 20), ”viv”, wives (Nybyggarna, sid. 149), ”tro”, true (Nybyggarna, sid. 153), ”fejs”, face (Nybyggarna sid. 397) och ”lägg”, leg (Sista brevet till Sverige, sid. 30). Mobergs användning av s.k. loanbends följer i stort sett samma mönster, när det gäller sammansättningar med svenskt huvudord. Hit hör så pass vittgående konstruktioner som ”countrymen” (Invandrarna sid. 155), ”logghus” (Nybyggarna, sid. 30) samt ”maddhus”, mudhouse, (Sista brevet till Sverige, sid. 44). Typiska bland de med engelskt huvudled är: ”Förenade States”, United States (Nybyggarna, sid. 19), ”militärservis”, military services (Nybyggarna, sid. 33), ”husklining”, housecleaning (Sista brevet till Sverige, sid. 205) samt ”huswörk”, house work (Sista brevet till Sverige, sid. 206). Endast en liten del av

invandrarromanernas svenskamerikanska utgörs av loanshifts. Verbet koka förlorar sin ursprungliga svenska innebörd och får istället den vidare betydelsen att laga mat (jfr. engelskans to cook). Anders Månson görs ansvarig för denna angliserade definition, när han i *Invandrarna* använder uttrycket ”Koka supper” (sid. 243). På samma sätt omdefinieras termen direktion från svenskans styrelse till engelskans direction, såsom i Fredrik Mattsons uttalande ”den östliga direktionen” [riktningen] (*Nybyggarna*, sid. 371). Mattson ger oss också ett annat exempel på loanshift, när han använder frände för att beteckna vän eller friend (*Nybyggarna*, sid. 400). Bland dessa lån är det emellertid endast ”träbbel”, ”logghus” samt ”husklining” som visar direkt samröre med Petersons dagböcker.

Av de 265 studerade anglicismerna i Mobergs tre sista romandelar kan endast tjugosex föras till kategorierna jordbruksredskap, kyrkliga aktiviteter, kommunala angelägenheter etc., med andra ord till de kategorier, där majoriteten av Petersons låneord finns koncentrerade. Tjugotre av dessa termer är dessutom substantiv, vilket kontrasterar mot dagböckernas språk, som innehåller en ansevärd samling verb i synnerhet med referens till jordbruket. Vissa av Mobergs substantiv saknar också jämförbara exempel i Petersons anteckningar. Medan Moberg på flera ställen använder termen ”settlare”, settlers, för nybyggare, skriver Peterson endast om familjer som ”skall gå o taga homsteads”. Petrus Olausson uttrycker sig exempelvis på följande sätt: ”Grusamt utbrekk of indians... Di mördar settlarna” (Sista brevet till Sverige, sid 161).¹³⁸ Ett av de låneverb Moberg använder i samband med de ovan diskuterade kategorierna är avledningsformen ”settle”, to settle. Formen förekommer för första gången i början av *Nybyggarna*, där Olausson berättar för Karl Oskar: ”Jag tänker settla ner här vid laken” (sid 16). Något senare använder Olausson verbet på nytt, fast denna gång om förfluten tid: ”När kom du hit och settlade ner, Nelson?” (sid. 18). Andra substantivlån utan motsvarighet i dagböckerna är ”horse”, ”kettel”, cattle, samt ”hay”, samtliga använda med avseende på gårdslivet. De står att läsa i följande meningar ur *Invandrarna*: ”Horsen är nyss tämjde” (sid. 161); ”Du har vår gamla kettel” (sid. 240); och ”Men jag har no hay i huset” (sid. 242). Substantivet ”Christians” (*Nybyggarna*, sid. 177) kan ges som exempel på de kyrkliga eller religiösa termer som saknar parallella motsvarigheter i dagböckerna.

En påfallande grupp nominella låneord i romanerna har däremot direkta paralleller i Petersons svenskamerikanska. Hit hör flera substantiv som berättar om landets förvärvande eller om gårdens uppbyggnad. Ord som ”squatter”, ”claim”, ”shanty”, ”place”, ”logg”, ”corn”, ”fil”, ”sätlament”, ”fänns”, ”stov” och ”reaper” är direkta påminnelser om Waconiafarmarens tidigare citerade termer ”att skvatta”, ”cläm”, ”pläs”, ”låg”, ”fil”, ”korn”, ”sätlament”, ”fäns”, ”ståf” och ”riper”. Av alla dessa behandlas endast claim och place annorlunda i romanen. Peterson ger den förra termen neutralt genus ”Clämatt” (den 18 juni 1855), medan Moberg låter samma ord få uttralt genus. Han skriver: ”Dä utvisar att claimen är tagen” (*Invandrarna*, sid. 262). I det senare fallet för substantivet två olika betydelser: hos Peterson betecknar det place of residence eller bostad, hos Moberg space d.v.s. utrymme. ”Inte behöver vi knuffas om place”, kommenterar Petrus Olausson i *Nybyggarna* (sid. 16). Övriga termer behandlas således lika av de två författarna. ”Squatters” – nybyggare som slagit sig ner

utan landrättigheter – ingår i följande mening med avseende på Danjel och Jonas Petter: ”Själva stannade de här och nedsatte sig som squatters” (sid. 262). Peterson använder verbet ”att skvatta” i en liknande formulering, när han hänvisar till sina planer i Syddakota. Han funderar på möjligheten ”att gå ut på lant att Skvatta” (den 19 mars 1883). Mobergs term ”logg” uppträder första gången i ett uttalande av Olausson i Nybyggarna; då denne beskriver en kyrka som ”Ett little tempel av logg” (sid. 30). Samma ord möter vi också i sammansättningarna ”logghus” och ”loggekabin” (Nybyggarna, sid. 30 resp. 150). Termerna ”corn” och ”fil” ingår båda i ett annat uttalande av Olausson i Nybyggarna. Han säger till Karl Oskar: ”Cornen ska du planta högre upp på filen” (sid. 35). När Moberg använder den engelska termen settlement är stavningen identisk med Petersons. Peterson skriver den 8 oktober 1860 om ett besök på ”Swänksa Sätlamentet” i Forest City och Karl Oskar inleder sina brev till Sverige med: ”Nya Dufwemåla Sätlament” och ”Nelson Sätlament” (Sista brevet till Sverige, sid. 213 och 268). I Nybyggarna berättar Moberg också om ett staketbygge och skriver: ”Jag har... satt upp fännset omkring 300 jards long” (sid. 206). Mobergs term ”fännset” avviker endast i fråga om stavningen. Vidare är Petersons ”ståf” från 1881 samma term som Karl Oskar använder när han i Nybyggarna upplyser Kristina att ”stoven ä köpt å betald” (sid 433). Petersons ”riparen” slutligen motsvaras av Mobergs ”Reapern” från Nybyggarna sid. 436. Till romanernas svenskamerikanska hör också sådana jordbrukstermer som ”åker”, acre, ”lek”, lake samt ”oxteam”,¹³⁹ vilka var och en erinrar om Petersons motsvarande termer: ”åker”, ”lake” och ”tim”.

I vissa fall överensstämmer de båda författarnas nominella lån också i fråga om offentliga platsnamn och kyrkliga aktiviteter. Petersons termer ”står”, ”markethus”, ”Påst offis” och ”miting” finns exempelvis antingen direkt eller ungefärligen återgivna i följande meningar av Moberg: ”Just en store” (Invandrarna, sid. 156); ”Du har inte [do not have to] att betala... förrän dä kommer i market” (Invandrarna, sid. 247); ”Ja va på lant åfisen” (Nybyggarna, sid. 17); ”Han hade inget stadigt påståfis, för han var på trailen när han skrev” (Nybyggarna, sid. 32); ”Du kommer väl ihåg var miting” (Nybyggarna, sid. 177); ”Vi har en spikmiting” (Nybyggarna, sid. 152). De två sista meningarna, där Petrus Olausson och Ulrika yttrar sig om kyrkliga sammankomster är utan tvivel direkta lån från Mobergs sida, då de exakt kopierar Petersons termer ”miting” och ”spikmiting” både till sammanhang och stavning.

Ett annat lån i invandrarromanerna, som kan spåras tillbaka till dagböckerna är substantivet ”stimbåt”. Ordet ingår i anteckningen från den 4 maj 1855, när Peterson på väg till Minnesota skriver: ”Gick ombord på stimbåten”. Också Moberg använder termen i samband med ångbåtsresor på floden. Första gången är i Invandrarna, då Karl Oskar möter den falske handlaren Larsson. Den svensktalande immigranten frågar Karl Oskar: ”Vad kan jag göra för dig, landsman? Du är kommen med stimbåten?” (sid. 155). Moberg begagnar ordet ännu en gång, när Robert och Arvid lämnar Minnesota för att bege sig till guldfälten i Kalifornien. ”Vi ska passa stimbåten”, säger Robert till Karl Oskar (Invandrarna, sid. 439). Man lägger också märke till att romanförfattaren i sin svenskamerikanska imiterar

dagböckernas bruk av termen *business*. Ulrika är först med att använda ordet, när hon vänder sig till Kristina med anmärkningen: ”Du ska göra stor *bisness*, jag förstår” (Nybyggarna, sid. 46). Senare säger saloonsinnehavaren Fredrik Mattson angående sina affärer till Robert: ”Jag har min *business*” (Nybyggarna, sid. 383). Endast ytterligare tre substantivlån har direkta motsvarigheter hos Peterson. Först har vi det ord Peterson återger som ”moskits” d.v.s. *mosquito*. Moberg stavar samma ord ”moskit” eller i pluralis ”moskitos”. Pastor Törner använder termen i Nybyggarna, sid. 76 när han första gången besöker Karl Oskars och Kristinas hem. ”Jag är stucken av moskitos”, klagar han. Den andra termen är ”tråbbel”, *trouble*, vilket inte förekommer i dagböckerna per se, utan i det bifogade brevet av Swenson. Swenson påstår att han åtagit sig att skriva brevet till Sverige, så att de svenska släktingarna inte ska få vad han kallar ”tråbbel” med att läsa engelskan. I Sista brevet till Sverige läggs termen i Anders Månssons mun, när denne beklagar sig inför Karl Oskar över sina alkoholproblem och frågar: ”Begriper du mitt tråbbel?” (sid. 45). Den tredje termen slutligen är Petersons ”Sittisen”, vilken Moberg tar med i Karl Oskars sista brev till Sverige i formen ”medsittisen” (Sista brevet till Sverige, sid. 269).

Flera av de verbala anglicismer som ingår i Mobergs romaner visar sig på samma sätt ha parallella motsvarigheter i Petersons dagböcker. Minst nio verblån förekommer med exakt samma funktion som Peterson ger dem, nämligen: ”killa”, *to kill*, ”klina”, *to clean*, ”drafta”, *to draft* [inkalla till krigstjänst], ”spika”, *to speak*, ”examinera”, *to examine*, ”fiksa”, *to fix*, ”surprajsa”, *to surprise*, ”wota”, *to vote* och ”planta”, *to plant*. Fredrik Mattson använder det första av dessa verb, när han berättar för Robert: ”Förra sommaren killade törsten tio thousand människor på Trailen till Californien” (Nybyggarna, sid. 381). Nästa verb ”klina” används i identiska sammanhang; Peterson uppger att ”qvinfolken klinar huset” (den 26 maj 1886), medan Karl Oskar å sin sida säger till Ulrika i Sista brevet till Sverige: ”Jag skulle va lite help ti Märta och klina opp huset” (sid. 206). På samma sätt får verbet ”drafta” i Mobergs mening ”Då kan di börja drafta folk” (Sista brevet till Sverige, sid. 23) oss att minnas en anteckning ur dagböckerna daterad 4 juli 1864: ”Hade wi miting och Colläckt till de 3 som bläf draftade ditt i Krigett.” I den sista romandelen träffar vi också på termen ”spika”. Den ingår i Ulrikas kommentar till Karl Oskar: ”Du spikar som om du hade losat allt ditt förstänn” (sid. 210). Både Peterson och Moberg stavar verbet *to surprise* som ”surprajsa”. Petersons term står att läsa i den tidigare citerade anteckningen från den 18 januari 1897, medan Mobergs ingår i följande kommentar av Petrus Olausson i Nybyggarna: ”Jag är sorry och surprajsad.” (sid. 181).¹⁴⁰ Vad verbet ”fixa” beträffar är det endast stavningen som skiljer de två författarna åt. Peterson skriver ”fixsa” och Moberg å sin sida ”fiksa”. I bådas fall böjs emellertid verbet enligt första konjugationen. Peterson noterar att han ”fixsade skåt tjerran” och hos Moberg ställer Olausson följande fråga till Karl Oskar: ”har du fiksat all tings du själv, Nelson?” (Nybyggarna, sid. 21). Olausson använder dessutom verbet i presens, när han säger: ”Di [amerikanarna] fiksar tings simplare” (Nybyggarna, sid. 21). Också Petersons verb ”wota” får hos Moberg en något annorlunda stavning. Författaren skriver verbet som

”wota” och låter det ingå i ett brev från Karl Oskar till dennes syster i Sverige: ”Jag wotade för Abe Lincoln till Präsident of De Förenade States” (Nybyggarna, sid. 535). Sist bland de aktuella verben står termen ”planta”. Moberg låter Olausson använda termen, när denne i Nybyggarna instruerar Karl Oskar om hur majsplanteringen bör göras (”Cornet ska du planta högre upp på filen”). I dagböckerna är majsplanteringen ett ofta upprepat ämne. En för Peterson typisk anteckning i detta avseende är ”Plantade Korn”, som återkommer gång på gång under maj månad 1856.

Andra gånger har Moberg använt sig av engelska verb, som saknar motsvarighet i dagböckerna, men som till sitt mönster starkt påminner om Petersons verbformer. Ett sådant fall är Waconiafarmarens term ”surprajs” för surprise, vilket i Nybyggarna tas som mönster för ytterligare tre verb med formen ”ajsa” och ”ajda” i infinitiv. Liksom Petersons ”surprajs” böjs samtliga enligt första konjugationen. I början av Nybyggarna träffar vi på ”organajs” från organize. ”I Andover organajsade vi en svensk församling på tjugotvå members”, berättar Petrus Olausson när han första gången möter Karl Oskar och Kristina (sid. 30). På samma sätt konstrueras ”rekognajs” utifrån recognize, ett ord Mattson brukar då han får syn på Robert. ”Jag rekognajsar dej nu”, säger han till denne (Nybyggarna, sid. 369). Den tredje termen slutligen, ”sattisfajda” från to satisfy, finns införlivad i Anders Månssons kommentar, sedan denne lyssnat på en historia berättad av Jonas Petter: ”Den storn sattisfajdar me!” (Nybyggarna, sid. 118).

Petersons verb av typen ”killa”, ”klina” och ”spika” med enkel a-ändelse i infinitiv samt genomgående böjda enligt första konjugationen, kan på samma sätt jämföras med flera av Moberg upplånade verb. Hit hör ”jusa”, to use, ”maka”, to make, ”mova”, to move, ”lika”, to like, ”putta”, to put, ”kupa”, to keep, ”losa”, to lose, ”tella”, to tell och ”scrubba”, to scrub.¹⁴¹ Ett annat lånat verb finns antytt i Petersons substantiv ”visit”. Således uppträder verbformen ”visita” i Invandrarna, där Moberg låter Larsson säga till Karl Oskar: ”Han kommer just för att visita mig” (sid. 159).

Det finns emellertid en grupp med låneverbkonstruktioner i invandrarromanerna, som till sin användning saknar paralleller i dagböckerna. Främst bland dessa märks uttrycken: ”I guess”, ”you see” (Invandrarna, sid. 154-155), ”Eksjusa mej” (Nybyggarna, sid. 56) och ”Jag bettar du gör int”, I bet you don't (Sista brevet till Sverige, sid. 206). Moberg avviker likaså från Petersons språkbruk, när han begagnar sig av verben ”servera” och ”kära för”. Ulrika använder ”servera” i den svenska betydelsen tjänstgöra, då hon yttrar: ”Min man serverar som präst” (Nybyggarna, sid. 153). Olausson försvenskar det engelska care for i meningen: ”Men jag kärar inte för kaffe i dag” (Nybyggarna, sid. 154). Andra i romanerna förekommande verb utan motsvarigheter i dagböckerna är ”remembra”, to remember (Invandrarna, sid. 242), ”expekta”, to expect (Invandrarna, sid. 250), ”prepparera”, to prepare (Nybyggarna, sid. 154), ”introdjusa”, to introduce (Nybyggarna, sid. 155), ”komfortera”, to comfort samt ”refjusa”, to refuse (Sista brevet till Sverige, sid. 246). Den huvudsakliga skillnaden mellan dessa verb och de vi mött hos Peterson ligger i det faktum, att dagböckerna innehåller få om ens några verb

av så pass abstrakt natur som dessa. Det har ju tvärtom framhållits att majoriteten av dagböckernas verb uttrycker de mer konkreta aktiviteter som hör jordbruk och hushåll till. Medan ”losa”, ”kipa” och ”scrubba” möjligen kan uppfattas som utväxter från Petersons verb, har termer som ”remembra” och ”introdjusa” en alltför generell syftning för att man i det fallet ska våga anta en inverkan från Peterson. Detta beror delvis på det faktum att farmaren i Waconia sällan använder sig av engelska låneord i mer abstrakta sammanhang, d.v.s. i anteckningar av icke-agrar, icke-kyrklig och icke-kommunal karaktär. Påståendet kan exemplifieras med anteckningar från 1889, där det berättas om dödsfall inom familjen. Här är nämligen ”happi in jesu” den enda förekommande anglicismen.

En sista avvikelse mellan Petersons och Mobergs verblån har att göra med den svenske romanförfattarens införlivande av progressiv tidsform i romanernas svenskamerikanska. Tidigast möter vi denna verbform i Nybyggarna, då Karl Oskar skriver till sina föräldrar i Sverige: ”Jag är tänkande [am thinking] warenda Dag att jag skall skrifwa” (sid. 207). Liknande formuleringar ingår i följande två kommentarer: ”Du va unnrande”, were wondering, och ”Vad är du görande”, what are you doing? (Nybyggarna, sid. 217, 370). Som en kontrast till denna angliseringstendens från Mobergs sida står dagböckernas totala brist på progressiva tidsformer. Genom samtliga dagboksband håller sig Peterson strikt till tempusformerna presens och imperfekt även med avseende på fortskridande handling.

Den mest avgörande skillnaden mellan de båda författarnas svenskamerikanska gäller deras användning av adjektiv och adverb. I motsats till den brist på bestämningsord vi funnit i Petersons arbete, innehåller Mobergs romaner ett flertal uttryck av de slag Haugen opponerade sig mot under debatten 1960. En förteckning på typiska adjektiv och adverb utan motsvarighet i Petersons anteckningar belyser detta förhållande: ”rätt väg”, the right way, ”leva singel”, to live single [att leva som änkeman], ”sloly”, slowly, ”Du är right”, you are right, ”hjälpful”, helpful, ”kvecklitt”, quickly, ”kommande make”, husband-to-be, ”kärfullt”, carefully, ”onli vägen”, the only way, ”Du är vrång”, you are wrong samt ”expansivt”, expensively.¹⁴² Anmärkningsvärt är emellertid, att de tre adjektiv som ursprungligen användes av Peterson återkommer med i stort sett samma form hos Moberg. Dessa är de tidigare nämnda termerna för ready, difficult och happy. Den första termen använder Moberg i meningen: ”Vänta du, jag ä inte reddi än” (Sista brevet till Sverige, sid. 219). Det andra adjektivet, som i bådas fall återges med ”hårt”, ingår likaledes i Sista brevet till Sverige. ”Dä ä hårt”, säger Ulrika till Karl Oskar, ”för ett manfolk att leva singel” (sid. 208). Ulrika är också ansvarig för den tredje termen ”häppi”. Så, t.ex., upplyser hon Kristina med orden: ”En kvenna kan va häppi den ena vägen, men olöckli den annra” (Sista brevet till Sverige, sid. 56).

Syntaktiska paralleller mellan dagböckernas och invandrarromanernas svenskamerikanska finns dels med avseende på användningen av prepositionen av och dels med avseende på författarnas ordföljdsbehandling. Moberg följer till en början Petersons sätt att inskjuta av i konstruktioner som i

svenskan normalt står utan denna preposition. Petersons ”en massa af räng” kan sägas motsvara Mobergs fraser ”plenty av tid”, plenty of time (Invandrarna, sid. 156) och ”plenty av fesk”, plenty of fish (Nybyggarna, sid. 25). På korrekt svenska skulle ju dessa båda uttryck lyda mycket tid och mycket fisk. Samma mönster följer en annan fras, nämligen ”lann av plenty”, land of Plenty, ett uttryck Karl Oskar får höra av Petrus Olausson i Nybyggarna (sid. 17). Längre fram i samma romandel brukar Olausson två liknande konstruktioner i en och samma mening, då han säger: ”Ett little tempel av logg, ett Guds hus av simpelt timmerträ” (sid. 30). Vissa av Mobergs romanpersoner låter också ordagrant översätta det engelska uttrycket a friend of mine. När Karl Oskar hör denna formulering första gången, har han just stigit i land från ångbåten och stött ihop med en viss herr Larsson. Svensken säger till Karl Oskar: ”Max är en amerikansk vän av mina” (Invandrarna, sid. 159). Fredrik Mattson använder en snarlik konstruktion i Nybyggarna. ”En vän av mina vänner runnar ett horhus mitt över gatan,” upplyser han Robert (sid. 381).

Karl Oskar är själv ansvarig för de två sista angliciserade av-konstruktionerna. I sitt brev i Sista brevet till Sverige (sid. 213) skjuter romanens huvudperson in ett of i den på svenska normalt lydande konstruktionen ett lass potater. Man läser därför: ”Jag war till Stellwater med ett Lass of potater den dagen.” Samma brev illustrerar dessutom Karl Oskars tendens att följa engelskt språkbruk för datumangivelser. Den 23de April, exempelvis, blir till ”Den 23 of April”, the twenty-third of April, och den 14de sistlidne april amerikaniseras till den ”den 14 af sistledne April.” Det finns emellertid prepositionsuttryck med engelskt ursprung i romanerna, som saknar jämförbara exempel hos Peterson. Hit hör bl.a. uttryck där de svenska prepositionerna mot och till, ersätts med till respektive för. I Nybyggarna finner man således, att en fras som snäll mot mig bytts ut mot ”kind till mig” (sid. 224), och att uttrycket laga mat åt någon förvandlats till ”att koka en god supper för er” (Invandrarna, sid. 243). Då och då händer det att Moberg helt ersätter svenska prepositioner med engelska, d.v.s. vid blir ”at” och om blir ”about”. Läsaren kan därför träffa på uttryck som ”sitta at bordet”, to sit at the table, (Nybyggarna, sid. 207) och ”att spika about’ at”, to speak about it, (Sista brevet till Sverige, sid. 206). Inga av dessa uttryck förekommer i Dagböckerna.

Det tillfälliga åsidosättandet av den svenska regeln för omvänd ordföljd, tidigare diskuterat i samband med Petersons Dagböcker, finns också exemplifierat i invandrarromanerna. En avgörande skillnad är emellertid, att Moberg huvudsakligen använder denna form av anglicering i parentetiska tillägg eller utfyllnadssatser knutna till en dialog och inte i för innehållet mer väsentliga satser, vilket i det här fallet utmärker Petersons anteckningar. Vid minst fyra tillfällen i Nybyggarna och Sista brevet till Sverige används rak engelsk ordföljd d.v.s. subjekt – verb i uttryck som minns du, sade du, menar du och förstår du. De båda första konstruktionerna ingår i två yttranden Fredrik Mattson faller, när denne möter Robert: ”Dä låg ett skepp i porten i New York, du minns” (Nybyggarna, sid. 370); ”Han [Arvid] passerade iväg [passed away], du sade?” (Nybyggarna, sid. 381).

Karl Oskar svarar för de två övriga utfyllnadssatserna. Under den panik indianupproret förde med sig, frågar han Olausson: ”Flökta ut i markerna, du menar...?” (Sista brevet till Sverige, sid. 269). Senare skriver han i ett brev till sin syster: ”Jag är nu van wid Frihet uti alla ting, Du förstår” (Sista brevet till Sverige, sid. 269). Det finns två exempel emellertid, som mycket nära anknyter till Petersons periodvisa utelämnande av omvänd ordföljd efter adverbial satsindelning. ”Här vi är,” säger Anders Månsson i *Invandrarna* (sid. 243) och i *Nybyggarna* konstruerar Robert följande mening: ”Now jag ä back från California Trail” (sid. 38).

Ett annat påfallande inslag i Mobergs svenskamerikanska är vad som här kallats dubbeldefinition och som tidigare exemplifierats med Petersons substantiv ”sjutsreid” och ”jordbruck (farming).” En första sådan dubbeldefinition använder Anders Månsson i *Invandrarna*, när han beskriver Ulrika som ”En fin...och handsoms kvinna” (sid. 259). I *Nybyggarna* följer fler typiska exempel. Fredrik Mattson sammanför det engelska begreppet friend med det svenska frände och får som resultat pleonasmerna ”frändvänner” (sid. 370). När Mattson på samma sida beskriver klipparen Angelica för Robert, sker det med två likabetydande adjektiv: ”ett...stort och biggt skepp.” Något senare i sitt samtal med Karl Oskars bror, påstår Mattson att hans affärer ”går...sloly och slött” (sid. 381). Mattson avslutar samtalet med ännu en dubbeldefinition, och säger: ”Sov tätt och well” (sid 383). En annan gång detta språkbruk förekommer i romanerna är i Petrus Olaussons kommentar från *Nybyggarna* (sid. 15), där han brukar orden ”woodenshoes” och ”träskor” i två på varandra följande meningar. Karl Oskars och Ulrikas svenskamerikanska erbjuder de två sista fallen av dubbeldefinition i romanerna. Den förre ställer följande fråga till pastor Törner: ”Ska vi kipa och behålla skol mästern?” (*Nybyggarna*, sid. 461), och Ulrika å sin sida påpekar i Sista brevet till Sverige: ”Bruakronan behöver inte va så expansivt dyr” (sid. 250).

I fråga om Mobergs bruk av engelska konjunktioner, uppvisar dessa inga som helst paralleller med *Dagböckerna*. Peterson använder aldrig engelska konjunktioner i sin svenskamerikanska. Moberg däremot byter ofta ut svenskans och mot engelskans and, i synnerhet när denna konjunktion inleder satsen, som i följande två yttranden av Petrus Olausson: ”And mina kära svenska medkristna: Gack icke här i timlighetens bestyr och förglöm evigheten” (*Nybyggarna*, sid. 38); ”And släppa våra kreatur på skogen” (Sista brevet till Sverige, sid. 163). I andra fall, då konjunktionen placeras inuti själva meningen, väljer författaren vanligen det svenska och som i det ovan citerade uttrycket ”fin and handsome.” Då och då blir även den underordnande konjunktionen som utbytt mot engelskans as i Mobergs svenskamerikanska. Så sker exempelvis i Roberts brev till Karl Oskar i *Nybyggarna*. Han skriver: ”Men jag vill inte spela en lone hand, as Du wäll vet” (sid. 32). I Petersons *Dagböcker* finner man ingen antydning till ett sådant konjunktionsutbyte.

Slutligen ska också något sägas om de engelska ordlånens frekvens i Mobergs respektive Petersons författarskap. Vi påminner oss, att Haugen grundade sin kritik mot Mobergs svenskamerikanska på

vad han ansåg vara en överdriven användning av anglicismer i invandrarromanerna. I det brev Robert författar under sin resa i Västern år 1853, finner läsaren följande exempel på språkblandning: ”Arvid and jag äro still på The California Trail. Den vägen är long, as Du förstår, den är nästan lika long som vägen tillbaka home till Sverige” (Nybyggarna, sid. 32). I dessa två meningar ingår inte mindre än sju uttryck som lånats direkt från engelskan. Bortsett från detta brev har emellertid föreliggande studie, varken i brev eller dialoger, påträffat meningar, där Moberg använt sig av mer än sex angliserade ord. I Karl Oskars samtliga brev till Sverige övergår det maximala antalet engelska låneuttryck aldrig siffran tre. Det visar sig vidare, att låneordsfrekvensen i det talspråk som presteras av romanens mest amerikaniserade personer – Olausson, Mattson och Ulrika – inte överstiger vad man i vissa fall finner i Petersons anteckningar. Ett urval av dessa personers yttranden ger oss möjlighet att överblicka Mobergs svenskamerikanska i dess mest extrema form (Roberts brev undantaget):

Olausson:

Jag likar lannet. Jag tänker settla ner här vid leken (Nybyggarna, sid. 16).

Ännu är jag måsta parten svensk, jag guess (Nybyggarna, sid. 21).

Sorry för missis Nelson, som känner sej alone i Amerika! (Nybyggarna, sid. 29).

Mattson:

Yes. That’s right. And jag tänker att jag råkat dej förr, boy. (Nybyggarna, sid. 369).

Yes, vi trävlade over i sällskap. Jag rekognajsar dej nu. Mycket wäll. Du hette...ge mig si....? (Nybyggarna, sid. 369).

Ingen mera diggings för mej! Jag har lämnat goldet far behind! For the best time var over (Nybyggarna, sid. 371).

Ulrika:

Du spikar som om du hade losat allt ditt förstånn (Sista brevet till Sverige, sid. 210).

Onli min Lord komforterar mej nu. (Sista brevet till Sverige, sid. 246).

Antalet anglicismer i dessa citat sträcker sig från ett minimum av två (”spika,” ”losat”) i det första uttalandet av Ulrika till ett maximum av sex i Mattsons andra kommentar (”Yes”, ”trävlade,” ”over,” ”rekognajsar,” ”wäll,” ”ge mej si”).

Flera anteckningar i Petersons Dagböcker kan uppvisa en jämförbar lånefrekvens. I en notering daterad den 7 maj 1892 använder författaren t.ex. tre anglicismer: ”draft,” ”lumber” och ”bill.” (För fullständig anteckning, se kap. I.) Ytterligare exempel är anteckningarna från den 15 november 1882

och den 8 november 1892, vilka var och en innehåller fyra låneord. I det första fallet finner läsaren termerna ”barn,” ”vannar,” ”ståf” och ”bädrum.” Peterson skriver: ”Sture och Carlle målar på Barnet, axsell vannar vete, om aften Satte jag in Ståfven i norra bädrummet.” I det andra fallet läser vi ”laxsion,” ”votade,” ”Peppels parti ticket” samt ”county afiser.” Den fullständiga texten lyder: ”Var till Laxsion – vi votade Peppels parti ticket, men icke alla af County afiserna.” En sista anteckning, som bör citeras i det här sammanhanget, är daterad den 25 juli 1896. Av de inalles arton orden i anteckningen är fem engelska låneord (”repairing,” ”ripare,” ”håa,” ”korn,” ”brus”). Dessutom följer han engelskt språkbruk vad syntaxen beträffar, i det att han frångår svenskans regel för omvänd ordföljd efter inledande adverb. Han skriver: ”Eftermidagen Fränk var till vaconia äfter Repairing till Riparen, axsell håade i korn om aften, jag brände brus.” Den mest anmärkningsvärda skillnaden mellan dessa anteckningars svenskamerikanska och den vi finner i romanerna avser lånens ordklassstillhörighet. Peterson begränsar sina låneord till substantiv och verb, medan Moberg i citat som ovan flitigt använder sig av såväl bestämningsord som strukturerande ord.¹⁴³

Sammanfattning

Även om dessa sista meningar på intet sätt liknar Mobergs med avseende på innehåll eller ordval, etablerar de trots allt ett typexempel på lånefrekvens, som Moberg eventuellt sökt rätta sig efter. Samma sak kan rent allmänt sägas om flera av de lånekategorier som behandlats i den föregående diskussionen. Dessutom är majoriteten av lån, som bevisligen hämtats direkt ur Dagböckerna, antingen substantiv eller verb av typen ”spikmiting,” ”stimbåt” och ”vota.” Det språkliga inflytande Peterson i övrigt utövat på Mobergs författarskap kan i brist på bevis endast betecknas som parallellismer. Arthur Landfors ger bäst uttryck åt detta förhållande, när han påpekar att Petersons dagboksband, med sin fokus på jordbruk och hushåll, har en alltför trång referensram för att kunna ge Moberg ett fullständigt svenskamerikanskt vokabulär. Landfors tillägger emellertid att Dagböckerna utgör en viktig källa för Moberg, så till vida att de föreslår olika typer av svenskamerikanska formuleringar. ”Peterson behöver inte ha fällt just de orden men ord som ger stöd för detta [för sådant angliserat talspråk],” framhåller Landfors med speciell hänvisning till de amerikaniseringar som förekommer i invandrarromanerna.¹⁴⁴ Syftet med föregående sidor har i det här sammanhanget varit att visa på Mobergs eventuella beroende av Petersons Dagböcker för specificerade formuleringar i invandrarromanerna. Hit hör vissa av romanförfattarens nominella och verbala lån, hans tillfälliga åsidosättande av regeln för omvänd ordföljd, hans sätt att utnyttja prepositionen av samt de då och då förekommande dubbeldefinitionerna. Det har vidare framhållits att låneordens frekvens i Mobergs romaner inte radikalt överskrider Dagböckernas i synnerhet vid en jämförelse med senare års anteckningar.

Mobergs flitiga bruk av engelska adverb och adjektiv får däremot inget som helst stöd i Petersons författarskap, om man bortser från blandformerna för ready, difficult och happy. Inte heller bestyrker

Dagböckerna den i Mobergs svenskamerikanska förekommande progressiva tidsformen eller dennes utfyllnadsfraser av typen ”yes,” ”jag guess.” Den mest fundamentala och genomgående skillnaden mellan de två är dessutom, att Mobergs låneord endast undantagsvis refereras till jordbruk, kommunal eller kyrklig verksamhet, d.v.s. till exakt de områden dit man för flertalet av Petersons anglicismer.

Resultatet av föreliggande studie visar på två omständigheter. Dels sannolikheten att Moberg endast var delvis korrekt, när han uppgav Dagböckerna som den huvudsakliga källan till romanernas svenskamerikanska. Petersons dagboksband erbjuder nämligen ingen tillräcklig grund för den vida omfattande språkblandning vi möter i invandrarromanerna. Troligt är, att Moberg, när han konfronterades med Petersons författarskap, fick en uppfattning om vissa fundamentala karakteristiska drag i svenskamerikanarnas språkvanor. Några av dessa har Moberg direkt införlivat med romanpersonernas talspråk, medan andra förts in i en förändrad form. Dels, som en vidareutveckling av detta resonemang, finns möjligheten att Moberg i andra immigranttexter funnit material till i Dagböckerna icke förekommande angliserade konstruktioner. I så fall framstår Dagböckerna på nytt som en bland flera betydelsefulla källor, som alla spelat sin roll vid författandet av invandrarromanerna. Liksom allmänhistoriska och personhistoriska data i denna Waconiabondes dagbok erbjuder en yttre berättelseram, som kunnat fyllas ut med andra källors hjälp, så har förmodligen Petersons svenskamerikanska gett upphov till olika språkblandningstendenser, som kompletterats med material från andra immigrantförfattare.

Notförteckning

- ^{102.} Moberg, Den okända släkten, sid. 46.
- ^{103.} Moberg, "Utvandrarnas språk," Svenska Dagbladet, den 22 maj 1960.
- ^{104.} Övriga av Moberg förtecknade dagböcker:
- Mina Andersson, En nybyggars hustrus minnen
 - Alford Roos, Diary of my father Oscar Roos
 - Peter J. Aronson, En svensk utvandrars minnen
 - Charles J. Anderson, Levernesbeskrivning
 - Eric A. Nelson, My Pioneer Life.
- Mina Anderssons, Roos och Aronsons arbeten ägs numer av Emigrantinstitutet i Växjö.
- ^{105.} Jöran Mjöberg, "Nybyggarens språk," Svenska Dagbladet, den 27 april 1960.
- ^{106.} Dessa artiklar utgör tillsammans med Mobergs tre essäsvår den språkstrid som pågick i Svenska Dagbladet under tiden maj-december 1960. Haugens artiklar är följande:
- "Vilhelm Mobergs amerikansvenska 'sammelsurium av orimligheter'," den 11 maj 1960.
 - "Mobergs amerikansvenska – en replik," den 3 juni 1960.
 - "Andrew Petersons språk," den 2 december 1960.
- Mobergs svar i kronologisk ordning:
- "Utvandrarnas språk," den 22 maj 1960.
 - "Utvandrarna vittnar om sitt språk," den 23 december 1960.
- Under denna debatt, vilken A.G. Carlssonlät beskriva som "den lika meningslösa som osympatiska tvist," fick Moberg stöd för sin svenskamerikanska i följande artiklar:
- "Nils Sjöstrand och Amandus Johnson, "Utvandrarnas Språkproblem," Svenska Dagbladet, den 27 juni 1960.
 - Amandus Johnson, "Dr. Amandus Johnson försvarar Mobergs Utvandrarsvenska," Swea, den 4 augusti 1960.
- ^{107.} Haugen, "Vilhelm Mobergs amerikansvenska 'sammelsurium av orimligheter'."
- ^{108.} Haugen, "Mobergs amerikansvenska – en replik."
- ^{109.} Moberg, "Utvandrarnas språk."
- ^{110.} Haugen, "Andrew Petersons språk."
- ^{111.} De första fyra av dessa kategorier finns särskilt angivna hos Nils Hasselmo som de huvudsakliga verksamhetsområden, varifrån Nordamerikas immigranter hämtade nytt

vokabulär för såväl tal- som skriftspråk. Hasselmo skriver i sin essä ”Det svenska språket i Amerika”:

De nya politiska och administrativa förhållandena har lett till att engelsk terminologi har kommit till användning: government, congress, senator, alderman, sheriff, judge, jury, county, township. Det samma gäller nya ekonomiska förhållanden: dollar, cent, nickel (Femcent), dime (tio cent)... tillhör också det allmänt använda ordförrådet. En hel rad andra områden kan också nämnas, t.ex. undervisning... rekreation och sport... mat och måltider... kläder och skodon... kyrka... hemmet... släkten... landskapet...trädslag... osv. Språk i Norden (Odense: Andelsbogtrykkeriet , 1971), sid. 146.

- ¹¹². Dessa termer uppträder i Dagböckerna vid följande datum: den 27 augusti 1873, den 19 december 1896, den 17 april 1876 samt den 15 augusti 1891. Peterson använder också ordet ”Norsirett”, nursery, flera gånger under den tid, då han alltså var bosatt i Iowa. Den 31 mars 1855 skriver han t.ex.: ”Graf upp trä i Norsirett.”
- ¹¹³. Se anteckningarna från den 5 januari 1897 och den 24 augusti 1871. Även vattensamlingarna på Petersons ägor betecknas med engelska termer. En bäck kallas t.ex. ”en kräk”, a creek, och åtminstone vid ett par tillfällen blir sjö utbytt mot ”Lake” (den 1 maj 1857 samt den 4 januari 1883). Den 30 augusti 1884 används dessutom ”Kropp” i stället för det svenska skörd.
- ¹¹⁴. Periodvis använder Peterson ”korn” i ordets svenska betydelse, men anser sig då i behov av att ytterligare definiera ordet, såsom i anteckningen från den 3 maj 1864: ”Såde jag Korn (barly).”
- ¹¹⁵. Dessa ord står att läsa i anteckningarna från följande datum: den 28 juli 1870, den 18 oktober 1870, den 3 juli 1872, den 17 april 1873, den 10 januari 1874, den 19 juli 1878, den 30 juli 1878, den 19 juli 1880, den 3 juni 1892, den 19 augusti 1882, den 5 januari 1897 samt den 6 januari 1873.
- ¹¹⁶. Dessa lån uppträder i Dagböckerna vid följande datum: den 5 maj 1886, den 24 januari 1888, den 5 februari 1872, den 7 maj 1895, den 3 juni 1892, den 23 september 1893, den 2 mars 1895, den 15 maj 1896 samt den 21 oktober 1896.
- ¹¹⁷. Dessa lån uppträder i Dagböckerna vid följande datum: den 16 december 1887, den 4 mars 1888, den 14 maj 1891 och den 30 juni 1892.
- ¹¹⁸. Föreliggande studie har endast påträffat tre engelska lån med avseende på religiös verksamhet, som ej bundits samman med termen ”miting”. Dessa är ”commujon”,

- communion, (den 6 januari 1856), "Prohibis tal", prohibition speech, (den 29 april 1888) samt "Prohibitionister", prohibitionists, (den 1 augusti 1888).
- ^{119.} Olson, "Andrew Petersons dagbok." Svenska Dagbladet, 11 december 1960.
- ^{120.} Peterson brukar någon gång den mer korrekta svenska termen möte. Den 13 februari 1863 deltog han i "penga mötett," och senare samma år besökte han "Districk mötet" (den 25 februari 1882 och ett "affärsmöte" (den 1 januari 1897).
- ^{121.} Dessa termer ingår i följande anteckningar: den 16 november 1858, den 27 april 1861, den 2 november 1891 samt den 20 mars 1894.
- ^{122.} Dagböckerna innehåller likaledes den synonyma termen "nattjonal papper." För detta uttryck liksom "Sittisens Papper," se de odaterade anteckningarna från 1853 i kapitel II.
- ^{123.} Se, t.ex. anteckningen från den 3 november 1896, där Peterson skriver: "Var Pojka till Läxsion att velja Presidett."
- ^{124.} Termen "colläckt" förekommer också i svenskt folkmål och det är därför osäkert huruvida Petersons användning av ordet utgår från hans svenska bakgrund eller från den amerikanska som talades runt omkring honom. Samma ovissa ursprung har orden "grubba," "stäcka," "viv," "planta," "kettel" och "kommande make," vilka alla diskuterats i detta kapitel.
- ^{125.} Dessa termer ingår i anteckningarna från: den 14 april 1881, den 2 mars 1882, den 6 mars 1876, den 4 januari 1897 och den 6 oktober 1881.
- Till Petersons kommunala verksamheter kan också en grupp "blandade" låneord föras. Först har vi de tidigare citerade termerna "juri" och "grän jurien" från den 1 april 1872 och den 16 september 1895. I samband med firandet av den 4 juli använder Peterson ofta termen "sällebrasen", celebration, (den 4 juli 1862).
- Andra låneord, som förekommer vid minst ett tillfälle är "affadevet", affidavit, (den 19 januari 1865), "Telegraph despatch" (den 19 mars 1879), "County, county, (den 3 november 1896) och "Excursion" (den 24 juli 1897).
- ^{126.} Exempel på dessa termer återfinns i följande anteckningar: den 27 september 1873, den 27 augusti 1896 och den 24 september 1887.
- ^{127.} Se anteckningarna från följande datum: den 20 juni 1883, den 29 mars 1869, den 1 februari 1870.
- ^{128.} Termen "survent" står att läsa i anteckningen från den 19 mars 1883. Termerna "zero," "blå zero," "en fot snö" och "indian sommar" uppträder vid följande datum: den 15 februari 1892, den 19 februari 1894, den 17 mars 1876 samt den 26 augusti 1896.

Här bör också noteras ett ytterligare antal låneord, som ej kan passas in i någon av de ovan nämnda kategorierna. Dessa är som följer: ”pedlare”, peddler, [gårdfarihandlare] (den 3 oktober 1888), ”bojecikell”, bicycle, (den 26 augusti 1895), ”fid”, feed, d.v.s. föda för djuren (den 2 mars 1897), ”tanksgifving dagen”, Thanksgiving Day (den 25 november 1880), ”stimbåt”, steamboat (den 1 augusti 1888), ”visit” (den 28 mars 1888), ”sweet korn” (den 3 maj 1890) samt ”surprises parti”, surprise party (den 23 augusti 1893).

- ¹²⁹. Andra hos Peterson förekommande engelska verblån är följande, vilka ej kan föras till någon speciell kategori: ”spånda tid”, to spend time, (den 5 juni 1886), ”Sällebeta”, to celebrate (den 4 juli 1888), ”pedla”, to peddle (den 18 augusti 1897), ”årdrå”, to order (den 16 september 1895), ”äntra in”, to enter in (den 25 augusti 1897) samt ”spika”, to speak (den 23 augusti 1892).
- ¹³⁰. För ytterligare ett exempel på uttrycket gå till fots, se anteckningen från den 20 december 1894, citerad i nästföljande stycke i detta kapitel.
- ¹³¹. Enligt Hasselmo är åsidosättandet av den svenska regeln för omvänd ordföljd ett påfallande drag i svenskamerikanskan. Han citerar följande meningar som exempel: ”År 1892 fyra unga män var på väg till Amerika; när jag kom till Thompson, det var lördag; på armén vi sjunger ju svenska; när jag vill skriva hem, jag vet inte vad jag skulle säga.” Hasselmo tillägger emellertid, att förekomsten av sådana konstruktioner är relativt begränsad. Detta överensstämmer väl med våra observationer i Petersons Dagböcker, där meningar med omvänd ordföljd är långt fler än de som saknar detta. Amerikasvenska (Stockholm: SLT/Studium, 1974), sid. 203.
- ¹³². Låneordet ”reid” eller ”rjed” förekommer på nytt i en anteckning från den 1 augusti 1888, där Peterson använder uttrycket ”Stimbåts Rjed”. För fullständig anteckning, se kap. I.
- ¹³³. De olika låneord som citerats ovan begränsas sällan till en och samma stavningsform. Ordet shanty t.ex. erhåller fem olika ortografiska tolkningar: ”sjanta” (den 20 juni 1855), ”cante” (den 29 juni 1855), ”chante” (den 3 juli 1855), ”canti” (den 10 augusti 1855) samt ”chanty” (den 15 november 1855). På samma sätt återges tax i Dagböckerna med ”tax” (den 30 juni 1869), ”täxt” (den 31 maj 1879) och ”text” (den 27 februari 1888). Ibland lägger man märke till en tendens från Petersons sida att anpassa lånat vokabulär till svenskt ortografiskt mönster. Sådana exempel är substantiven ”sqvas” (den 19 juli 1877), ”Stråberg” (den 2 juni 1881) och ”homstead” (den 3 maj 1867). Var och ett av dessa ord återkommer senare med förändrad

stavning. ”Sqvass” förlorar sitt q och får istället k; sålunda stavas ordet ”skvass” i anteckningen från den 17 maj 1897. Vidare ersätts slutledet i sammansättningen ”Stråberg” (”berg”, berry) med det mer svenska bär. Som resultat får vi ordet ”Stråbär” (den 3 juni 1892). ”Homstead” får också sitt slutled förändrat till ”städ.” Peterson skriver således ”homstäd” den 19 mars 1883. Petersons stavning av vissa verb återspeglar samma ambivalens. Ändelsen era förekommer periodvis med verb som först skrivits med kortare ändelsen a i infinitiv. Två exempel på detta fenomen är ”vota” (den 3 november 1868), som blir till ”wotera” (den 27 maj 1876) och ”hybridsa” (den 21 maj 1892), vilket senare skrivs som ”hyebritsera” (den 25 juni 1892). Stavningarna ”vota” och ”wotera” avslöjar också Petersons allmänna osäkerhet inför valet mellan V och W (jfr. de varierande stavningarna av vi och var: ”vi” och ”wi”; ”var” och ”war”).

- ¹³⁴. Hasselmo, Amerikasvenska, sid. 228.
- ¹³⁵. För en detaljerad förklaring av dessa termer se: Haugen, *The Norwegian Language in America* (Bloomington: Indiana University Press, 1969), Kap. 15, sid. 383–403.
- ¹³⁶. Hasselmo, ”Det svenska språket i Amerika,” sid. 147.
- ¹³⁷. De svenska motsvarande termerna är enligt den ordning de förekommer i Dagböckerna: snår, tvättbjörn, puma, vinbär, vindruvor, jordgubbe, björnbär, och mygg.
- ¹³⁸. Se även orden ”nysettlarna” (Invandrarna, sid. 156) och ”settlerne” (Invandrarna, sid. 211).
- ¹³⁹. Dessa ord förekommer i Invandrarna på sid. 358, samt i Nybyggarna, sid. 16 och 218.
- ¹⁴⁰. För en jämförelse mellan Petersons och Mobergs användning av ”examinera,” se kapitel II. Se även formuleringen i Petersons från den 18 januari 1897.
- ¹⁴¹. Dessa verb förekommer, tagna i ordning, på sid. 15, 53, 56, 461 i Nybyggarna och på sid. 85, 127, 205 i Sista brevet till Sverige.
- ¹⁴². Dessa uttryck förekommer på följande sidor: Nybyggarna: sid. 23, 24, 108, 381, 468, 518, 528; Sista brevet till Sverige, sid. 56, 87, 163, 207, 250.

Det blandspråk som förekommer i invandrarromanerna är unikt också med avseende på de många varierande konstruktioner (fr.a. adverb och verb), vars motsvarigheter ej kan spåras i Dagböckerna och som snarast är ett resultat av vad Arthur Landfors kallar Mobergs otillräckliga förtrogenhet med de svenskamerikanska språkvanor. Typiska exempel är följande uttryck: ”fem år ago”, five years ago, (Invandrarna, sid. 155); ”svenska people”, Swedish people,

(Nybyggarna, sid. 17); "ta väl kär", take good care, (Nybyggarna, sid. 19);
 "Look på", look at, (Nybyggarna, sid. 398); "flera times", several times,
 (Nybyggarna, sid. 218); "Over all de land", over the whole country,
 (Nybyggarna, sid. 225); samt "om wi will det eller not", (Nybyggarna, sid. 456).

- ¹⁴³. Mobergs stavning av svenskamerikanskan i romanerna överensstämmer med Petersons vad sådana ord beträffar som lånats direkt från Dagböckerna. Exempel härpå är termer som "stimbåt," "spikmiting," "spika," "tråbbel." Andra ord avviker något. Man lägger exempelvis märke till skillnaden mellan Petersons och Mobergs stavning av orden: "korn," "corn," "lägg," "logg," "fens," "fänns," "ståf," "stov," "skvatta," "squatter," "riper," "reaper." Moberg är i sin användning av låneorden mer trogen den engelska stavningen än Peterson. Moberg följer emellertid Petersons tendens att ersätta e med ä. Jämför t.ex. Petersons ord "swänkska" och "sätlement" med Mobergs "prääsident" och "sätlament."
- ¹⁴⁴. Arthur Landfors, "Svensk-amerikanskan i Vilhelm Mobergs Nybyggarna," opublicerad artikel i privat ägo (Nils Hasselmo), University of Minnesota, sid. 7.

Slutord

Dagböckerna och Mobergs historietolkning

Som avslutning på vad som redan sagts angående parallella företeelser i Petersons och Mobergs arbeten, ska vi i den fortsatta diskussionen helt kortfattat ta upp något om Dagböckernas betydelse för Mobergs historietolkning. I det här sammanhanget ska vi också beröra två inslag av icke-saklig karaktär i romanerna, vilka båda har sitt ursprung i Dagböckerna. I inledningen till *Min svenska historia* har Moberg klargjort sin besvikelse över traditionell svensk historieskrivning. Han anser att den äldre generationens historiker i allmänhet allt för mycket uppmärksammat de gärningar som utförts av landets mer prominenta invånare, typ konungar och hjältar, medan de mindre inflytelserika medborgarna blivit bortglömda. Därav har ett elittänkande uppstått inom historietolkningen, som gynnar vad Moberg definierar som Ultraroyalism, Ultrapatriotism, Ultraheroism samt Historisk kasuistik.¹⁴⁵ Sådana tendenser hos äldre historiker har, enligt Moberg, resulterat i att intresset för den gemene medborgarens byråkratiska och kyrkliga förtryckare uppmuntrats.

Moberg beskriver de historietexter han fick läsa i skolan som redskap, avsedda att forma barnen till trogna svenska undersåtar, okritiska och lojala mot Gud, kung och hävdvunna traditioner. Bland böckerna får C.T. Odhners *Fäderneslandets historia* särskild hård kritik. Moberg fördömer dennes sätt att instruera sina läsare om historikerns uppgift. Enligt Odhner bör en historiker enbart berätta om viktiga och märkliga historiska händelser och menar vidare att endast sådana personer som utfört något av monumental betydelse eller som kan sägas ha haft ett avgörande inflytande på mänskligheten, var värda en plats i historieböckerna. Till dessa märkliga personligheter räknas enligt Odhner: bl.a. St:a Birgitta, Gustav Vasa och Karl den XII. Förgäves letade Moberg efter berättelser om det vanliga folket, de som bar bördan av landets dagliga och allmänna försörjning. Han skriver:

Jag saknade de som besått och avbärgat åkrarna, de som fällt skogarna, röjt vägarna, byggt slotten, kungsgårdarna, fästningarna, borgarna, städerna, stugorna. Jag såg bara glimtar av dem som betalat skatterna, som avlönat präster, fogdar och ämbetsmän. Jag saknade nummerkarlarna i krigshärarna, som i främmande länder stupat för fosterlandet.¹⁴⁶

Att dessa människor mer eller mindre uteslutits ur historieböckerna ledde Moberg till insikten, att fakta inte kan tala för sig själva. Istället betjänar de historikern eller den historiske romanförfattaren i dennes försök att skapa sammanhang eller tolka historien.

I de två banden av *Min svenska historia* uttrycker sig Moberg i mer preciserade ordalag om sin egen syn på den svenska historien. Han skriver: ”Den svenska menigheten är ämnet för min historia.”¹⁴⁷ Trots hans påstående att menigheten inrymmer alla klasser inom det svenska samhället, är det ändå främst den jordbrukande klassens gärningar som står i centrum för författarens intresse. Nils Dacke, smålandsbonden som stod i spetsen för ett uppror mot Gustav Vasa och som av hovhistoriker framställs som laglös, representerar för Moberg själva urtypen för den menige mannens roll i historien. Omvänt blir Gustav Vasa synnerligen kritiserad för sin hårda behandling av sina forna allierade, d.v.s. bönderna. Moberg diskuterar också det dagliga livet och sederna bland folket. Han uppehåller sig t.ex. vid historien om och tillverkningen av barkbrödet, som tillsammans med barksoppan i århundraden utgjorde nödmat för den jordbrukande befolkningen under svältår. Han berättar också om bylivets organisation, diskuterar odlingsmetoderna, arbetets fördelning, helgdagarnas firande och friarseder.

Genom att dröja vid dessa ämnen, understryker Moberg sin åsikt att folkets arbete och ihärdighet haft ett avgörande och kreativt inflytande på den svenska historiens förlopp. Man måste se utöver myndigheternas kungörelser och förordnanden för att upptäcka och förstå folkets insatser. Moberg manar till en anti-heroisk syn på sitt eget lands historia och finner själv ett uttrycksmedel för denna historiesyn i invandrarromanerna. För honom framstår massutvandringen från Sverige till Amerika som ett exempel på ett historiskt förlopp, som helt utgått från det svenska folket utan tillskyndan från någon högt uppsatt eller bemärkt personlighet. Genom att emigrera minskade de hemlandets överskott på billig arbetskraft och genom att bosätta sig i Amerika bidrog de till detta lands uppbyggnad. Kort sagt, Moberg såg i denna utveckling ett väldokumenterat fall av den menige mannens förmåga att skapa historia.

I invandrarromanerna betonar Moberg det icke-heroiska draget i immigranternas pionjära företag. Medlemmarna i utvandrargruppen ger sig inte av i någon medveten avsikt att få hjälpa till med uppbyggnaden av det nya landet. Inte heller söker de efter rikedom eller berömmelse. Istället är deras bosättning i Minnesota resultatet av hungersnöd eller förföljelser i hemlandet. Mobergs egna ord lyder:

Alla som kom hit kom i samma ärende: De ville bli rika i en hast. Bönderna från Ljuder ville säga, att de inte hade kommit hit i det ärendet. De sökte här sin nödtorftiga bärning, de ämnade bryta upp åker och bygga sig hus och hem: De

var komna för att stanna kvar vid sin jord och bli stadiga innevånare i landet, där de så småningom kunde förkovra sig (Invandrarna, sid. 247).

På samma sätt har åtminstone en kritiker uppfattat Mobergs huvudperson d.v.s. som en jordbrukare utan bemärkta ledaregenskaper. Sigvard Mårtensson skriver om Karl Oskar:

”Han är som en självskriven ledare för den lilla emigrantskaran från Ljuder ingen hjälte i vedertagen mening, ingen egentlig ledartyp...utan mer en emigrant bland emigranter, just en företagsam och duktig son av stenland han lämnar.”¹⁴⁸ De verkliga hjältarna i Mobergs invandrarepos behöver inga mirakulösa egenskaper för att överleva eller utmärka sig. Tvärtom, de romanpersoner som frodas i den nya omgivningen är sådana som bäst reder sig med vardagstillvaron. Hit hör de med en mångsidig mekanisk begåvning och som mer än andra är utrustade med ett praktiskt sinnelag. Bäst representeras denna människotyp av Karl Oskar och Ulrika, den förre genom sin skicklighet som jordbrukare, den senare genom sin anpassningsförmåga och lätthet för det engelska språket. Deras motsatser är å andra sidan personer, som aldrig kan acceptera den hårda verkligheten vid den amerikanska odlingsgränsen, vars naturer är alltför veka eller vars uppfattning om verkligheten är mer inåtvänd än utåtriktad. Främst bland dessa är Kristina, som i sin hemlängtan finner tröst i en slags fatalistisk livssyn, och hit hör också Robert, vars dagdrömmier leder till dennes långa vilseledande vandringar och till hans slutliga sjukdom och död.

Dagböckernas betydelse för Mobergs historietolkning ligger just i deras icke-heroiska porträtt av den historiska processen. Moberg framhåller både i *Den okända släkten* och i *Min svenska historia* att folket, genom sin oförmåga att uttrycka sig i skrift, under århundranden glömts bort av de svenska historikerna.¹⁴⁹ Även när de bidragit till folkrörelser som ändrat världshändelsers förlopp, har dessa människor icke kunnat lämna någon skriftlig vittnesbörd om sina egna insatser. Med speciell tanke på det svenska artonhundratalets amerikaemigration, kommenterar han: ”Amerikaemigranterna som tvingades söka sig nya hem i en annan världsdel var i stort sett bortglömda av historikerna.”¹⁵⁰

För Moberg utgör därför Petersons Dagböcker en unik tillgång, då de erbjuder författaren en förstahandsskildring av immigrantlivet, dessutom författad av en folkets man och inte av någon religiös ledare eller framstående immigrantagent. Som påpekats i Kapitel II är Moberg snabb att erkänna sin skuld till Peterson för det dokument om en enkel farmares liv denne lämnat eftervärlden. I dagboksförfattaren anser sig Moberg vidare ha funnit den exakta prototypen för den personlighet och de egenskaper som enligt honom utmärker en

immigranthjälte. Hit hör förmågan att träget syssla med och uppmärksamma praktiska detaljer, en egenskap som omnämnts i samband med Karl Oskar. Moberg skriver i Den okända släkten:

Andrew Peterson är sannerligen icke någon bortkommen och hjälplös person i det främmande landet. Han tycks äga all den kunnighet, som kräves i ett nybygge, där man börjar med i huvudsak tomma händer. Peterson timrar hus och snickrar möbler, han murar eldstäder och slaktar kreatur, han är skomakare, vagnmakare, taktäckare, fruktodlare, sirapskokare, vinodlare och ingen vet allt. Varförutom han naturligtvis förrättar en bondes alla vanliga sysslor. Han antecknar, hur han under loppet av en och samma dag har timrat på sin stuga, snickrat på ett bord, ympat fruktträd, avslutat arbetet på en höhäck och slaktat en sjuk kviga. Men han stoltserar icke över denna sin mångkunnighet. Ingenting skulle vara mera främmande för honom än att framhålla sina färdigheter såsom ovanliga, och sannolikt var de icke heller sällsynta i denna miljö. Peterson är vad vi i Småland kallar för en ”allehandamakare.” Han besitter denna handens mångsidiga kunskap, som utmärkte svenska bönder i gången tid men som i vårt specialiseringens århundrade är nästan helt försvunnen bland dem.¹⁵¹

Det är framför allt den kortfattade men informativa stilen hos Petersons anteckningar om dennes jordbruk och allmänna förpliktelser inom kolonin, som gör de så värdefulla i Mobergs ögon. Farmaren från Waconia utförde inte en enda egentlig heroisk eller inspirerad handling och hans redogörelse för vardagens alla sysslor lämnar inget utrymme för någon utbrodering eller glorifiering av händelser. Istället berättar Dagböckerna om hur den enkle mannens samlade, men oftast bortglömda ansträngningar över en längre period kan bidra till en historiskt avgörande epok. Med andra ord, Peterson ägde just de karakteristiska Moberg behövde för att kunna skissera sin egen immigranthjältes plats inom artonhundratalets migrationshistoria. Peterson kom från en simpel bondesläkt; han var skrivkunnig och hade viljan och ambitionen att nedteckna sina erfarenheter som nybyggare; hans sinne var praktiskt utan självuppskattande tendenser; han deltog dessutom i en folkrörelse av världsomfattande historisk betydelse, men var å andra sidan ingen ledare, utan endast ”en emigrant bland emigranter,” för att använda Mårtenssons beskrivning.

För Moberg är Petersons dagboksanteckningar dessutom betydelsefulla på grund av den objektivitet med vilken de nedtecknats, något som tidigare diskuterats i Kapitel II. Dagböckernas författare gör inga reflektioner eller försöker förklara vad som utspelats. Hans

uppmärksamhet är inriktad på det konkreta, på föremål, djur och sakliga skeenden i omgivningen. En liknande, dock inte genomgripande, fokusering från Mobergs sida förklarar vad kritiker har beskrivit som författarens ”konkret beskrivande stil” och hans detaljerade skildring av ”den fysiska bakgrunden.”¹⁵² Även Sven Deblanc beskriver Mobergs prosa som ”en poesi i sak.” En sådan prosastil syftar, att samla gestalter och föremål i en omgivning som i sig själv är en uppdikad värld, utan att behöva ta till vad Deblanc kallar nittonhundredtalsstilistens eleganta formuleringar och slående metaforer.¹⁵³ I det avseendet är Petersons sakliga registrering av verkligheten runt omkring honom av betydelse för Mobergs litterära uppgift att skapa en diktad värld utifrån den hårda realitet nybyggarmiljön utgjorde. Genom att beskriva flödet av mänsklig aktivitet, de dagliga arbetsuppgifterna, och årstidernas rytm lyckas Moberg framställa de långsamma men tydliga förändringar, som äger rum i människorna själva och på deras gårdar kring Chisagosjön.

Icke-sakliga lån från Dagböckerna

Petersons koncentration på fakta i anteckningarna är i själva verket så stor att Dagböckerna gett upphov till endast två inslag av icke-saklig natur i romanerna. Det första avser den symbolism som representeras av Kristinas astrakanapel. Trädet har, liksom immigranterna, transplanterats från svensk till amerikansk jord, där det efter en första tid i träda börjar blomma och bära frukt. En kritiker ser istället astrakanapeln som en symbol för Kristinas liv i Amerika. Philip Holmes menar att fruktblommorna, som vissnar vid Kristinas första missfall, symboliserar döden, medan å andra sidan den med Kristinas bortgång samtida blomningen är ett tecken på att hon nu uppnått ”true religious maturity.”¹⁵⁴ Moberg har säkerligen funnit inspiration till denna astrakansymbol i Petersons verksamhet som fruktodlare. Dagböckerna berättar att Peterson, sedan han arbetat för Nealley i Iowa, påbörjade sin egen fruktodling åren 1856 och 1857. Därefter hänvisar han ofta till skötseln och försäljningen av dessa äppel. Så sker exempelvis i flera anteckningar från våren 1862. Peterson skriver: ”Sålde äppel träd för \$24.00” (den 25 april); ”Bestälde äppelträ” (den 26 april); ”Tog jag upp äppel trä” (den 22 april). Läsaren får också veta att särskilda ”agents” eller representanter för äppelbranschen besökt gården den 29 september 1875 för att inspektera Petersons fruktträd. Andra anteckningar berättar om förehavanden med olika trädgårdsodlare (t.ex. den 28 augusti, den 12 september och den 9 november 1883) och ytterligare andra avslöjar att författaren prisbelönats för sina äpplen på marknader hållna i trakten [county fairs]. Den 26 september 1874 skriver Peterson att han ”vann prisen för äppelträn” på Carver marknad och

berättar följande år att han ”wann för äpplen” på marknaden [county fair]. En anteckning från den 28 augusti 1883 visar att Peterson sänt sina ryska äpplen till Philadelphia för att få de internationellt bedömda.

Möjligheten att dessa och andra noteringar gett Moberg idén till astrakansymbolen styrks av två anteckningar från 1880-talet. I den första, daterad den 22 augusti 1884, skriver Peterson att han beställt en skeppsförsändelse med ympkvistar från svenska äppelträd. ”I dag Sände jag bref till Capten C.J. Lilljehöök, Wallenborg, och Lindhult i Svergit äfter flera Sorters Ympqvistar,” noterar Peterson. Följande år (den 10 januari) får vi reda på att dagboksförfattaren mottagit dessa ympkvistar med posten. Båda anteckningarna erinrar oss om Karl Oskars brev hem till Sverige i slutet av Invandrarna. Han ber familjen sända över äppelkärnor till farmen i Minnesota. Föräldrarna tillmötesgår hans önskan och Karl Oskar kan så plantera astrakanapeln åt Kristina.

Från Petersons Dagböcker har Moberg också hämtat ett annat inslag med symbolisk funktion i invandrarromanerna. Tillverkningen av likkistor ingår så ofta i de båda människors sysslor att den fungerar som en ständig påminnelse om det dödshot som präglar en fattig mans tillvaro. Särskilt Peterson hänvisar ofta till denna verksamhet. Under alla de perioder Dagböckerna omfattar skriver Peterson om hur han tillverkat likkistor för avlidna grannar. Första gången detta händer är den 12 september 1857, då Peterson ”gorde likkista” åt Andrew Mattsons fru. Följande år läser vi igen: ”Gorde likkistan till Petter Swänson, och om aften begraf wi honom” (den 23 augusti 1858). Andra liknande anteckningar är som följer:

Den 28 maj 1865,

Började jag att göra Lik Kista till Andrew Mattson – och Sedan gord jag på den hela naten.

Den 28 oktober 1865,

Erikson war här och gorde Likkista till Anders Matsons pojk.

Den enda gång Peterson beställer en likkista är vid dotterns död 1889.

Hos Moberg fungerar likkistemotivet dels som en pådrivande faktor till Karl Oskars emigration och dels som ett tecken på de misräkningar han möter i sin kamp för familjen. Första gången vi finner Karl Oskar sysselsatt med en kista är i Utvandrarerna, då deras dotter Anna avlidit. Den sorg han upplever vid detta tillfälle driver honom till det avgörande beslutet om utvandringen. En liknande episod utspelas omedelbart efter Roberts död. Likkistan nämns

här endast med några få ord. Moberg skriver: ”Karl Oskar Nilsson gjorde likkistan åt sin bror.” Tragiken i denna scen understryks av det faktum att Roberts död inträffar strax efter det ouppklarade grälet mellan denne och Karl Oskar, och att Robert är den förste bland de yngre männen i gruppen som dör i Amerika. Karl Oskar tillverkar en sista likkista åt sin hustru Kristina. I kapitlet ”Den tredje kistan” i Sista brevet till Sverige förklarar Moberg i detalj den känsla av självironi Karl Oskar erfar när han inser, att det nya hus han tänkt bygga till Kristina istället resulterat i denna likkista, som markerar slutet på deras liv tillsammans.

Sammanfattning

Som en allmän sammanfattning kan det sägas, att bortsett från de två ”icke-sakliga” lånen – astrakansymbolen och likkistemotivet – har Dagböckerna för Moberg fr.a. utgjort en saklig och historisk källa, dels i fråga om den allmänna och den personhistoriska skildringen av Karl Oskars tid och dels vad de många små detaljer beträffar som hör nybyggerlivet till. I stilistiskt avseende har Moberg i Dagböckerna funnit dels en utgångspunkt för romanernas svensk-amerikanska och dels en noggrann uppmärksamhet på detaljer med vars hjälp han kunnat skapa sin egen form av ”lyrisk situation.”

Notförteckning

145. Moberg, Min svenska historia, del I, sid. 14.
146. Moberg, Min svenska historia, del I, sid. 10.
147. Moberg, Min svenska historia, del II, sid. 9.
148. Sigvard Mårtensson, Vilhelm Moberg (Stockholm: Bonniers, 1956), sid. 207.
149. Se särskilt kapitlet "Kvinnorna utanför historien," Min svenska historia, del II, sid. 275-288. Även Den okända släkten, sid. 37.
150. Moberg, Min svenska historia, del I, sid. 11.
151. Moberg, Den okända släkten, sid. 40.
152. Gunnar Helén, "Vilhelm Mobergs lyriska resurser," Emigrationer: En bok till Vilhelm Moberg (Stockholm: Bonniers, 1968), sid. 222. Walter Johnson, "Mobergs utvandrarsvit och den naturalistiska traditionen," Emigrationer, sid. 234.
153. Sven Delblanc, "Den omöjliga flykten," Bonniers litterära magasin, Årgång 42. Nr. 5 (1973), sid. 266. Delblanc hänvisar här öppet till Gunnar Brandells uttalande att Mobergs prosastil uppvisar brist på "lyriska resurser." Svensk litteratur 1900-1950: Realism och symbolism (Stockholm: Förlaget Örnkrona, 1958), sid. 261.
154. Philip A. Holmes, "Symbol, Theme and Structure in Utvandrarromanerna," Perspektiv på Utvandrarromanen, utg. Av Erland och Ulla-Britta Lagerroth (Rabén och Sjögren: Uddevalla, 1971), sid. 241-243.

Bibliografi i urval

Anders Wibergs liv och verksamhet utgiven på foranstaltande af vänner. Stockholm: Evang. Trakt. –Sällskapet, 1889.

Anderson, Arlow W. *The Immigrant Takes His Stand: The Norwegian American Press and Public Affairs, 1847-1872*. Northfield: Norwegian-American Historical Association 1953.

Anon. "Accessions." *Minnesota History*, XXI, No. 1 (Mars 1940), sid. 85.

Anon. "Bellö-Kantorns äldste bror förebild till Mobergs Karl Oskar." *Smålandstidningen* 28 December 1961.

Backlund, Jonas Oscar. *Swedish Baptists in America, a History*. Chicago: Conference Press, 1933.

Beijbom, Ulf och Johansson, Rolf. *Drömmen om Amerika*. Stockholm: Forum, 1971.

Berger, V. *Svensk-amerikanska språket: Ett bidrag till kännedom om engelska språkets inflytande på svenska språket i Amerika*. New York: Nordstjernen, 1935.

Blegen, Theodore. *Minnesota: A History of the State*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1967.

Brandell, Gunnar. *Svensk litteratur 1900-1950: Realism och symbolism*. Stockholm: Förlaget Örnkrona, 1958.

Byström, J. En frikyrklig banbrytare. Stockholm: T. Palmqvist, 1911.

Carlson, A.G. "Andrew Petersons dagbok." Svenska Dagbladet 11 december 1961.

Collier's Encyclopedia. Vol. VI. New York: Crowell-Collier, 1973.

Deblanc, Sven. "Den omöjliga flykten." Bonniers litterära magasin, årgång 42, nr. 5 (1973), sid. 264-267.

"Easy Reference Calendar." Whitaker Almanac. London: William Cloves, 1973, sid. 194-197.

Grenzmann, Wilhelm. "Das Tagebuch als literarische Form." Wirkendes Wort. Heft 2 (1959), sid. 84-93.

Hasselmo, Nils. Amerikasvenska. Stockholm: SLT/Studium, 1974.

Hasselmo, Nils. "Det svenska språket i Amerika." Språk i Norden. Odense: Andelsbogtrykkeriet, 1971.

Hasselmo, Nils. "Language in Exile." The Swedish Immigrant Community in Transition: Essays in Honor of Dr. Conrad Bergendoff. Ed. J. Iverne Dowie and Ernest M. Aspelie. Rock Island: Augustana Historical Society, 1963.

Haugen, Einar. "Vilhelm Mobergs amerikansvenska 'sammelsurium av orimligheter.'" Svenska Dagbladet, 11 maj 1960.

Haugen, Einar. "Mobergs amerikansvenska – en replik." Svenska Dagbladet, 3 juni 1960.

Haugen, Einar. "Andrew Petersons språk." Svenska Dagbladet, 2 december 1960.

Haugen, Einar. *The Norwegian Language in America*. Bloomington: Indiana University Press, 1969.

Helén, Gunnar. "Vilhelm Mobergs lyriska resurser." *Emigrationer: En bok till Vilhelm Moberg*. Ed. Magnus Von Platen. Stockholm: Bonniers, 1968, sid. 215-229.

Hocke, Gustav René. *Das europäische Tagebuch*, Weisbaden: Linnes, 1963.

Holmes, Philip A. "Symbol, Theme and Structure in Utvandrarromanen." *Perspektiv på Utvandrarroman*. Ed. Erland and Ulla-Britta Lagerroth. Uddevalla: Rabén och Sjögren, 1971.

Hulenvik, Bertil. "Studier kring källorna till Vilhelm Mobergs Utvandrarromanen." *Utvandrarromanens källor: Förteckning över Vilhelm Mobergs samling av källmaterial*. Ed. Ulf Beijbom. Växjö: Emigrantinstitutet, 1972.

Johnson, Amandus. "Dr. Amandus Johnson försvarar Mobergs utvandrarsvenska." *Svea*, 4 augusti 1960.

Johnson, Amandus och Sjöstrand, Nils. "Utvandrarnas Språkproblem." *Svenska Dagbladet*, 27 juni 1960.

Johnson, Walter. "Mobergs utvandrarsvit och den naturalistiska traditionen." *Emigrationer: En bok till Vilhelm Moberg*. Ed. Magnus Von Platen. Stockholm: Bonniers, 1968, sid. 230-240.

Landfors, Arthur. "Svensk-amerikanskan i Vilhelm Mobergs Nybyggarna." Opublicerad artikel i Nils Hasselmos ägo, University of Minnesota.

Landfors Arthur. "Sista brevet." Opublicerad artikel i Nils Hasselmos ägo, University of Minnesota.

Landfors, Arthur. "Svensk-amerikanskt språk." *Svenska Dagbladet*, 12 augusti 1961.

Liedberg, Johan Olof. "Johan Olof. His Memoirs," Ed. Selma Jacobson. *Swedish Pioneer Historical Quarterly*, XXIII, No. 4 (oktober 1972), sid. 221-245.

Lilljeholm, Johan Edvard. *Pioneering Adventures of Johan Edvard Liljeholm in America 1846-1850*. Översättning Arthur Wald. Rock Island: Augustana Historical Society, 1962.

Lång, Helmer. "Moberg, the Emigrant Saga and Reality." *The Swedish Pioneer Historical Quarterly*, XXIII, No. 1 (januari 1972).

Mattson, Hans. *Minnen*. Lund: Gleerups, 1890.

Mjöberg, Jöran, "Nybyggarnas språk." *Svenska Dagbladet*, 27 april 1960.

Moberg, Vilhelm. *Utvandrarna: Romanen om utvandarna, första delen*. Stockholm: Bonniers, 1949.

Moberg, Vilhelm. *Invandrarna: Romanen om utvandarna, andra delen*. Stockholm: Bonniers, 1952.

Moberg, Vilhelm. *Nybyggarna: Romanen om utvandarna, tredje delen*. Stockholm: Bonniers, 1956.

Moberg, Vilhelm. *Sista brevet till Sverige: Romanen om utvandarna, fjärde delen*. Stockholm: Bonniers 1959.

Moberg, Vilhelm. *Den okända släkten*. Stockholm: Bonniers, 1968.

Moberg, Vilhelm. *Berättelser ur min levnad*. Stockholm: Bonniers, 1968.

Moberg, Vilhelm. "Why I Wrote the Immigrants." *Industria International*. Stockholm, 1964, sid. 64ff.

Moberg, Vilhelm. "Why I wrote the Novel about Swedish Emigrants." *Swedish Pioneer Historical Quarterly*, XVII, No. 2 (april 1966).

Moberg, Vilhelm. "Utvandrarnas språk" *Svenska Dagbladet*. 22 maj 1960.

Moberg, Vilhelm. "Utvandrarnas språk hos Vilhelm Moberg." *Svenska Dagbladet* 9 juni 1960.

Moberg, Vilhelm. "Utvandrarna vittnar om sitt språk." Svenska Dagbladet. 23 december 1960.

Moberg, Vilhelm. Min svenska historia, berättad för folket: Första delen från Engelbrekt till och med Dacke. Stockholm: Norstedts, 1971.

Mårtensson, Sigvard. Vilhelm Moberg: En biografi. Stockholm: Bonniers, 1956.

Mårtensson, Sigvard. En bok om Vilhelm Moberg. Stockholm: Radiotjänst 1953.

Nilsson, F.O. Journal. Opublicerad dagbok. Mikrofilm i ägo av Bethel Seminary Library, St. Paul, Minnesota.

Norberg, Arvid. Den kyrkliga väckelsen I Skara stift under senare hälften av 1800-talet. 2 vol. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakoniststyrelses Bokförlag, 1944.

Nute, Grace Lee. "The Diaries of a Swedish-American Farmer, Andrew Peterson." Yearbook. Minneapolis: American Institute of Swedish Arts, Literature and Science, 1945, sid. 105-108.

Olson, Virgil A. "From the Diary of a Frontier Swedish Baptist Missionary." Bethel Seminary Quarterly, 10, nummer 4 (augusti 1962), sid. 86-96.

Olson, Virgil A. "Andrew Petersons dagbok." Svenska Dagbladet, 11 December 1960.

Olson, Nils William. "Johan Olof Liedberg – småländsk argonaut." Emigrationer: En bok till Vilhelm Moberg. Ed. Magnus Von Platen. Stockholm: Bonniers, 1968, sid.190-200.

Peterson, Andrew. Dagböcker. 9 volymer. Opublicerade dagböcker i ägo av Minnesota Historical Society, St Paul.

Ponsonby, Arthur. English Diaries: a Review of English Diaries from the Sixteenth to the Twentieth Century with an Introduction of Diary Writing. London: Methuen and Co., 1923.

Qualey, Carlton C. "Diary of a Swedish Immigrant Horticulturist." *Minnesota History*, 43, No. 2 (Sommaren 1972), sid. 63-70.

Svenska män och kvinnor. Del VI. Stockholm: Bonniers, 1942.

Svensk almanacka för år 1889: Utgifven av Amerikanska Emigrant Kompaniet. Stockholm: Bokförlaget Rediviva, 1968.

Svensson, Sven. En sjöman visar vägen. Stockholm: B:M's Bokförlag, 1944.

Unonius, Gustaf. Minnen från en sjuttonårig vistelse i nordvestra Amerika. 2 volymer. Uppsala: W. Schultz's förlag, 1862.

Utvandrarnas almanach för året efter frälsarens Christi födelse 1850, Facsimilupplaga. Stockholm: Bokförlaget Rediviva, 1970.

Westin, Gunnar. Ur den svenska folkväckelsens historia och tankevärld. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-stiftelsen Bokförlag, 1930.

Bilagor

Swensons och Mobergs Amerikabrev:

Waconia den 18 April 1898

Som jag Nicolaus Swenson är närmaste nabbo till Andrew Pitterson hade han På sitt Sista bitt om jag ville skrifva till eder när han dog som orsak för hans barn Skrifver engelska, så kunda ni få tråbbel att Läsat. Jag kan nu På familjens vägnar delgifva Eder att Eder morfaders Broder Andrew Pitterson sluta sin vandring Den 31 marts kl. 11 och han somnade i stilhet ock frid. Han var uppe ok stvätta sig ok Hade familj aftonbön kl. half 9. ok gick till Sängs ok låg ok talade med sin Hustru ock kl. 11 var hans Ande fri från tidens vederverdigheter. Han blef af många vänner ok trosfränder, följd till Sitt Sista hvilerom begrafnings täxten var den 15 ve af Psalmen 17 af Daved. der var en stor skara samlad 8 barn 5 söner ock 3 Dötrar alla tillstädes samt många släcktingar långt ifrån Hans bördsdag var den 20 oktober 1818 således 79 år 5 månader ock 11 dagar, jag var hos Honom när han fått Edert bref ok han sade då att jag är den älste ok alla mina syskon är gångna öfver jordanfloden ock jag är nu till sist. trodde icke då att Hans tid var så nära slut.

Han har lefvat Här På denna Plats sin 55 ock vi Left nabboar sin 61 således 37 år Han har lift tillsammans med sin Hustru i 40 år och varit välsignade med 9 barn en dotter dog, di 8 lefva. Han är sorjd ok saknad af familj ock alla kända ock bekanta ty han var en årningens ock Rättskaffen ärlig man, och en sann Kresten i ordets fölla bemerkelse Han komer att sacknas möckit af församlingen, ty han har varit nitisk församlings medlem ok Haft möckit bestyr där med Han har varit en möckit gudfruktig mann, ok Skött sina åligande med akurater ok förstand att han kan Räcknas bland de stilla i landet. Han har Hållit ock bevarat en god ock Redbar karakter, som ingen Haft orsak att klandra Han har haft sin tros grund vid korsits fot ock förlåtelse ock Rening i blodit och der har han erhållit kraft att vandra evangelium verdickt till guds nams Pris ja nu har han fulbordat loppet ren honom gifva skall må nu guds nåd ok frid förunna våra hjertan att vi må få lönen att ni få mötas der ovan der som aldrig någon skilsmesa skall ske utan låfva ok Prisa Lammit för hans utgutna blod nu ären ni På dät hjertinerligaste Helsade från os alla ok om ni Willen vara snälla att skrifva till os. ock ni kunden kanhända Läsa engelska, så skall vi nog skrifva till Eder. I Hast af Edra ömt förbundna blods förvanter.

Adress fränk Pitterson

Waconia Conty box 84

Minnesota

Pitterson sende ett bref till Dig den 13 ocktober men icke haft något svar på dät. möjlickt icke framkomit.

Anderssons brev till Sverige (Sista brevet till Sverige, sid. 311-312)

Chisago Lake Sätlament

Center City Minnesota

Den 20 of Desember 1890

Missis Lydia Karlsson

Åkerby i Ljuder Såcken

Sveden

Som jag är gammal närbo till eder broder Charles hade han flerfaldige gånger bedt mig, om jag wille skrifwa till hans Syster i Swärje och gifwa henne underrättelse när han dog. Ingen annen kunde låta Eder spörja at uttaf den orsak att Eder broders barn hafwer glömdt af Svenskan och skrifwer engelsk, hans slektingar i Sverje kunde få tråbbel att läsa at. Jag låffte honom därföre att skrifwa.

Jag skall härmed på Barnens vägnar delgifwa att Eder broder Charles O. Nelson slutade sitt Lif den 7:^e sistledne av Desember om Aftonen. Klockan half 9 war han oppe ock hade knälls Mat och ansade ock tvetade ock kammade sig ock gjorde sig noga i Orning. Derpa gick han till Sängs och Klockan 11 war hans Ande fri. Han somnade i stillhet, ingen ekspektade att hans tid war så nära sitt slut.

Eder broder Nelsons bördsdag war den 31 of October. Hans lif räckte uti 67 år, 1 Månad ock 7 Dagar. Han har lefwat på denna Plats sedan anno 1850. För jämt 40 år sedan kom han från Swärje ock vi hafwer lewat som närboar i detta Sätlament sedan anno 1872.

Eder broder följdes till sitt Sista Hwilerom den 15 of Desember. Der war en Stor skara samlad, 6 Barn, 4 Söner och 2 Dötrar and Söner in Lå och sonkvennor ock barnbarn war der likaledes många tillstädes, jämte närboar och frender. Begravnings täxten war 15de Psalmen af Daveds, de wersar om den af minigheten som talar Sanning af hjertat ock icke skall wackla till Ewig tid.

Nelson är sörjd och saknad möckit bekås han war en orningens ock Rättskaffens man. Han hade möcken omtanka om Barn ock Barnbarn. Han har ock skött sina åligganden med akkurater ock Förstånd ock ingen hafwer haft orsak att honom klandra. Jag såg honom i hemmet om aftonen beföre hans bortgång. Han hade förtellt mig flerfaldige gånger att han war lika nöjd med att få Dö.

Med dessa Rader har jag welat oppfylla mitt löfte till min granne i Lifwet att skrifwa ock Helsa till hans kära syster i Swärje om hans död. Eder broder språkade often om Eder.

Jag sender Brefwet äfter given adräss och önskade jag gärna att Ni godvilligt låter mig weta om det framkomit.

Jag får bedja om urseckt för att min Skrifwning är Dålig ock illa samman hengande. Jag är gammal ock bräckt ock Darrhänder så jag hafwer svårt för att Skrifwa. Jag är den Äldste af 10 Syskon. Mina bröder ock systrar äro alla gångena öfwer Jordan Floden. 3 af dem hwilar i Swärjes jord ock 6 af dem i Americas jord. Jag war den äldste ock jag är nu lemnad till Sist. Jag blifwer 80 År next Marts Månad, om Herran låter mig lefwa därtell. Jag är i orning ock redo när hilst Herran behagar kalla mig hem till Sig.

Eder broder Nelsons familj som äro Edra ömma Blodsförwanter sender sina hjertinnerligaste Helsningar till Eder. Det är en för Eder okänd Fremling i North America, hwilken skrifwer dessa Rader. Jag räcker Eder handen med vänskap ock önskar Eder all wällgång.

Öfwer mitt gamla Börsland nerkallar jag till Slut Herran Guds welsignelse och ewiga Frid.

Ticknat med Agtning

af Axel J. Andersson